PERSPECTIVE INTERNAŢIONALE H W
CI V V intern;
ÎN EDUCAŢIA ADULŢILOR
Istorie şi identitate
Reflecţii cu privire la Reţeaua de istorie a organizaţiei dvv internaţional
Matthias Klingenberg (coord, ed.)
Institut für Internaţionale Zusammenarbeit des Deutschen Volkshochschul-Verbandes e. V. *dvv internaţional*
Perspective internaţionale în domeniul educaţiei adulţilor – IPE 65

Rapoartele, studiile şi materialele publicate din această serie au drept obiectiv să contribuie la dezvoltarea cunoştinţelor teoretice şi practice în activitatea *Volkshochschulen* (VHS) (centre de educaţie a adulţilor) în măsura în care aceasta vizează aspecte internaţionale ale educaţiei adulţilor şi viceversa. Sperăm că prin oferirea accesului la informaţie şi prin deschiderea unui canal de comunicare, această serie va contribui la sporirea şi aprofundarea cunoştinţelor şi la consolidarea cooperării în domeniul educaţiei adulţilor la nivel internaţional.

Editată de către:
Institut für Internaţionale Zusammenarbeit des Deutschen Volkshochschul-Verbând *(dvvinternaţional)*
Coordonator al ediţiei: Matthias Klingenberg
Secretar de redacţie: Gisela Waschek
Pregătire prepress şi tipar: Epigraf SRL, or. Chişinău

Opiniile exprimate în articolele acestei publicaţii aparţin autorilor şi nu reflectă, în mod necesar, poziţia editorului sau a responsabililor de ediţie. Publicaţia sau părţi ale acesteia pot fi reproduse numai cu condiţia menţionării corespunzătoare a sursei. Editorul solicită furnizarea copiilor unor asemenea reproduceri.

Obere Wilhelmstraße 32 53225 Bonn
Republica Federală a Germaniei Tel.: + 49228/97569 – 0 Fax: + 49228/97569 – 55 E-mail: infodvv-internaţional.de Internet: www.dvv-internaţional.de

ISBN 978 – 9975 – 109 – 73 – 4 e Copyright: 2011 *dvv internaţional*

Versiunea în limba română este realizată în cadrul activităţii asociaţiei obşteşti „Dvv internaţional Moldova”.

www.dvv-internaţional.md

Informaţiile bibliografice sunt publicate de Die Deutsche Bibliothek. Die Deutsche Bibliothek tipăreşte lista acestor publicaţii în Deutsche Nationalbibliografie; informaţii bibliografice suplimentare sunt disponibile pe site la adresa http://dnb. ddb.de

Cuprins

Matthias Klingenberg
Introducere 5

Rememorarea ca o contribuţie la reconciliere I: Exemplul Europei de Sud-Est (ESE)

Vanya Ivanova/Violeta Stoycheva
Educaţia adulţilor şi predarea interactivă a istoriei în zona Balcanilor 9

Cosmin Budeancă
Rezistenţa anticomunistă din România şi metodele istoriei orale 27

Vasja Rovsnik
Srebrenica – viaţa cotidiană după genocid 33

Rememorarea ca o contribuţie la reconciliere II Proiectul turco-armean

Nazaret Nazaretyan
Reconcilierea turco-armeană prin educaţia adulţilor şi regândirea istoriei – experienţe practice 47

Asia Centrală: Istorie şi identitate (procesul de edificare a naţiunii)

Komil Kalanov
Almanahul sociocultural al Uzbekistanului 61

Alisher Sabirov 67
Istoria orală – de la proiectele dvv internaţional la aplicarea lor în Uzbekistan 67

Mihail Rozansky
Istoria orală – filosofia memoriei 75

Kommuna Khamidova
Destinul unui membru al intelectualităţii din Kokand 85
Luiza Makhmudova
Istorie şi identitate în Uzbekistan 91
Irina Şakirova
Acolo unde este curat şi luminos 97
Askarhodji Obidov
Când cineva este copleşit de durere 109
Studiu biografic
Olga Agapova / Tatiana Kononâghina
Activităţi educaţionale biografice cu generaţiile mai în vârstă din Rusia...117
Istorie şi traumă
Peter Junge-Wentrup
Atelierul de istorie din Minsk 127
Marina Batschilo
Comunică, învaţă, adu-ţi aminte 135
Astrid Sa hm
Dezastrul de la Cernobîl în contextul culturii europene a memoriei 141
Georgia: Stalinismul
Lika Katsitadze înţelegerea istoriei sovietice a Georgiei 159
Lista autorilor 164
Matthias Klingenberg

INTRODUCERE

Istorie şi identitate

Acest titlu poate fi lesne înţeles şi analizat din perspectivă istoriografică, etnologică sau politico-ştiinţifică, însă permiteţi-mi să vă explic ce înseamnă el pentru mine, ce reprezintă el în concepţia mea personală.

Bunicul a murit în 1993. În acelaşi an am susţinut examenele de absolvire şi aveam cu toţii o dispoziţie de petrecere, băutură, dans şi distracţie cu colegii. Era o zi de

mai, soarele strălucea şi era foarte cald pentru acea perioadă a anului – spre seară el a murit. Conştientizarea faptului că era mort mi-a luat ceva timp, însă mai târziu am înţeles ce am moştenit de la el. Înainte de a muri, în ultimii zece ani din viaţă, bunicul povestea tot mai mult şi mai mult despre trecutul său – în principal despre război. El nu împărtăşea din proprie iniţiativă aceste trăiri – o făcea doar pentru că eu îl forţam să sape şi mai adânc în cimitirul amintirilor sale.

La acea vreme aveam 21 de ani. Am parcurs de câteva ori întreaga istorie a războiului, holocaustului şi a responsabilizării Germaniei pentru aceasta, în şcoală şi în toate organizaţiile de tineret la care aderasem. O singură întrebare însă rămânea: „Ce a făcut bunicul meu în acel război?”

E aceeaşi întrebare pe care au primit-o părinţii primei generaţii postbelice din Germania. O astfel de abordare interogativă a caracterizat anii ’60 şi a declanşat, după cum bine ştim, Revoluţia culturală occidentală din 1968.

Bunicul meu, chiar şi peste 25 de ani, manifesta o ezitare şi o reţinere foarte mari în a povesti nepotului său tânăr toate aceste istorisiri triste şi brutale. Însă eu continuam să pun întrebări şi nu-l lăsam să plece până nu oferea un răspuns. Aşadar, în cele din urmă, el s-a deschis, la început dând dovadă de precauţie şi povestind mai mult anecdote de război şi întâmplări amuzante despre camarazii săi. Apoi, după un timp, el a început să vorbească şi despre lupte, viaţa în tranşee, arme, împuşcături şi omoruri. Prima istorisire adevărată pe care o ţin minte acum era despre un dezertor ce s-a împuşcat în braţ printr-o bucată de pâine pentru a fi trimis la spital şi, astfel, cât mai departe de linia frontului. A fost descoperit, întrucât i s-au găsit fărâmituri de pâine în rană. Apoi el a fost împuşcat de un pluton de execuţie. Fusese oare bunicul meu implicat personal în acea execuţie? Nu mai ţin minte. Ulterior, au urmat şi alte istorii cumplite – chiar şi despre SS şi asasinările comise de membrii ei când se

întorceau din Rusia.

Era pentru prima dată, după aproape 50 de ani, când bunicul meu evoca aceste amintiri îngrozitoare şi am simţit că pentru el era ca o despovărare de o traumă.

Pe de altă parte, această discuţie despre trecut mi-a revelat o faţă total necunoscută până atunci a bunicului meu şi a schimbat enorm percepţia mea despre el. După ce am aflat povestea lui, am început să înţeleg mai bine obiceiurile, comportamentul şi convingerile bunicului meu şi ale generaţiei sale, fapt care a influenţat semnificativ identitatea mea. Una dintre consecinţe a fost opţiunea mea pentru studiul istoriei. M-am simţit, şi încă mă mai simt, puternic legat de istoria familiei mele şi, astfel, de istoria oamenilor din generaţiile trecute.

Astăzi am sentimentul că ştiu de unde vin şi care anume sunt responsabilităţile acestei descendenţe. Şi nu mă refer aici la vină – nu aş simţi niciodată vină pentru ceva ce a avut loc înainte de a mă naşte.

Acum mă veţi întreba, probabil: „Foarte interesant, dar ce legătură are această poveste de viaţă foarte personală şi emoţionantă cu publicaţia de faţă şi cu proiectele prezente în ea?”

După părerea mea – o legătură foarte mare! Putem cu toţii foarte bine înţelege şi analiza concepte, paradigme şi idei abstracte, dar dacă reuşim să adăugăm la aceasta o dimensiune personală, vom obţine o viziune mult mai profundă. Vreau să vă spun că proiectele din cartea de faţă încearcă nu doar să susţină reconcilierea (de exemplu, dintre Armenia şi Turcia, precum veţi vedea în carte) sau edificarea cu succes a unor naţiuni (de exemplu, proiectele din Uzbekistan, descrise în lucrare) la un nivel de învăţare şi predare, ci, de asemenea, să dezvolte un anumit grad de empatie, fapt care adaugă întregii abordări educaţionale o trăsătură foarte specifică şi individuală cu privire la participanţi. Toate proiectele din reţeaua de istorie a dvv internaţional conţin – în diferite contexte şi formulări – aceleaşi trei întrebări cardinale: „Cine sunt eu?”, De unde vin?” şi „Unde voi merge?” Răspunsurile la aceste

întrebări influenţează nu doar vieţile celor ce le pun, ci şi societăţile şi sistemele politice în care ei trăiesc.

Sper că cititorul va lectura cu plăcere cartea şi se va simţi încurajat să-şi pună asemenea întrebări, iar cunoaşterea celor mai bune practici prezentate va putea ulterior contribui la lansarea altor proiecte în domeniu!

Matthias Klingenberg

Bonn, decembrie, 2010

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

RIE ŞI IDENTIT

Rememorarea ca o contribuţie la reconciliere I:

TITATE-ISTOR

Exemplul Europei de Sud-Est (ESE)

TITATE-ISTOR

IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE –

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

Vanya Ivanova / Violeta Stoycheva

EDUCAŢIA ADULŢILOR ŞI PREDAREA

INTERACTIVĂ A ISTORIEI ÎN ZONA BALCANILOR

Un proiect de istorie în Europa de Sud-Est

Istoria şi predarea istoriei joacă un rol important în construirea identităţii personale, naţionale şi europene. Ele reprezintă aspecte-cheie ale reconcilierii şi ale consolidării democraţiei în Europa de Sud-Est (ESE). Aşadar, studiul în acest domeniu poate contribui la asigurarea unei stabilităţi pe termen lung pentru regiunea în cauză. Totuşi, în timpul conflictelor naţionale, etnice şi culturale din trecut şi din perioade recente, guvernele au utilizat predarea istoriei ca instrument pentru promovarea naţionalismului şi încurajarea animozităţilor.

Proiectul de istorie este desfăşurat de Institutul pentru Cooperare Internaţională din cadrul Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv internaţional). Proiectul are drept obiectiv punerea în dezbatere a problemelor de uz şi abuz ale istoriei recente a regiunii cu ajutorul implementării unor iniţiative multilaterale în predarea istoriei, care promovează înţelegerea reciprocă, abilităţi şi valori în vederea edificării unei societăţi civice în regiune.

Ca predecesor al Proiectului de istorie, în octombrie 2002, în Germania, a fost organizat un seminar cu titlul „Amintiri pentru viitor”. Proiectul a fost lansat de dvv internaţional cu sprijinul a două ministere germane (Ministerul Dezvoltării şi Cooperării Economice şi Ministerul Afacerilor Externe). La seminar au fost instruiţi 15 tineri din şase ţări din Europa de Sud-Est cu privire la metodele de soluţionare a traumelor din trecutul recent. Actualul Proiect de istorie reprezintă un rezultat direct al seminarului „Amintiri pentru viitor”, care a fost ulterior dezvoltat de către unii dintre participanţi. Astfel, unul dintre principiile proiectelor dvv internaţional – centrarea activităţilor educaţionale pe grupuri de multiplicatori – era deja realizat.

În timpul primului atelier de lucru regional, organizat în septembrie 2004, în Mostar, Bosnia şi Herţegovina, discuţiile au fost centrate pe redeschiderea podului

Mostar, care a fost distrus în 1993. Evenimentul a fost văzut ca un simbol al cooperării paşnice. O parte a programului a fost consacrată discuţiilor despre reconciliere: „Locuri ale memoriei şi întâlniri pentru dialog" prin metoda World Café (cafeneaua publică). Unele răspunsuri la întrebarea „Cum putem noi contribui la reconciliere în ESE?" au motivat şi inspirat echipa principală a proiectului în legătură cu activităţile ce s-au derulat în următorii cinci ani. Răspunsurile au constat în următoarele: seminare şi ateliere de instruire; vizite reciproce; păstrarea în memorie a consecinţelor trecutului; influenţarea decidenţilor; scrierea unor cărţi despre similarităţile din regiune; introducerea istoriei ESE în curriculumurile şcolare; crearea unei Echipe comune de folk; puterea muzicii şi a dansului; schimb de reţete / pregătirea bucatelor împreună; găsirea modalităţilor de a face lucruri în comun; promovarea neutralităţii şi menţinerea unei distanţe faţă de istorie; TV şi radio proprii ESE; programe de schimb în interiorul ESE; expoziţii prezentând ţări / imagini din regiunea Balcanilor; aducerea ESE în ţara mea; reconcilierea oamenilor din oraşele mici şi zonele rurale – conştientizarea; formularea unor mesaje de promovarea unui vocabular al reconcilierii; căsătorii interculturale şi interreligioase; o ligă a sportului ESE etc.[1]

Am prezentat rezultatele şi reflecţiile exact cum s-au desfăşurat. Ele vorbesc de la sine. În afară de asta, în majoritatea discuţiilor formale şi non-formale, ideea evidenţiată mereu în primul rând viza vulnerabilitatea profesorilor în confruntarea cu întrebări directe din partea elevilor despre evenimente din trecutul recent al regiunii. Derutaţi de modalitatea în care ar trebui să răspundă cât mai precaut, profesorii de istorie şi-au comunicat deschis nevoia de instrumente, metode şi abordări: cum ar trebui să reacţioneze în astfel de situaţii sensibile şi nu-foarteuşor-de-gestionat. Aşadar, instruirea în materie de metode interactive de predare a devenit una dintre sferele

1 Mai multe informaţii despre cafeneaua publică pot fi găsite la Ivanova, V. / Kien-Peng Lim (coord.) (2004). History Project 2004 "Remember for the Future. Teaching Methods, Ways of Interaction and Reconciliation in South Eastern Europe." IIZ/DW - Regional office Sofia. http://www.historyproject.dvv-international.org/

principale de acţiune ale Proiectului de istorie al dvv internaţional pentru regiunea respectivă, demonstrând în final că Educaţia adulţilor este un instrument puternic de îmbunătăţire a calităţii vieţii şi a randamentului oamenilor implicaţi.

Toate activităţile proiectului au avut drept obiectiv ameliorarea predării istoriei prin diverse formate şi metode interactive. În acest articol vom încerca să studiem în continuare anumite aspecte teoretice, abordări şi elemente practice pe care le-am implementat şi experimentat în timpul acestor cinci ani.

Cadrul teoretic: Predarea istoriei în Europa de Sud-Est în calitate de disciplină şcolară, istoria are o gamă largă de posibilităţi de formare a conceptelor şi perspectivelor în mediul tinerilor. În mare măsură, istoria le modelează identitatea şi poziţionarea în lume. Istoria are un rol şi mai mare în contextul unor interconexiuni dinamice, al economiei şi al factorilor sociali într-o lume globalizată.

Schimbările ce prezintă interes pentru predarea istoriei ca disciplină şcolară sunt strâns legate de noile perspective care se centrează pe pregătirea individului ca membru activ al societăţii civile. Rezultatele aşteptate vizează nu atât cantitatea informaţiilor obţinute, cât calitatea cunoştinţelor ştiinţifice predate elevilor, profunzimea şi importanţa conţinutului. Curriculumul şcolar orientează noile obiective ale predării istoriei spre formarea unei imagini complete a lumii, spre înţelegerea schimbării drept principiu caracteristic trecutului şi epocii moderne, spre înţelegerea şi învăţarea unor comportamente culturale determinate.[2] Astfel, trebuie să precizăm că implicarea tinerilor în înţelegerea valorilor culturale este esenţială q… g /… d pentru determinarea atitudinii lor faţă de mote-ep-ecu-eâmmnă„1” lume şi a atitudinii lumii faţă de ei. Precum

2 "State education requirements of school curricula for history and civilizations - State newspaper", ediția 48,13.06.2000,44.

a menţionat P. Bourdieu: „Copilul primeşte din mediul educaţional nu doar cultură (în forma ei obiectivă), ci şi un anumit tip de atitudine faţă de această cultură care derivă întocmai din modul în care ea este dobândită”.[3] Practic, educarea personalităţii devine punctul de legătură, factorul care joacă un rol important în deschiderea culturilor şi în comunicarea dintre ele, apreciind diferenţele în numele binelui comun într-o lume multiculturală modernă.

Moştenirea

Abordarea tradiţională în predarea istoriei în şcoală ar putea fi descrisă ca monoculturală, etnocentrică şi elitistă.[4] Accentul se pune pe termenul „etnocentrism”, întrucât pentru o perioadă îndelungată etnocentrismul a determinat filosofia prezentării istoriei. Istoria era spusă din poziţia în care propria cultură era percepută ca fiind dominantă faţă de celelalte. Aplicarea principiului etnocentric în istorie are la bază supoziţia că istoria naţională coincide cu cea a grupului naţional majoritar al ţării şi cu grupul cultural şi limba dominante. Acest mod de construire a trecutului a apărut după crearea şi dezvoltarea statului naţional, care în Europa a avut loc în secolele XVIII – XIX. Mai mult decât atât, într-un sens mai larg, etnocentrismul determină stereotipurile existente în raport cu vecinii apropiaţi şi mai îndepărtaţi, cu aşa-numita noţiune de alteritate. În ce priveşte vecinii din zona Balcanilor, memoria istorică este legată de aspiraţia către o existenţă independentă şi afirmarea prin prisma triadei

3 Bourdieu, P. "The School as a Conservative Force: Scholastic and Cultural Inequalities". - în: J. Eggleston (Ed.) "Contemporary Research in the Sociology of Education". London, Methuen, 1974, pp. 32-46.

4 Stradling, R. "The multiperspective approach in history teaching. Council of Europe". 10; a se vedea şi: Stefanov, Sv., Robev, N.'The Doomed Peninsula: Confronting National Stereotypes in the Balkans from the Enlightenment until World War II"- http://socsci.flinders.edu. au/scanlink/nornotes/vol5/articles/stefanov.html

naţiune = teritoriu = stat.[5]

Având aceste aspecte drept punct de plecare, curriculumul şcolar cuprinde o prezentare cronologică amplă şi detaliată a istoriei naţionale (sau europene), iar prezentarea evenimentelor se centrează, în principal, pe întâmplări şi actori din viaţa politică. Predominarea istoriei politice şi constituţionale în manualele de istorie determină textul autorului mai mult decât alte componente din afara textului. Aceste caracteristici ar putea fi contestate, deoarece ele constau din elemente definite/pozitive, legate de sistematizarea cunoştinţelor istorice acumulate. De aceea, este important să se atragă atenţia asupra situaţiei create – că elevilor li se oferă în cea mai mare parte rezultatele unei interpretări străine (deci, subiective): a autorului manualului, a pictorului, analistului etc., interpretările fiind însă prezentate ca o informaţie depersonalizată şi ca adevăr ce nu poate fi pus la îndoială, în realitate, dimensiunea monoculturală a manualelor de istorie completează etnocentrismul, deoarece astfel logica narativă e construită ca epos eroic. În asemenea condiţii, predarea mecanică de către profesor a unor fapte gata constituite şi reproducerea lor de către elevi creează condiţia necesară menţinerii vechilor mituri; acele care construiesc prejudecăţi faţă de celălalt, faţă de cei diferiţi de noi. Aşadar, istoria în societăţile contemporane continuă să reafirme stereotipuri, etichetând ţările vecine ca fiind „cei răi”; astfel, în zona Balcanilor istoria continuă să ne divizeze.

Provocarea

Dinamica lumii de astăzi reprezintă o provocare la adresa predării istoriei în vederea adoptării unor strategii eficace şi inovative de cunoaştere a trecutului. Deşi în Balcani, ca şi în alte state europene, curriculumul este centrat în principal pe cunoştinţe[6], în societăţile

5 Stoycheva, V. "Identificarea etnodemografică şi teritorială a comunităţii bulgare în manualele de istorie (1878-1944)"-06pa30BaHMe, 2001, N^ 6, pp.62-71. (în bulgară)

6 Van der Leeuw, Roord, J. Introduction.în:"Changes and Continuity in Everyday Life În Albania, Bulgaria and Macedonia 1945-2000".Teacher Resource Book, EUROCLIO, Skopje 2003, p. 3; a se vedea şi Pingel, F.'The European Home - Representation of 20th century Europe in history textbooks". Consiliul Europei, septembrie 2000, p. 199; Jloy-Eeep, 3. CoBeT EBponbi m l/lcTopun b WKO/ie. Crpac6ypr, 1997; Leclerc, Jean-Michel. Raportul seminarului "The teaching of national history in secondary schools in South East Europe", Sarajevo, Bosnia şi Her- ţegovina, 13-15 iunie 2002.

posttotalitariste există nevoia şi obiectivul unor reforme educaţionale permanente orientate spre o învăţare centrată pe elev.[7] Această abordare educaţională determină o mai bună înţelegere a trecutului şi transformă predarea istoriei într-un proces organizat dinamic de studiu raţional bazat pe diferite surse şi opinii. O asemenea abordare oferă elevilor oportunitatea de a merge mai departe, dincolo de propriul ansamblu de valori, şi de a înţelege valorile celuilalt.

Noile programe şcolare la istorie din ţările balcanice, având un cadru metodologic care conţine obiectivele relatării moderne a istoriei, au în comun următoarele elemente:

- Prezentarea echilibrată a istoriei politice în urma dezvoltării unui curriculum cu teme noi referitoare la rolul activ şi creativ al oamenilor în stilul lor de viaţă, muncă, în activităţile zilnice, convieţuirea cu alte grupuri etnice şi religioase etc.
- Crearea unei baze documentare pentru învăţarea trecutului şi schimbarea diverselor atitudini şi interpretări ale istoriei spre o dimensiune multiculturală şi din perspective multiple;
- Orientarea elevilor spre o gândire critică şi spre o abordare competentă a procesului de învăţare;
- Dezvoltarea unor atitudini şi valori ca norme comportamentale;
- Implementarea cunoştinţelor dobândite.

Prin urmare, profesorii din ţările balcanice încep să fie „tot mai implicaţi” în „noua interpretare” a trecutului, începând cu evenimentele din anii 1989 – 1990. Pentru a găsi răspunsuri, profesorii trebuie să le caute în mai multe surse. Pe de o parte, este necesar ca noua bază documentară şcolară să conţină materiale relevante. Bazându-se pe contextul european comun, noua programă de predare a istoriei s-ar centra pe dimensiunea culturală a cunoaşterii ştiinţifice, acordând prioritate atributelor

7 Damjanova, A. "Constructivism - The new educational paradigm. Bulgarian language and literature" (web version), 2005, No. 5; a se vedea şi "Constructivist Learning Design": http:// www.prainbow.com/cld/cldp.html

personale ale conţinutului istoric.

Pentru a ne cunoaşte unii pe alţii

Următorul pas este schimbarea direcţiei în materie de importanţă didactică – dinspre o istorie bazată pe fapte spre o istorie discursivă. O asemenea înţelegere a istoriei nu pune accent pe cantitatea informaţiilor învăţate, ci pe analiza lor, determinând astfel formarea de competenţe şi aptitudini. Învăţarea activă este determinată de necesitatea formării competenţelor în raport cu înţelegerea semnificaţiei conţinutului istoric din diverse texte din trecut şi cu dezvoltarea unor semnificaţii în producerea sau transmiterea informaţiilor. În acest mod, elevii învaţă strategii referitoare la procesul de căutare a explicaţiilor. În loc să aprobe un anumit punct de vedere, elevii îşi formează propria opinie în procesul învăţării multor fapte, explicaţii şi păreri diferite referitoare la interpretarea trecutului. Această nouă metodologie este construită de către cercetătorul britanic R. Stradling[8] având la bază o „abordare din perspective multiple", „multiculturalismul" şi „pluralitatea". Odată cu creşterea popularităţii „noii abordări a istoriei", la începutul anilor '90 în Europa a început să fie utilizat pe larg termenul „multiperceptivitate".

K. Peter Frischke analizează cercetarea critică a trecutului ca pe o prezentare simultană a unor perspective diferite – *un proces, o strategie de interpretare, în cadrul căreia este/sunt prezentată/e şi altă/e opinie/i, în afară de cea a autorului?*[9] Principalele trăsături ale acestei strategii se referă nu doar la modul de explicare a faptelor de istorie, ci şi la necesitatea de a le privi din mai multe unghiuri, fiind utilizate normele de bază ale istoriei ca

8 Stradling, R., "Teaching 20th Century European History". Council of Europe Publishing, F-67075, Strasburg Cedex, 2001.

9 Fritzsche, K. Peter, „Unable to be tolerant?" - în: Farnen, R. et al. (2001), „Tolerance in Transition", Olden bourg. în: Stradling, R., "The Multiperspective approach..."

ştiinţă şi, în acelaşi timp, conştientizând propriile prejudecăţi şi eşecuri.

Toate aceste abordări noi ale predării istoriei au fost incluse în calitate de concepte fundamentale în pregătirea cursurilor de formare a cadrelor didactice în cadrul Proiectului de istorie, în discuţie fiind puse diverse *teme: „Minorităţi şi majorităţi în zona Balcanilor – Modalităţi de interacţiune; viaţa de zi cu zi înainte şi după prăbuşirea comunismului; balcanicii – între stigmatizare şi integrare europeană; reflectarea şi abordarea istoriei recente în cadrul unor memoriale; TIC (tehnologia informaţiei şi comunicaţiilor) în predarea istoriei; portretul unui vecin"* etc.[10]

Metodologie nouă

Punerea în practică a abordării din perspective multiple în procesul de predare a istoriei este legată de:

- Modurile de relatare a istoriei în manuale;
- Selectarea surselor;
- Metodele utilizate la interpretarea surselor.[11]

O evaluare a manualelor actuale de istorie şi a curriculumului şcolar la istorie din Albania, Bulgaria, Macedonia, România, Serbia şi Slovenia analizează prezenţa trecutului ca un proces multistratificat. Rezultatele arată că în noile manuale relatarea din perspective multiple este extinsă în mai multe direcţii. Punctele de vedere ale grupurilor şi categoriilor sociale „invizibile" (femei, copii, persoane abuzate şi sechestrate, imigranţi şi chiar minorităţi religioase, etnice şi lingvistice), de obicei „neglijate" în istoria politică oficială, încep să fie prezentate tot mai des. Procesul linear al relatării cronologice este îmbogăţit cu un ansamblu de evenimente ce au avut loc „între timp"[12], de întâmplări ale „altor personalităţi importante". Astfel, prezentarea devine mult mai complexă şi mai bogată, organizată în baza unor istorisiri interconectate, reflectând schimbarea punctelor

10 Mai multe despre toate cursurile de formare pot fi găsite la adresa http://www.historypro- ject.dvv international.org/

11 A se vedea: Kusheva, R.,"Analiza din perspective multiple, alegerea surselor şi lucrul cu ele". - Dialog în istorie, ediţia a 7-a, 16-31 (în bulgară).

12 Stradling, R.,"The Multiperspective approach..."

de vedere ale diverşilor participanţi.

Prin intermediul unor asemenea surse în manualele de istorie, autorii încearcă să „vizualizeze" intervalul de timp, iar sarcinile şi întrebările propuse permit discutarea diferitelor opinii. Aşadar, elevilor li se acordă o posibilitate de reflecţie în legătură cu valorile, opiniile personale şi cu instrumentele de predare folosite. O înţelegere mai largă[13] a termenului „document" permite acceptarea diferitor tipuri de surse ca având o valoare egală pentru perioada studiată. Pe de altă parte, acest lucru înseamnă că, pe lângă deprinderea unor abilităţi de analiză a surselor scrise, elevii vor învăţa tehnici de decodare a altor documente: imagini, sunete, culori, parfumuri etc.[14]

În cele din urmă, dar nu mai puţin important, abordarea din perspective multiple este legată de îmbogăţirea tehnicilor utilizate la orele de predare a istoriei. Acest lucru are loc prin descoperirea diverselor opinii asupra evenimentelor studiate şi prin analizarea contextului cultural şi a atitudinilor ce reflectă părerea concretă a autorului. Varietatea conţinuturilor şcolare, sporirea numărului de surse şi respingerea unei ideologii unice oferă perspectiva unei pedagogii a dialogului care schimbă esenţial orele de istorie.

Empatia ca strategie şi abordare în vederea unei mai bune înţelegeri presupune o intenţie de recreare a experienţelor şi sentimentelor oamenilor care au trăit în intervalul de timp studiat, fapt ce asigură poziţionarea în timp, distanţarea de ideile contemporane. De asemenea, empatia are legătură cu dorinţa de a intra în pielea celuilalt şi de a vedea lumea prin alţi ochi – de a simţi compasiune.

Dezvoltarea sensibilităţii în ceea ce priveşte realitatea istorică văzută din perspective multiple nu este o premisă doar pentru empatia faţă de celălalt, ci şi pentru găsirea unei explicaţii adecvate în legătură cu propriile

13 Kusheva, R.,"Metodologia predării istoriei". Paradigma. Sofia, 2000, p. 138 (în bulgară).

14 Clairaut, Jean-Louis, "Interpretarea interdisciplinară a tabloului istoric". - în: "Interpretarea interdisciplinară a tabloului istoric", Faber, V.Tarnovo, 2007,9-23 (în bulgară).

noastre complexe. Astfel de competenţe nu pot fi dobândite în mod automat, ci necesită elaborarea unor contexte pedagogice corespunzătoare, de interacţiune şi dialog tolerant între participanţii la procesul de învăţare.

Complexitatea transformării predării moderne a istoriei într-un „proces" presupune instruirea tinerilor în vederea unei analize critice comparative a diverselor surse. „Dialogul" cu diferite „urme" ale trecutului, cum ar fi documentele de arhivă oficiale (înglobând memoria sistemului statal) şi, pe de altă parte, cu sursele orale, „codificând" memoria individuală, adesea caracterizată de subiectivitate şi contradicţii, ajută elevii să vadă în propriul mod ciocnirea dintre ideile noi şi miturile vechi impuse, datorită modalităţii în care aceştia studiază trecutul recent şi îndepărtat.

O asemenea reflectare asupra propriilor stereotipuri determină formarea unor cetăţeni „analitici", critici faţă de orice încercare de manipulare a istoriei. Astfel, predarea istoriei ar putea susţine abilităţile sociale de comunicare ale tinerilor în calitatea lor de cetăţeni ai propriei ţări, fapt care semnifică o înţelegere mai largă a identităţii naţionale în sensul apartenenţei la comunitatea civică din ţara respectivă.

Istoria orală ca resursă a procesului educaţional actual în contextul elaborării reformelor educaţionale şi a „noii interpretări" a trecutului în ţările balcanice, istoria orală a început să fie utilizată ca metodă relevantă şi integrală care oferă profesorilor oportunitatea de a întreprinde acţiuni flexibile în implementarea noilor programe şcolare şi găsirea unor soluţii concrete şi eficiente pentru asigurarea unui proces educaţional activ. Din 2005, Proiectul de istorie a dvv internaţional şi-a îndreptat eforturile în toate ţările balcanice în vederea desfăşurării unor cursuri de formare şi a instruirii cadrelor didactice în materie de istorie orală. Pe lângă instruirea profesorilor din regiune prin organizarea de seminare şi ateliere, echipa proiectului a elaborat un Ghid de istorie orală pentru profesori – „Predarea cu plăcere". La crearea

acestui ghid[15] a participat o echipă de profesori de istorie din ţările balcanice. El are drept scop perfecţionarea nivelului de cunoaştere al cadrelor didactice în ceea ce priveşte viaţa de zi cu zi a oamenilor în baza relatărilor oferite de martori oculari. Pentru a afla mai multe despre vieţile părinţilor şi bunicilor noştri şi, prin urmare, despre noi înşine şi *celălalt,* în ghid s-a adoptat o abordare sensibilă şi centrată pe trecutul recent. Unicitatea acestui gen de instrument didactic derivă atât din procesul de elaborare în comun a ghidului, cât şi din faptul că lecţiile conţinute, experimentate şi predate deja, propun un model comun de învăţare a istoriei noastre recente într-o manieră pozitivă, tolerantă, având la bază principiile multiculturalismului şi ale perspectivelor multiple.

ce-L fivs Toev Eeseaech rgoj-T Cesefi *f & mose.* Awc

I e TfE *(+ fta JIVUT.* A McVSJ – feuub.)

I 0 FKPAEJWĂ THE *M>ut>* quei Tews. J *(S>* «91S aput WajTÂr-fms – IWF SfflEKis.m. -i (e tUWfe» EArtiaţuâi Tee „me untevtw fi II Dauţiuc Tfile THE iFireeifsu

I AHW lăfă OF THE iuţif WIBU

SWHmUNS. mwtli OFT «COMCWSCUS

reies & iâne irewgufr” *™*

Iată un exemplu. Posibilitatea folosirii istoriei orale şi a dovezilor orale în şcolile bulgare este determinată de normele educaţionale incluse în curriculumul şcolar. Numărul de documente şi competenţele ce se aşteaptă a fi dobândite de elevi în urma interpretării sunt specificate în secţiunea „sursele istoriei”. Una dintre bazele metodologice ale utilizării istoriei orale în timpul procesului educaţional constă în cercetarea documentelor, văzute ca „o entitate a tuturor urmelor activităţilor umane care au contribuit la studiul istoriei”.[16] O înţelegere mai largă Proiectdecercetare¡n-a termenului „document/sursă”, inclus în baza documentară şcolară, oferă oportunităţi în vederea:

15 Ghidul profesorului poate fi descărcat gratis de pe site-ul proiectului: http://www.history- project.dvv-international.org/. pe lângă acest ghid, puteţi găsi şi alte publicaţii cu aceeaşi abordare practică, destinate utilizării lor de către cadrele didactice - 2004: “Remember for the Future and theTraveling Exhibition; 2008: Balkan Stories-Good Practices of History Teaching in South Eastern Europe and A Portrait of a Neighbor”. (DVD)

16 Kusheva, R.: "Methodology of Teaching History", Sofia 2000, p. 138.

- Includerii dovezilor orale în manualele şcolare ca surse de informare oficială în legătură cu un eveniment sau proces istoric;
- Propunerii de către profesor a unor prezentări suplimentare despre probele orale, descriind puncte de vedere alternative referitoare la un eveniment sau o personalitate istorică;
- Desfăşurării cercetărilor şi discuţiilor între elevi în privinţa unor evenimente sau aspecte sensibile şi contradictorii din trecutul recent şi cel îndepărtat.

Utilizarea probelor orale ca una dintre surse ale învăţării permite profesorilor să organizeze un proces de predare-învăţare stimulator, bazat pe multiperceptivitate, corelând crearea unei conştiinţe istorice şi a identităţii naţionale cu îmbunătăţirea aptitudinilor gândirii critice. Profesorii pot implementa istoria orală la toate nivelurile educaţiei, de la ciclurile primare la cele universitare şi în cadrul programelor educaţionale comunitare.

Utilizarea istoriei orale ca metodă de studiu necesită ca elevii să deţină:

- Cunoştinţe tehnice pentru a corela probele orale cu contextul istoric concret;
- Competenţe în evaluarea siguranţei sursei şi în definirea proceselor afiliate de obicei conceptului de sursă;
- Gândire critică şi abilităţi de interpretare;
- Capacitatea de a înţelege esenţa unei informaţii istorice şi a formei sale scrise cu ajutorul cuvintelor-cheie sau notelor, de a crea diverse tipuri de proiecte şi aptitudini de a compila textele şcolare în baza probelor adunate;
- Oportunităţi de a sincroniza şi desincroniza diferenţele cronologice şi particularităţile regionale în evoluţia istorică şi culturală a diferitor societăţi;
- Oportunităţi de a sintetiza cunoştinţele şi metodele din istorie, literatură, filosofie şi alte domenii de studiu.

Utilizarea istoriei orale în învăţământul elementar pentru clasele 5 – 8 are la bază înţelegerea lumii. În majoritatea ţărilor balcanice, unde cursul de

istorie sistematică începe cu trecutul autentic (Serbia, Macedonia, Slovenia), ideea principală care stă la baza cunoaşterii vizează noţiunile referitoare la epocile îndepărtate prin intermediul actualizării experienţelor sociale moderne din viaţa cotidiană a copiilor. Când elevii reuşesc să prezinte evenimentele istorice în ordine cronologică, ei reuşesc, de asemenea, să creeze noţiunile de timp şi spaţiu. Oportunităţile de utilizare a istoriei orale ca metodă în cadrul curriculumului obligatoriu devin posibile odată ce elevii sunt familiarizaţi cu teme referitoare la istoria lor culturală sau la istoria vieţii de zi cu zi. Profesorii pot oferi elevilor sarcini interesante care să vizeze monumente de patrimoniu cultural naţional şi mondial localizate pe teritoriul ţării lor sau protejate ca expoziţii muzeale. Guvernele diferitor ţări balcanice au încercat să protejeze edificii sau chiar străzi întregi din zonele vechi ale oraşelor, care creează o atmosferă istorică şi surprind ritmul şi psihologia oamenilor care au trăit acolo. Asemenea „muzee în aer liber” oferă profesorilor oportunitatea de a organiza lecţii în aer liber, pe lângă binecunoscutele ore desfăşurate în muzeele obişnuite. Mai mult decât atât, moştenirea culturală oferă elevilor posibilitatea de a derula diverse activităţi creative în legătură cu colectarea probelor orale prin intervievarea părinţilor sau a altor persoane cunoscute. Profesoara de istorie Donika Xhemajli din Prishtina, Kosovo, a implementat această metodă la orele ei de istorie.

Alte resurse folosite în calitate de istorie orală pot fi tradiţionalele cântece şi legende care contribuie la înţelegerea trecutului şi îi oferă un conţinut şi o semnificaţie mai ample. Resursele respective sunt incluse în manuale şi profesorul are posibilitatea să creeze diverse situaţii didactice pentru a încuraja elevii să participe activ ca cercetători în procesul de învăţare. Folclorul roman poate fi utilizat în mod intenţionat nu doar pentru a integra copiii în procesul educaţional, dar şi ca instrument de învăţare în vederea aflării mai multor informaţii despre cultura Romei.

Elaborarea unor sarcini referitoare la cultura din viaţa cotidiană a oamenilor din ţările balcanice şi implicarea lor în reprezentarea istorică a evenimentelor ca sursă a învăţării sistematice pot fi, de asemenea, interpretate drept relaţie între memoria colectivă şi cea istorică. Istoria orală permite studenţilor să coreleze semnele vizuale, cum ar fi embleme, costume, bijuterii, datini, rituri şi organizarea socială tradiţională, astfel încât memoria unei comunităţi istorice să devină pentru elevi semnificativă în calitate de probă istorică a vieţii din trecut şi a diverselor tipuri de contacte cu ceilalţi. Profesorii pot oferi elevilor sarcini suplimentare, pe lângă cele prezentate în curriculumul şcolar, stimulându-i astfel să afle cât mai multe despre propria ţară.

Ansamblul de amintiri personale şi istorii autobiografice reprezintă, de asemenea, surse valoroase pentru copii în învăţământul elementar. De exemplu, în predarea istoriei moderne a bulgarilor în clasa a 6-a, profesorul le poate propune elevilor sarcina de a colecta diverse istorisiri despre cooperativele agricole, migraţia oamenilor, construcţia de noi case, primul televizor în casă, activităţi serale sau participarea în brigadele de tineret. Toate aceste memorii implică rude şi prieteni, vecini şi alte persoane cunoscute, şi, de asemenea, motivează copiii care vin din diferite regiuni şi ar putea considera modul tradiţional de predare a istoriei ca fiind plictisitor şi dificil de înţeles. Aptitudinile necesare unui elev din clasele 5 – 8 din învăţământul elementar pentru a putea folosi metoda istoriei orale se referă în principal la tehnicile de colectare a informaţiei, cum ar fi discuţiile, investigarea, arborele genealogic şi interviul.[17] Deoarece dezvoltarea aptitudinilor specifice în materie de istorie necesită o implementare, pas cu pas, a metodei istoriei orale, profesorii ar trebui nu doar să cunoască foarte bine orientările şi explicaţiile teoretice, ci şi să acţioneze ca modele pentru elevi, implicându-i în contexte didactice în

17 Autorul a utilizat terminologia introdusă de metodologia propusă de R. Stradling şi popularizată de proiectul "învăţarea şi predarea istoriei Europei în secolul al XX-lea"din cauza diferenţelor terminologice specifice diferitor şcoli care implementează metoda istoriei orale.

scopul de a-i instrui în această direcţie.

Multe alte sarcini interesante de dobândire a unor cunoştinţe suplimentare de istorie pot fi desfăşurate în săli de clasă sau afară prin activităţi în aer liber, cum ar fi ateliere de lucru, cluburi, cursuri de patrimoniu cultural etc. Prezentăm câteva teme care ar putea fi utilizate în timpul anului academic sau într-o perioadă de două-trei luni:

Istoria familiei mele (istoria familiei, calendarul familiei, zilele lucrătoare şi sărbătorile din familie)

Viaţa părinţilor mei în perioada regimului comunist

Mândria familiei mele

Şcoala mea

Oraşul/satul meu

Istoria numelui meu

Istoria străzii mele

Jocurile copiilor în trecut.[18]

Se pot organiza ore speciale dedicate familiilor vestite care au avut un rol important în evoluţia unei ţări. Aceste ore de istorie ar contribui la dezvoltarea ulterioară a aptitudinilor elevilor în materie de utilizare şi implementare a probelor orale în studiul istoriei. Oferim câteva exemple de probe orale:

- Fotografii de familie
- Arbore genealogic
- Tradiţii şi sărbători în familia mea
- Autobiografia etc.

Există multe oportunităţi considerabile de a folosi istoria orală în învăţământul liceal. În comparaţie cu şcoala elementară, unde istoria orală este utilizată pentru a ajuta elevii să devină cât mai conştienţi de ceea ce-i înconjoară, în liceu istoria orală tinde să aibă o mai strânsă legătură cu subiectul predat la ora de istorie. Elevii învaţă aceleaşi tehnici în materie de istorie orală, însă le aplică în cadrul unor subiecte diferite.[19] Având în vedere diferenţa de

18 Unele teme sunt propuse deTudor Hebean din România.

19 Donald A. Ritchie: "Doing Oral History. Practicai Advice and Reasonable Explanations for Everyone/"Twayne 1995, p.165.

vârstă, elevii reprezintă ansambluri semnificative de competenţe în utilizarea diverselor surse. Profesorii de istorie au oportunităţi variate de a crea situaţii didactice, permiţând elevilor să transfere aptitudinile generale dobândite la alte discipline. Profesorii pot oferi sarcini individuale referitoare la colectarea de probe orale sau la desfăşurarea unor activităţi de cercetare în cadrul diverselor proiecte.

Utilizarea metodei istoriei orale ca parte a programei şcolare obligatorii se desfăşoară în baza noilor manuale de istorie, care conţin multe probe orale şi sarcini didactice, ceea ce facilitează procesul de intervievare privind moştenirea culturală şi tradiţională, istoria socioeconomică şi politică dina două jumătate a secolului al XX-lea şi viaţa minorităţilor etnice. Aceste sarcini sintetizează caracterul dovezilor şi sugerează alte utilizări combinate ale istoriei orale alături de etnologie, ştiinţe politice, arte, sociologie, lingvistică, literatură, geografie şi informatică.

Elaborarea sarcinilor complexe de colectare a dovezilor orale în legătură cu anumite teme fundamentale reprezintă o oportunitate pentru adoptarea unei abordări multiculturale şi din perspective multiple a învăţării istoriei. Ea oferă, de asemenea, spaţiu pentru diferite niveluri de interpretare a faptelor din istoria europeană, regională şi locală. Situaţia prezentată este considerată adecvată pentru profilul umanist, unde există mai mult de două ore săptămânale de istorie.

În majoritatea cazurilor, numărul limitat de ore de istorie îi determină pe profesori să ofere sarcini privind istoria orală ca teme pentru acasă, urmând ca în timpul orei de curs să fie prezentate constatările, analiza şi sinteza informaţiilor adunate. Profesorii propun adesea elevilor sarcini interesante despre familie şi istoria locală, dar mult mai avansate şi mai complexe decât cele elaborate pentru copiii din şcoala elementară. Importanţa activităţilor de cercetare derulate de elevi şi a colectării de probe orale derivă din complexitatea obiectivelor cercetării, varietatea surselor folosite, nivelul analizei şi

interpretării informaţiei adunate, fapt care ţine, de asemenea, de aptitudinile de comparare şi selectare, de desfăşurare a analizei şi sintezei critice, cât şi de redactare a unor eseuri analitice individuale, **a) Cercetare privind istoria familiei, care** *Aducându-ne aminte trecutul sub forma* **include câteva subiecte***: unuijocderoi*

- Originea familiei şi istoria sa timp de câteva generaţii.
- Distingerea persoanelor din familie care au contribuit la marile evenimente istorice din istoria naţională, a activiştilor, savanţilor, sportivilor, luptătorilor naţionali.
- Cercetări de topografie privind locurile ce au legătură cu istoria familiei, în acest mod, elevii învaţă algoritmul cercetării în domeniul genealogiei rădăcinilor familiei, fapt care sporeşte conştientizarea privind memoriile de familie şi contribuţia lor în evoluţia comunităţii. Elevii pot, de asemenea, desfăşura cercetări cu privire la locul de trai.[20] Sarcina poate include diferite aspecte, cum ar fi:
- Informaţii istorice despre centrul vechi al oraşului/satului.
- Cercetări geografice privind centrul vechi al oraşului/satului (principala piaţă).
- Situaţia arhitecturală actuală şi patrimoniul din centrul oraşului/satului.
- Cercetări topografice privind numele de străzi.

Fiecare dintre obiectele cercetate necesită îndeplinirea unor sarcini tangibile. De exemplu, colectarea informaţiilor despre situaţia arhitecturală actuală şi despre patrimoniul natural aflat în regiunea centrală a oraşului necesită:

20 Exemplul este adaptat după Macedo, F., L. Macedo: Patrimoniu cultural. În: "Educaţia pentru cetăţenie europeană. Manualul profesorului", editat de Centrul de Informare Europeană, V. Turnovo, Bulgaria, 2004.

- Cercetarea şi colectarea de fotografii privind situaţia actuală a clădirilor din centrul oraşului, a caselor, fântânilor, ornamentelor etc.
- Elaborarea unui dosar referitor la diferite clădiri după modelul următor: numele actual, amplasarea în oraş/sat, rolul în contextul urban, localizarea în timp (data proiectării, data construcţiei), proprietari ai clădirilor, materiale utilizate, elemente decorative, condiţii de trai (igienă).

b) Cercetare privind tradiţiile culturale promovate în diverse locuri şi regiuni geografice dintr-o anumită ţară, de exemplu, obiceiul mersului prin foc din Tracia egeică din Grecia.[21] îndeplinirea sarcinilor de investigare privind tradiţiile culturale, pe lângă provocările lansate de interviul oral, oferă elevilor oportunitatea de a conştientiza evoluţia continuă a civilizaţiilor popoarelor. De asemenea, astfel devin „vizibile" paralelele culturale şi obiceiurile comune găsite foarte uşor în zona Balcanilor. Anume în acest context, metoda istoriei orale justifică identitatea individuală şi identitatea celuilalt, generând învăţarea toleranţei şi respectarea diferenţelor. Pe lângă curriculumul obligatoriu, metoda istoriei orale poate fi folosită în cadrul unui curs de formare opţional. Unele subiecte relevante ar putea fi următoarele:

- Copilăria în trecut
- Femeile şi bărbaţii în trecut[22]
- Viaţa de zi cu zi în timpul comunismului[23]
- Religia în timpul regimului comunist
- Problemele sociale şi economice după 1989.[24]

Majoritatea temelor diacronice din manuale, care se centrează pe unele aspecte ale evoluţiei istorice în decursul unei perioade extinse, ar putea fi studiate dintr-o abordare pedagogică bazată pe utilizarea mărturiilor

21 O idee similară în cadrul acestui Ghid al profesorului este propusă de Pantazis Miteloudis din

22 în sprijinul cadrelor didactice,în perioada 2001-2002, au fost publicate două manuale pentru profesori în cadrul proiectului Istoria şi predarea istoriei în Europa de Sud-Est. Aceşti cercetători au fost participanţi la seminarul internaţional al specialiştilor şi cercetării balcanice, de la *Universitatea Sud-Vest„N.Rilskr, Blagoevgrad, Bulgaria.*

23 Profesori din trei ţări balcanice au desfăşurat activităţi în cadrul Pactului de Stabilitate, Eu- roclio şi asociaţiilor naţionale de profesori de istorie în 2001-2003. A se vedea şi Manualul profesorului „Schimbări şi continuitate în viaţa de zi cu zi în Albania, Bulgaria şi Macedonia, 1945-2000", Euroclio, Skopje, 2003.

24 Ultimele două teme au fost sugerate deTudor Hebean din România.

orale. Prezentăm câteva teme:

- Cum a influenţat progresul tehnologic viaţa şi activităţile oamenilor?
- Cum a influenţat extinderea zonelor urbane vieţile oamenilor din oraşe şi sate?
- Cum s-a schimbat piaţa muncii pe parcursul anilor (micşorarea ratei de ocupare a forţei de muncă, apariţia unor industrii şi profesii noi, declinul muncii manuale şi dezvoltarea tehnologiilor înalte)?
- Cum s-au schimbat relaţiile dintre generaţii?
- Cum s-a schimbat stilul de viaţă cotidian al oamenilor?
- Cum anume au afectat transportul şi comunicaţiile viaţa oamenilor?
- în ce mod schimbările din medicină au îmbunătăţit viaţa oamenilor?
- Cum s-au schimbat ideile şi percepţiile noastre – despre religie şi credinţă, crimă şi pedeapsă, sărăcie şi bogăţie, educaţie, artă, modă, rolul responsabilităţilor individului şi ale statului, identitate naţională şi patriotism? etc.[25]

Convorbiri cu martorii oculari

Anumite elemente ale exemplelor menţionate sunt adecvate pentru orele în aer liber, precum cele petrecute în muzee sau memoriale, deoarece combină istoria orală atât cu informaţiile din arhive păstrate în aceste centre locale de cercetare, cât şi cu sprijinul şi consultanţa profesională acordată de experţii din aceste centre. De exemplu, un subiect ca „Evoluţia fotbalului în oraşul/satul tău în timpul celor două războaie mondiale”, oferă elevilor diverse oportunităţi de a desfăşura cercetări în privinţa culturii şi tradiţiei sportului scoietăţii din comunitatea locală aleasă de ei în calitate de centru de cercetare. Ca

25 Stradling 2001.

urmare a portretizării antrenorilor, jucătorilor, instructorilor, suporterilor, jurnaliştilor şi a reprezentanţilor din administraţia fotbalului, elevii au, de asemenea, posibilitatea să desfăşoare cercetări asupra vieţii din oraşul sau satul respectiv în perioada postbelică. Elevii mai pot planifica şi derula diverse interviuri tematice cum ar fi: viaţa postbelică, piaţa muncii, economia, moda, alimentaţia, timpul liber, preferinţe şi antipatii în fotbal, echipa de fotbal preferată şi rolul fotbalului în viaţa oamenilor.

În cadrul proiectelor şcolare ca parte a diverselor programe naţionale şi internaţionale, precum „Europa", „Cultura 2000", „Socrate – Comenius" etc" profesorii pot motiva elevii să desfăşoare un proiect de cercetare în materie de istorie orală. De exemplu, la tema „Femeile în secolul al XX-lea", elevii ar putea alege diferite subteme pentru microproiectele lor:

- Femeile şiindustrializarea;
- Femeile şi viaţa de familie.

Subiectul în sine ar putea conţine câteva subprobleme:

- Tehnologia şi femeile: economisire de timp sau nu?
- Maternitatea;
- Femeile şi consumerismul;
- O societate fericită – responsabilitatea femeilor?
- Femeile şi viaţa culturală;
- Egalitatea şi puterea politică;
- Femeile şi războaiele în secolul al XX-lea;
- Femeile şi revoluţiile.[26]

Utilizarea metodei istoriei orale în şcolile de astăzi permite profesorilor să desfăşoare mai multe activităţi decât cele specificate în manualele de istorie. Ea oferă elevilor posibilitatea de a înţelege mai bine informaţia din diferite surse, cum ar fi arhivele personale şi de stat, autobiografii (agende, scrisori şi memorii), probe orale, istorii de familie, fotografii şi alte relicve de familie. Deşi

26 RuthTudor, expert în Consiliul Europei, a analizat câteva dintre teme în timpul unui seminar cu profesorii de istorie din oraşul VelikoTarnovoîn octombrie 2005, „Educaţia pentru cetăţenie şi egalitate de gen".

elevii s-ar putea confrunta cu dificultăţi în a găsi informaţii sau în a face „descoperiri”, metoda istoriei orale le oferă şansa de a cerceta nu doar sursele oficiale binecunoscute, ci şi pe cele necunoscute şi de a aduce la lumină noi fapte istorice oficiale, devenind ei înşişi autori ai „mărturiilor orale”.[27]

Complexitatea transformării metodei actuale de predare a istoriei într-un „proces” necesită din partea tinerilor să compare în mod critic şi să înveţe din diferite surse istorice. Indiferent de circumstanţe, elevii vor descoperi discrepanţele dintre miturile vechi şi cele noi impuse de trecutul recent sau de cel îndepărtat, în urma „comunicării” cu diferite „urme” ale trecutului, precum documente de arhivă oficiale, memoriile sistemului statal, mărturiile orale. Totuşi, „codificarea” amintirilor individuale în timpul unui proiect de cercetare s-a soldat de cele mai multe ori cu subiectivitate şi contradicţii. Reflectând asupra propriilor stereotipuri, elevii devin cetăţeni mai „reflexivi”, care vor da dovadă de o capacitate critică şi analitică în interpretarea cazurilor de manipulare a istoriei naţionale şi mondiale.

Concluzii

Tranziţiile politice vertiginoase din Europa de Est în perioada anilor ’90 au impus reevaluarea istoriei scrise şi îmbogăţirea datelor scrise cu informaţii orale, în special în acele ţări în care istoria a fost manipulată şi cenzurată de regimurile totalitare. Europenii din zona de Est au început să fie tot mai interesaţi de a cunoaşte faptele reale şi au fost fascinaţi de probele istorice concrete distribuite prin intermediul dovezilor tangibile de istorie orală la începutul anilor ’90.

În prezent, clasele de elevi sunt adesea multietnice şi multiculturale. În plus, oferta informaţională asigurată de mass media modernă reprezintă o provocare pentru gândirea critică. Toate informaţiile trebuie transformate în mod critic în cunoaştere pentru a fi utile sub aspect personal şi social. În locul unei transmisii unidirecţionale,

27 Stradling 2001, p. 213.

procesul modern de învăţare a istoriei presupune o abordare activă, critică şi dinamică. Procesul ar trebui să genereze o cunoaştere pertinentă, cuprinzătoare care să permită oamenilor acceptarea trecutului şi pregătirea pentru a confrunta viitorul.

Abordarea din multiple perspective poate fi utilizată cu succes în studierea conflictelor sociale şi politice, astfel ajutând elevii să înţeleagă cauzele şi modul în care participanţii la conflict percep acţiunile şi reacţiunile celuilalt în manieră diferenţiată, în urma unor interpretări contextuale şi prejudecăţi. În asemenea cazuri este important de a nu neglija empatia.

Schimbarea curriculumului, noile manuale, ghidurile pentru profesori, modalităţile interactive de studiu sunt o dovadă a progresului enorm înregistrat în ultimii ani în predarea istoriei în ţările din Europa de Sud-Est. Mulţi profesori de istorie, cercetători şi instructori din diverse proiecte internaţionale vizând predarea interactivă a istoriei în zona Balcanică au avut o contribuţie semnificativă în această direcţie.

Unul dintre rezultate este Proiectul de Istorie al dvv internaţional.

[26]

Cosmin Budeancă

REZISTENŢA ANTICOMUNISTĂ DIN ROMÂNIA ŞI METODELE ISTORIEI ORALE

Istoria orală şi metodele istoriei orale în România

Amintirile au fost utilizate încă de la începutul scrierii istoriei. Herodot şi Tucidide au folosit mărturii orale sau chiar propriile amintiri pentru a reconstitui diverse evenimente. În secolele ce au urmat, memoria a reprezentat o sursă de încredere. Dezvoltarea unor tehnici după al Doilea Război Mondial a permis păstrarea mărturiilor orale pe dispozitive audio sau video, fapt care le-a asigurat statutul de surse documentare.[28]

În a doua jumătate a secolului al XX-lea a avut loc, de asemenea, o schimbare în modul de abordare a caracteristicilor istoriografiei. Microistoria – ca formă de prezentare a istoriei în opoziţie cu macroistoria – a fost tot

28 Valerie Raleigh Yow,„Recording Oral History", Sage Publications, 1994, p.3.

mai intens promovată. Specialiştii în domeniul reconstituirii trecutului au fost preocupaţi tot mai mult de semnificaţia unor evenimente şi mai puţin de o reconstituire pozitivistă a acestora, fără ca acest lucru să excludă o anumită validitate factuală. În acest nou context, istoria orală a oferit posibilitatea revelării unor întâmplări neştiute sau a unor aspecte obscure ale unor evenimente binecunoscute sau a pus într-o lumină nouă zone neexplorate ale vieţii cotidiene a claselor non-hegemonice.[29] De asemenea, această abordare postmodernistă poate contribui la reconstituirea anumitor aspecte privind istoria vieţii private.

În aceste circumstanţe, menţionate anterior, în ultimele decenii, sursele orale au ieşit în evidenţă, în special în scrierea istoriei recente, fără a exclude, însă, alte abordări documentare.

Totuşi, istoria orală nu a fost acceptată de toţi istoricii. Istoricii tradiţionalişti tind să manifeste o anumită rezervă faţă de mărturiile orale. Ei contestă sursele orale ca fiind lipsite de încredere din cauza limitelor memoriei şi a subiectivităţii martorilor.[30] Cu toate acestea, dacă e să ne referim la „adevărul" şi „obiectivitatea" documentelor, putem afirma că şi documentele clasice pot fi puse la îndoială sau considerate subiective.

În acest sens, istoria regimurilor comuniste constituie un exemplu relevant având în vedere că documentele oficiale au fost scrise sub influenţă politică, relatarea prezentată în ele privind trecutul fiind astfel părtinitoare şi subiectivă. În asemenea condiţii, mărturiile orale pot fi validate ca având cel puţin tot atâta credibilitate ca şi orice alt document. În plus, relatările celor care au trăit în perioada comunistă şi au participat la anumite evenimente sunt extrem de utile pentru construirea unei perspective asupra istoriei acelor ani care să fie cât mai aproape de adevăr.

Instaurarea regimului comunist în România

29 Alessandro Portelli„What makes oral history different", Tn„The Oral History Reader", p.67.

30 Ibidem, pp. 68-71.

După cel de-al Doilea Război Mondial, în România, dar şi în alte state europene, regimurile comuniste câştigau treptat teren cu ajutorul armatei sovietice. În următorii ani, Partidul Comunist a întreprins măsuri concrete de eliminare a opoziţiei, în acest scop fiind folosite toate mijloacele posibile, majoritatea inspirate din realităţile sovietice ale anilor ’30. Partidele politice au fost dizolvate, la 30 decembrie 1947 Regele Mihai I a fost forţat să abdice şi a fost proclamată instaurarea Republicii Populare Române.

A urmat instituirea unei funcţionări controlate politic a instituţiilor reprezentative ale statului sau chiar desfiinţarea lor, Academia Română a fost bolşevizată, Biserica Ortodoxă a fost subjugată propagandei oficiale, Biserica Greco-Catolică a fost scoasă în afara legii în 1948, iar reprezentanţii ei au fost arestaţi.[31] în acelaşi timp, Partidul Comunist a demarat un proces complex de transformare a economiei conform modelului stalinist. A fost vizată atât economia rurală, cât şi cea urbană. Fabricile, magazinele şi băncile au fost naţionalizate, a fost implementat sistemul cotelor obligatorii şi a avut loc colectivizarea agriculturii[32], generând consecinţe dramatice asupra populaţiei din zonele rurale.

În aproximativ cinci ani, Partidul Comunist, susţinut puternic de Uniunea Sovietică, a reuşit să înlocuiască sistemul social, politic şi economic existent cu unul total diferit de realităţile româneşti.

Rezistenţa armată anticomunistă

Această schimbare radicală a evoluţiei fireşti a evenimentelor a generat o nemulţumire puternică în rândul populaţiei, iar manifestări ale dezacordului nu au întârziat să apară. Una dintre cele mai importante modalităţi de contestare a noului regim comunist a fost rezistenţa armată din munţi, reprezentată de grupurile de partizani.

31 „Cartea neagră a comunismului - Crime, teroare, represiune", Humanitas, Bucureşti, 1998, pp. 737-738.

32 Victor Frunză, „Istoria stalinismului în România", Humanitas, Bucureşti, 1990, pp. 411-413; Ghiţă Ionescu,„Comunismul în România", Litera, Bucureşti, 1994, pp. 218-222.

Mişcarea de rezistenţă a apărut şi s-a dezvoltat, deoarece oamenii nu ştiau despre Acordul încheiat la Yalta între reprezentanţii Uniunii Sovietice şi ai Occidentului; în plus, populaţia era motivată de speranţa începerii unui nou război ce ar fi eliberat România de comunism. Mai mult decât atât, posturile occidentale de radio transmiteau în permanenţă mesaje de încurajare şi de susţinere a luptei împotriva comunismului.

Mişcarea de rezistenţă anticomunistă era formată din câteva zeci de grupuri, însă nu era una unificată. Grupurile erau create mai mult spontan, în anumite regiuni, iar legăturile dintre de aproape că nu existau. În acelaşi timp, trebuie să menţionăm că asemenea forme de opoziţie nu se manifestau pe întreg teritoriul României, ci doar în anumite zone montane reprezentative, împădurite şi dificil de străbătut.

Grupurile de partizani erau active în anii imediat următori războiului şi până la începutul anilor ’60. Ele erau, *cosmin Budeancă şi fostul* de obicei, formate din zece persoane, cel mai des bărbaţi *deţinut politic,* tineri, dar şi femei, persoane ce aveau preferinţe politice *Gheorghe Pascalau* diferite înainte de război.

Acţiunile acestor grupuri variau de la elaborarea şi răspândirea unor broşuri la atacuri împotriva instituţiilor guvernamentale. În multe cazuri, nu partizanii începeau lupta, ei erau într-o poziţie defensivă şi, de obicei, aşteptau începerea unui nou conflict pentru a reacţiona.

Liderii acestor grupuri erau militari eliminaţi din armată, foşti lideri politici locali sau oameni simpli. Printre cele mai cunoscute grupuri de partizani putem menţiona: „Ion Gavrilă Ogoranu” şi „Arnăuţoiu-Arsenescu” în munţii Făgăraş; „Spiru Blănaru”, „Gheorghe Ionescu”, „Ion Uţă”, „Petru Domăjneanu” în munţii Banatului; „Paragină”, „Vlad Ţepeş II”, „Vladimir Macoveiciuc”, „Constantin Cenuşă”, „Gavril Vatamaniuc” în zona Moldovei; „Teodor Şuşman”, „Leon Şuşman”, „Dabija-Macavei”, „Capota-Dejeu”, „Crucea şi Sabia” în munţii Apuseni; „Ion llban” şi „Nicolae Pop” în Maramureş; „Pădurea Babadag” şi

„Grupul Tătar” în Dobrogea.

Instituţiile guvernamentale au aplicat teroarea şi represiunea nu doar împotriva partizanilor, dar şi a populaţiei ce locuia în regiunile menţionate. Principalul adversar al grupurilor de partizani era Securitatea (poliţia politică), ajutată de miliţie şi procuratură. Eforturile acestor instituţii de a eradica rezistenţa s-au intensificat în perioadele 1948 – 1953 şi 1957 – 1960. Acţiunile represive întreprinse atunci au avut consecinţe dramatice, deoarece mulţi şi-au pierdut viaţa: unii au ajuns în închisori, iar alţii au fost trimişi la muncă forţată pentru tot restul vieţii sau au primit pedeapsa cu moartea. Traumele suferite de familii şi de întregile comunităţi rurale sunt vizibile şi astăzi.[33]

Rezistenţa armată anticomunistă, istoria orală şi educaţia adulţilor în România

După 1989, a devenit evident că discursul istoric a fost puternic alterat în timpul regimului comunist din România. Dintre multele subiecte abandonate înainte de 1989, rezistenţa armată anticomunistă a prezentat un interes major pentru istorici. Din cauza perioadei îndelungate ce a trecut de la evenimente şi a numărului tot mai mic de supravieţuitori, la începutul anilor ’90 devenise clar că recuperarea a cât mai multe mărturii de la oamenii ce au fost impicaţi în mişcarea de rezistenţă era mai mult decât necesară.

Prima măsură instituţionalizată menită să implice adulţii în procesul studierii mişcărilor de rezistenţă anticomunistă cu ajutorul mărturiilor orale a fost adoptată

33 C. Jurju, C. Budeancă, op.cit., pp.16-17.

la Cluj-Napoca în 1997; iniţiativa s-a finalizat cu înfiinţarea Institutului de Istorie Orală din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai”. În plus, a fost organizat un curs de master în domeniul istoriei orale. Primul proiect de cercetare viza rezistenţa anticomunistă, mulţi studenţi elaborând lucrări referitoare la subiect. Începând cu 1999, iniţierea unui curs doctoral a determinat crearea altor proiecte de cercetare privind rezistenţa armată anticomunistă.

Interesul faţă de rezistenţa anticomunistă s-a manifestat nu doar în Cluj-Napoca, ci şi în alte oraşe, dar acolo se limita adesea la publicarea rezultatelor cercetării şi se omitea educaţia adulţilor.

Importanţa rezistenţei armate anticomuniste din istoria recentă a României i-a dat statut de punct de referinţă în cadrul numeroaselor proiecte ce implementau istoria orală. Astfel, între 1 şi 6 iulie 2005, a fost derulat la Sibiu, şi apoi la Făgăraş, cursul de formare „De la sămânţă la fruct – metode de cercetare şi predare a istoriei orale”[34]; la eveniment au participat 24 de profesori de istorie şi formatori implicaţi în proiecte privind educaţia adulţilor, din diferite ţări din sud-estul Europei. Cursul de formare a inclus aplicaţii ce vizau utilizarea istoriei orale şi a oferit multe exemple din sfera rezistenţei anticomuniste.

O serie de cinci cursuri privind diseminarea metodelor specifice istoriei orale au avut loc în cadrul aceluiaşi proiect în 2006. Participanţii erau profesori de istorie din diverse oraşe ale României (Suceava, Oradea, Cluj-Napoca, Craiova, Slatina), orele fiind organizate în aceleaşi condiţii şi analizându-se aceleaşi teme ca la cursurile organizate în Sibiu şi Făgăraş.[35] în plus, începând cu 2006, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc a derulat o serie de proiecte educaţionale[36] centrate pe adulţi (în principal, profesori de istorie, dar şi studenţi din domeniul umanist), fiind prezentate metodele specifice istoriei orale

34 Pentru mai multe detalii, a se vedea http://www.historyproject.dvv-international.org/

35 Pentru mai multe detalii, a se vedea http://www.historyproject.dvv-international.org/

36 Pentru mai multe detalii, a se vedea http://www.crimelecomunismului.ro/en/projects/edu- cationaLprograms

şi exemple alese în majoritatea cazurilor din sfera rezistenţei armate anticomuniste.

Avantajele şi obiectivele utilizării istoriei orale în educaţia adulţilor

Avantajele utilizării surselor orale sunt deosebit de oportune. Printre cele mai importante elemente care susţin o asemenea abordare putem menţiona:

- Dinamismul, generat de interacţiunea cu martori sau participanţi la evenimente. Informaţia este interceptată direct şi uşor. Eventualele clarificări şi suplimentări sunt disponibile imediat.
- Caracterul spectaculos – relatările unui participant la rezistenţa anticomunistă sunt foarte captivante şi sporesc interesul.
- Originalitatea – a avea un martor la un eveniment în calitate de „material didactic" reprezintă o alternativă excelentă la metodele educaţionale tradiţionale, întrucât informaţia este dobândită într-un mod neplictisitor.
- Costuri reduse – în ceea ce priveşte costurile procesului educaţional, trebuie să menţionăm că utilizarea mărturiilor orale presupune costuri mici. Relatările unui participant la un eveniment important pot fi înregistrate (audio, video) şi folosite de câte ori este necesar.

Studenţii la o întâlnire cu veterani ai celui de-al Doilea Război Mondial

În baza experienţei noastre, putem afirma că utilizarea metodelor specifice istoriei orale în educaţia adulţilor are un efect de multiplicare, întrucât aceste metode şi tehnici sunt uşor de asimilat şi difuzat.

Nu în ultimul rând, trebuie să menţionăm obiectivele celor care folosesc metodele respective. Un interviu specific istoriei orale poate fi, de exemplu, publicat într-o revistă, un ziar sau o carte (interviu sub formă de istorie a

vieţii); poate fi publicat pe internet în formatul original audio şi video sau transcris integral; poate fi utilizat în elaborarea unui film sau a unei emisiuni; poate fi folosit în procesul educaţional la diferite niveluri de vârstă. Indiferent de metoda de difuzare aplicată, mesajul poate ajunge la foarte mulţi receptori potenţiali, cu un efort relativ mic şi cu un efect educaţional de mare randament.

Concluzii în fostele ţări comuniste, istoria recentă este încă insuficient cunoscută atât de adulţi, cât şi de generaţia tânără. Întrucât curriculumul şcolar include doar într-o măsură mică studierea istoriei recente, proiectele destinate educaţiei adulţilor (mai ales a profesorilor de istorie) se dovedesc a fi extrem de necesare. Avantajul istoriei orale în studiul şi înţelegerea perioadei comuniste constă în oportunitatea de a implica în procesul educaţional martori şi participanţi direcţi la diferite evenimente. Deoarece evoluţia societăţii ca un tot întreg determină şi reînnoirea sferei educaţionale, considerăm că utilizarea istoriei orale poate fi o soluţie, îndeosebi în domeniul umanist.

Vasja Rovsnik

SREBRENICA – VIAŢA COTIDIANĂ DUPĂ GENOCID

Utilizarea metodei istoriei orale (MI-O) în practică

După exact 50 de ani de la cel mai mare masacru din istoria umanităţii, în inima Balcanilor, în Bosnia, a fost comis un genocid. Acest genocid a avut loc în centrul Europei, aşa-numita casă a civilizaţiei occidentale. Şi se întâmpla exact în faţa camerelor, sub privirile unei lumi întregi. A fost ca un reality show, cel mai îngrozitor filmat vreodată.[37] însă războiul din Balcani era o tragedie cu mult mai complicată. Era un război între grupuri etnice, un

37 Sistemul democraţiei controlate şi statul poliţienesc ne oferă un subiect potrivit pentru realizarea unei comparaţii între conceptul emisiunii de tip reality show şi ultimul război din Balcani. Să ne imaginăm că Big Brother reprezintă comunitatea internaţională (şi opinia publică aferentă ei în toate formele sale), iar statele din fosta Iugoslavie din perioada 1991-1995 sunt concurenţii în casa Big Brother - zona Balcanilor. Scenariul este foarte asemănător. în ambele cazuri, oamenii pur şi simplu urmăresc ce se întâmplă fără a face ceva. Ambele modele ar fi identice, dacă participanţi la Big Brother ar începe să se omoare între ei, întrucât emisiunea nu ar fi oprită datorită interesului public sporit şi investiţiilor financiare mari.

război între militari şi civili, un război religios, un război între zonele rurale şi cele urbane, era un conflict între generaţii, un război între Est şi Vest... Aproape toate tipurile de război aveau loc în fosta Iugoslavie.

În cercetarea mea referitoare la războiul din Bosnia, am avut de confruntat multe dileme, întrebări generate de abordarea lucrurilor în alb sau negru pe care o au ambele părţi (sârbii şi bosniacii). Sunt bosniacii sârbi islamizaţi sau sunt descendenţii unui trib iliric care a trăit pe aceste teritorii cu secole în urmă, având centrul cultural în oraşul mitic Argentaría?[38] A dorit oare comunitatea internaţională să împiedice formarea unui stat islamic în Balcani? Cum a fost posibil ca în comunitatea internaţională să nu fie luată în serios această posibilitate, şi anume că ar putea fi comis un genocid în enclavele din Podrinje? La ce se gândea locotenent-colonelul Tom Kaaremans, comandantul trupelor olandeze în Srebrenica, când a susţinut un toast alături de Radko Mlădie, în timp ce hoardele de cetnici începuseră deja a ucide toţi bărbaţii din Srebrenica? La ce se gândeau soldaţii obişnuiţi din batalionul Dutchbat când îi ajutau pe sârbi să selecteze femeile şi bărbaţii bosniaci? La ce se gândeau criminalii de război Mlădie, Krstic, Karadzic şi mulţi alţii când planificau şi, mai târziu, realizau uciderea în masă a mai mult de 8.000 de musulmani în Srebrenica? La acestea, dar şi la multe alte întrebări, nu pot fi date răspunsuri clare.

Srebrenica era vestită de secole ca fiind un teritoriu bogat în argint, plumb, zinc şi aur, astfel prezentând interes pentru mulţi cuceritori. Triburile ilirice din secolul al II-lea î.e.n. au exploatat minereu în această regiune. Mineritul a continuat şi în perioadele romană, slavă (statul bosniac din Evul Mediu), turcă (mai mult de 400 de ani), austro-ungară, în timpul Regatului Iugoslavia (SHS) şi în Iugoslavia socialistă a lui Tito. După cel de-al Doilea Război Mondial, Srebrenica a încercat să ajungă la nivelul celorlalte ţări, fiind construite multe fabrici moderne şi

38 Lângă Srebrenica, romanii au construit in oraş minier numit Argentaría, chiar şi atunci una dintre cele mai mari aşezări din Balcani. S. Salimovic, Knjiga o Srebrenici, p. 19 (mai departe, Knjiga o Srebrenici).

mine noi.[39]La mijlocul anilor ’80, în municipalitate a avut loc o creştere rapidă a proporţiei populaţiei instruite a celor două grupuri etnice principale (bosniacii şi sârbii), ca urmare a faptului că mulţi tineri din Srebrenica au început să meargă la universităţi vestite din Iugoslavia. La începutul anilor ’90, mulţi intelectuali tineri şi-au manifestat dorinţa de a contribui la evoluţia generală a oraşului şi a municipalităţii. Cu toate acestea, a avut loc, în schimb, o tragedie.

În a doua jumătate a anului 1991, era deja clar că naţionaliştii – adepţi ai Marii Serbii pregăteau declanşarea unor agresiuni în Bosnia şi Podrinje. În aprilie 1992, unităţile sârbe, constituite încă sub denumirea de JNA (Armata Populară Iugoslavă) şi conduse de generalul Mlădie, au ocupat Srebrenica împreună cu colaboratori sârbi locali şi unităţi paramilitare. Aceasta însă nu a însemnat capitularea oraşului. Timp de trei ani, Srebrenica a rezistat eroic în faţa ofensivelor sârbe din zona oraşului, care, datorită aşezării sale geografice lângă Drina, reprezenta unul dintre primele obiective ale politicii criminale şi naţionaliste sârbe. După ce în aprilie 1993 s-a încheiat un acord cu privire la demilitarizarea oraşului (rezoluţiile 819 şi 824 ale Consiliului de Securitate al ONU), Srebrenica a fost declarată zonă de siguranţă aflată sub protecţia UNPROFOR. în enclavă se aflau aproximativ 40.000 de rezidenţi bosniaci şi refugiaţi din alte oraşe vecine care erau omorâţi zilnic de grenade, boli şi foamete.[40]

Atacul final al Serbiei (9 iulie 1995) a dus la căderea oraşului peste două zile (11 iulie) şi, ca urmare, la masacrul bărbaţilor şi băieţilor din Srebrenica. Partea sârbă era constituită din unităţi Driński korpus, diverse grupuri paramilitare de cetnici şi chiar unităţi paramilitare străine. Toate omorurile şi deportările au avut loc în prezenţa căştilor albastre olandeze aflate în baza de la Potocari. Unele rapoarte susţin că în anumite situaţii

39 Knjiga o Srebrenici, p. 21.

40 J. Pirjevec, Balkan wars (Războaiele din Balcani), Ljubljana 2003.

trupele Dutchbat chiar au ajutat unităţile sârbe selectând oamenii după sex, participând la deportări şi, drept urmare, contribuind la genocid. După câteva zile, Srebrenica suferise o epurare etnică; aproape întreaga populaţie musulmană de sex masculin a fost ucisă, alţii au fost deportaţi, şi doar un grup mic a reuşit să ajungă la Tuzla. În săptămână de după 11 iulie, mai mult de 8 200 de bărbaţi bosniaci au fost ucişi în satele învecinate cu Srebrenica, în păduri şi coline, de către unităţile paramilitare sârbe conduse de Mlădie şi Arkan. Acesta a fost cel mai mare masacru din Europa după cel de-al Doilea Război Mondial, de mare rezonanţă în secolele ce vor urma, cu întregul eroism tragic ce poate fi exprimat într-un singur cuvânt: Srebrenica.[41]

Genocidul

Lemkin[42], părintele teoriei moderne a genocidului, îl defineşte ca fiind „actele comise cu intenţia de a distruge, în întregime sau parţial, un grup naţional, etnic, rasial sau religios”. Obiectivul unui asemenea plan este demolarea principalelor instituţii politice, sociale şi culturale, limbii, sentimentelor naţionale, religiei şi a viabilităţii economice unui grup naţional. Genocidul este îndreptat îndeosebi împotriva grupurilor naţionale şi a grupurilor etnice. Campaniile de exterminare ţintesc indivizii ca membri ai unui grup naţional. Lemkin a participat la adoptarea în 1948 a Convenţiei ONU pentru Prevenirea şi Pedepsirea Crimelor de Genocid[43]. Potrivit Convenţiei, actele de genocid sunt următoarele:

a) omorârea membrilor unui grup.
b) atingerea gravă a integrităţii fizice sau mentale a

41 Ibidem.

42 http://en.wikipedia.org/wiki/Raphael_Lemkin

43 http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Prevention_and_Punishment_of_the_ Crime_of_Genocide

membrilor unui grup.

c) supunerea intenţionată a grupului la condiţii de existenţă care antrenează distrugerea fizică totală sau parţială.

d) măsuri care vizează scăderea natalităţii în interiorul grupului.

e) transferarea forţată a copiilor dintr-un grup în altul.

Probabil, cea mai generală definiţie a genocidului este astăzi cea propusă de dicţionarul Webster Third International Dictionary: Genocidul este implementarea intenţionată a unor acţiuni sistematice (precum omoruri, daune fizice şi mentale, condiţii de trai inumane, împiedicarea naşterilor), cu obiectivul dea extermina un grup cultural sau rasial, sau de a-i distruge limba, religia şi cultura.[44]

Epurarea etnică şi genocidul din Srebrenica au avut loc atât în mediul urban, cât şi în cel rural, unde populaţia era foarte amestecată sub aspect etnic. Principala trăsătură a genocidului de la Srebrenica este că el reprezintă, de asemenea, un „gendercide" (uciderea sistematică a membrilor unui anumit sex). „Gendercide" reprezintă o ucidere în masă în funcţie de sex.[45] Maşina propagandistică bosniacosârbă susţinea că toţi, inclusiv bărbaţii bosniaci neînarmaţi, reprezentau un risc potenţial şi, prin urmare, nu erau civili. „Sârbii luptă cu musulmanii" era expresia rostită adesea la summiturile privind politica internaţională. Regula nescrisă a comunităţii internaţionale era „Salvaţi civilii". Prin aceasta se înţelegeau femeile şi copiii, nu însă şi miile de bărbaţi şi tineri din Srebrenica, cu vârsta cuprinsă între 12 şi 80 de ani, condamnaţi la moarte.[46]

Perioada de după genocid

Perioada de după genocid este caracterizată prin

44 Century of genocide, p.30

45 http://en.wikipedia.org/wiki/Gendercide

46 în sprijinul unei asemenea afirmaţii îndrăznețe există dovezi mai mult decât suficiente. În regiunea Srebrenica a avut loc mobilizarea totală a tuturor bărbaţilor adulţi în cadrul VRS (Armata Republicii Srpska), inclusiv a soldaţilor din fosta JNA (Armata Naţională a Iugoslaviei), în anumite locuri, soldaţii doar schimbau uniformele lor militare cu cele cetnice, în timp ce în Srebrenica, doar 10% din trupele bosniace erau înarmate. Relaţia dintre soldaţii trupelor Dutchbat şi Canbat este ilustrată într-o conversaţie video între observatorii militari olandezi şi canadieni de la sfârşitul lunii iunie 1995, în care ei discută despre cât de mult nu le pasă de soarta bărbaţilor bosniaci din oraş. O asemenea percepţie bolnavă, combinată cu convingerea falsă că aşa ceva nu s-ar întâmpla niciodată au fost principalele cauze ale genocidului din Srebrenica. Mlădie a interpretat asta ca undă verde pentru săvârşirea masacrului. H. Nuhano- vic, Pod zastavom UN-a, pp. 38-41 (mai departe, Nuhanovic).

dominarea totală a unui anumit grup de către un altul. Violenţele frecvente scad, zona este curăţată de elementele ostile. Perioada post-genocid durează până în prezent (este nesfârşită), iar consecinţele masacrului nu sunt anulate de intervalul de timp şi de contextul istoric. Viaţa cotidiană este caracterizată de o mare transformare demografică şi de sărăcie pe plan economic.[47] Semnificative pentru perioada post-genocid sunt şi negarea genocidului, şi încercarea de a justifica omorurile. În cazul Bosniei şi Herţegovinei, mass-media, otrăvită de mituri antice sângeroase şi periculoase, dar şi de filosofia „ochi pentru ochi", a participat la justificarea genocidului care a avut loc cu succes. Acest lucru influenţează cel mai tare tinerii, întrucât ei au şi povara vieţilor părinţilor şi nu sunt educaţi adecvat cu privire la genocid. În viaţa socială din Srebrenica de astăzi, există mulţi indicatori care arată o anumită concepţie a alterităţii în definirea valorilor de bază ale unei vieţi cotidiene obişnuite.[48] Consecinţele genocidului se observă nu doar în demolarea caselor, dar şi în minţile oamenilor care au supravieţuit.

Metoda istoriei orale (MI-O)

În studiul meu, am folosit toate informaţiile dobândite în urma conferinţelor şi seminarelor desfăşurate de dvv internaţional, unde accentul a fost pus pe metodele interviului prin colectarea ştiinţifică a materialelor de ordin istoric. Utilizarea interviului necesită pregătire teoretică şi practică. Deoarece interviul este o informaţie „la prima mână", el are, în opinia unora, o valoare mai mare decât sursa scrisă. El este un fel de maşină a timpului (o amprentă în timp) care duce cercetătorul în

47 Ibidem, pp. 34-35, Century of genocide, pp. XII-XVIII.

48 Iugo-nostalgia s-a dovedit a fi o stare predominantă în special în rândul persoanelor de vârstă medie sau în etate.

chiar centrul evoluţiei din viaţa cotidiană. El, însă, poate fi în acelaşi timp foarte subiectiv. Pe lângă chestionar şi interviu, procesul MI-O include, de asemenea, metoda analizei, metode specifice colectării de informaţii, evaluarea critică şi sinteza finală sau concluziile. Înainte de a începe interviul, cercetătorul trebuie să pregătească un chestionar sistematic care să acopere domeniul tematic al studiului. Interviul în sine reprezintă un ansamblu de proceduri ştiinţifice dirijate cu precauţie. El începe prin găsirea partenerilor.[49]La începutul interviului, cercetătorii trebuie să se prezinte pe ei înşişi şi activitatea lor, întrebând dacă li se permite înregistrarea interviului (audio/video). [50]întrebările trebuie să fie clare, sistematice şi logice. Cercetătorul trebuie să cunoască diferite tehnici, inclusiv să aibă capacitatea de a fi flexibil în discuţii, fiecare persoană intervievată necesitând o abordare specifică. Cercetătorul trebuie, de asemenea, să informeze intervievatul cu privire la modalitatea şi locul publicării studiului.[51]

Cercetarea mea 2006 – 2008

Cercetarea mea cu privire la Srebrenica a fost desfăşurată în perioada 2006 – 2008, utilizând acelaşi chestionar.[52] Am înregistrat mai mult de 50 de interviuri cu membri din ambele grupuri etnice. În chestionar, am pus accent pe o comparaţie între viaţa cotidiană de dinainte şi cea de după război. În studiul meu, am încercat să realizez o amprentă temporală a unui an obişnuit din viaţa populaţiei din Srebrenica. Înţeleg, de asemenea, că pentru o analiză detaliată a perioadei post-genocid o asemenea lucrare este departe de a fi suficientă. Dar, cel puţin, am încercat să evidenţiez principalele evenimente, cauze şi consecinţe ale genocidului din Srebrenica şi modul în care ele au influenţat viaţa de zi cu zi a locuitorilor sârbi, musulmani şi croaţi. În întrebările puse, m-am concentrat

49 Acest lucru depinde, de asemenea, de mediul social din comunitatea locală şi de caracterul cercetătorului.

50 în cazul înregistrării video, s-a întâmplat adesea ca unii să refuse să participe la interviu.

51 Mai multe informaţii despre MIO pot fi găsite la următoarea adresă: http://www.historypro- ject.dvv-international.org/materials/HistoryProject2006.pdf

52 Analiza primei cercetări (2006) a fost prezentată la conferinţa IIZ-DW a istoricilor din zona Balcanilor, organizată la Belgrad (octombrie 2007).

în cea mai mare măsură asupra parametrilor vieţii cotidiene, mai ales în cadrul unei comparaţii cronologice trecut/prezent (1991/astăzi). Cea mai complexă problemă din cercetarea mea a fost subiectul delicat cu privire la rolul religiei şi al naţionalismului, rolul lor în genocid şi în viaţa cotidiană a comunităţii din Srebrenica de astăzi. În final, am încercat să prezint consecinţele genocidului şi impactul acestui eveniment tragic asupra vieţii obişnuite a locuitorilor din regiune în deceniul posterior masacrului. De asemenea, am încercat să evaluez impactul global al genocidului de la Srebrenica asupra înţelegerii conceptului de genocid şi să aflu ce putem învăţa din evenimentele de la Srebrenica.

Chestionarul a fost structurat în funcţie de următoarele subiecte:

- situaţia economică şi relaţiile din viaţa cotidiană.
- autorităţile locale şi comunitatea internaţională în Srebrenica.
- educaţia şi viaţa cotidiană în rândul tinerilor.
- religia.
- viitorul oraşului Srebrenica.

Situaţia economică şi relaţiile din viaţa cotidiană

Interviu cu membri ai partidului politic multicultural

Potrivit recensământului din 1991, în municipiul Srebrenica erau aproape 37.000 de locuitori (28.000 de bosniaci, 8.000 de sârbi, 600 de croaţi şi 43 de alte naţionalităţi). Mai mult de 11.000 de oameni erau angajaţi în câmpul muncii. Astăzi, populaţia municipalităţii nu depăşeşte 11.000, dintre care doar 1.500 au un loc de muncă. Proporţia etnică în municipiul Srebrenica (oraşul în sine nu are mai mult de 4.000 de locuitori) arată aproximativ astfel: 60% sârbi şi 40% bosniaci (6.000 de sârbi, 4.000 de bosniaci şi 40 de croaţi). Naţionalitatea

coincide perfect cu afilierea religioasă (ortodox-sârb, musulman-bosniac, catolic-croat). Infrastructura slabă şi, drept consecinţă, izolarea rutelor economice principale (altfel decât pe vremuri, când Srebrenica era cel mai prosper centru minier din zona Balcanilor) împiedică dezvoltarea regiuni la toate nivelurile. Situaţia economică şi socială din municipiul Srebrenica este una foarte dificilă astăzi. Înainte de agresiune, Srebrenica era unul dintre cele mai dezvoltate oraşe din Iugoslavia, asigurând 11.500 de locuri de muncă. Acum nici măcar nu are atâţia locuitori. Srebrenica este astăzi a treia cea mai mare municipalitate din Bosnia şi Herţegovina (530 de km²), dar, în mod evident, cea mai săracă. Traiul în Srebrenica înainte de război era aproape idilic. Dezvoltarea industrială, mai ales în sfera minieră, resursele de lemn şi, respectiv, marile întreprinderi în acest domeniu (producţia de bauxită, fabrici de producţie de baterii, industrii de prelucrare a lemnului etc.), era una prosperă. Majoritatea populaţiei era angajată în câmpul muncii, mulţi locuitori activau în agricultură. Srebrenica avea câştiguri şi din turism. Astăzi, sunt angajaţi doar circa 1500 de oameni, mulţi dintre ei fiind agricultori săraci. Comunitatea internaţională îi susţine prin intermediul misiunii PNUD şi al organizaţiei CARE International, acestea fiind unica lor sursă de venit. Şomajul s-ar putea ridica, conform anumitor surse, la 80%.

Este aproape imposibil să se compare viaţa cotidiană din Srebrenica de dinainte şi de după război din perspectivă economică. Astăzi, locuitorii ei se află într-o situaţie deosebită, încercând să satisfacă principalele nevoi existenţiale de supravieţuire, precum angajarea în câmpul muncii. Instituţiile locale, naţionale şi internaţionale au eşuat parţial cu privire la programul lor de dezvoltare post-genocid. Reconstrucţia clădirilor a fost obiectivul primar, uitând de crearea a noi locuri de muncă şi de accelerarea reconstrucţiei sociale.[53] Situaţia

53 Mulţi dintre cei intervievaţi au subliniat faptul că ar prefera să aibă un loc de muncă nou decât o casă nouă:„Ne vom construi singuri casele, doar oferiţi-ne un loc de muncă!"

economică proastă este motivul principal pentru care populaţia nu revine în regiune. Relaţiile din viaţa de zi cu zi dintre cele două grupuri etnice de bază erau incomparabil mai bune înainte de război decât sunt astăzi. Srebrenica antebelică reprezenta un model de municipalitate multiculturală; bosniacii, sârbii şi croaţii munceau împreună şi organizau evenimente sociale comune. Toţi cei intervievaţi au declarat, de asemenea, că aveau (şi încă au) prieteni buni din celelalte grupuri etnice. Patrulele de poliţie din Srebrenica de astăzi sunt constituite din diferite etnii. Înainte de război existau şi căsătorii mixte, deşi destul de rare. În perioada 1996 – 2000 în Srebrenica locuiau doar sârbi (mulţi veniseră imediat după război din fostele teritorii sârbe din Bosnia şi Croaţia). Revenirea lentă a bosniacilor la casele lor a început abia în 2000, la cinci ani după Acordul de la Dayton. Sub alte aspecte, viaţa în Srebrenica revine încet la cursul ei firesc, deşi nu va mai fi niciodată pe deplin una obişnuită. Astăzi, unii entuziaşti încearcă să reînvie tradiţia bunelor relaţii şi a bunei vecinătăţi, reflectată înainte prin vizite reciproce în timpul sărbătorilor religioase.

Autorităţile locale şi comunitatea internaţională în Srebrenica

Srebrenica de astăzi (de după Acordul de la Dayton din 1995) se află în partea sârbă a Bosniei, sub autoritatea aşa-numitei Republici Srpska (RS), iar oraşul este reprezentat mai mult de sârbi decât de bosniaci. Autoritatea municipală locală este condusă de un primar, corpul administrativ fiind multietnic.

Mulţi musulmani din Srebrenica nu s-au întors încă la casele lor (aproape 11.000 locuiesc acum în Federaţie şi, de asemenea, în multe regiuni în întreaga lume), ei însă şi-

au păstrat dreptul la vot. Totuşi, prezenţa la vot peste hotare este în continuă scădere. În mediul politic bosniac, Srebrenica reprezintă astăzi un fel de cui izolat, o insulă din interiorul teritoriului sârb din Bosnia şi Herţegovina. Adevărul este că oamenii iarăşi pleacă din Srebrenica; majoritatea nu văd nicio perspectivă. Activitatea cea mai intensă în rândul organizaţiilor internaţionale ce activează azi în Srebrenica vine din partea PNUD (Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare). Potrivit majorităţii celor intervievaţi, Srebrenica de astăzi este un fel de platformă electorală, la ordinea ştirilor de prim-plan, folosită pentru sporirea scorului electoral prin intermediul unor slogane naţionaliste. Politicienii federali, locali şi comunitatea internaţională au desfăşurat numeroase proiecte greşite.[54] Pe de altă parte, există, de asemenea, convingerea, oarecum idealizată, că organizaţiile internaţionale vor avea grijă de toate, deoarece este de datoria lor. Nu sunt convins de capacitatea comunităţii internaţionale de a realiza complet reconstrucţia socială a zonei, având în vedere că priorităţile acesteia de cele mai multe ori nu coincid cu cele ale populaţiei.

Totuşi, rolul comunităţii internaţionale şi al organizaţiilor sale rămâne a fi unul vital în supravieţuirea oraşului Srebrenica. Pe lângă proiectele şi activităţile desfăşurate în rândul populaţiei, comunitatea internaţională a organizat în mai 2000, la New York, o conferinţă specială dedicată donatorilor pentru Srebrenica, numită Planul de Acţiune Srebrenica, unde au fost adunate 12 milioane de dolari. Fondurile au fost alocate pentru a începe cele mai urgente activităţi de reconstrucţie (conductele de apă, electricitatea şi infrastructura).

Responsabilitatea aceasta a revenit *Formaţie locală de rock* PNUD şi programului de dezvoltare derulat de PNUD. De asemenea, există multe alte organizaţii umanitare în Srebrenica (SARA, CARE International,

54 Probabil cea mai mare greşeală conceptuală a comunităţii internaţionaleîn reedificarea vieţii cotidiene în Srebrenica a fost alegerea unei case restabilite drept simbol al reconstrucţiei, şi nu a unei fabrici reconstruite care ar putea oferi locuri de muncă oamenilor. Asemenea ajutor nu a fost echilibrat cu nevoile pe termen lung ale populaţiei.

Mame din Srebrenica, OSC – Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare, OHR – Oficiul înaltului Reprezentant, Institutul Nansen Dialogue şi altele). Toate aceste organizaţii contribuie la normalizarea relaţiilor şi a situaţiei în Srebrenica.

Educaţia şi viaţa cotidiană a tinerilor *Un copildinzonamrală, şipefirecetimpullibercuunjoc*

Înainte de război, în Srebrenica şi în *ecom Puter* regiunile învecinate peste 11.000 de copii frecventau şcoala primară şi secundară (şcoli medicale, tehnice, licee). Astăzi, numărul total de elevi este 1500, dintre care doar 250 sunt bosniaci. Cea mai mare problemă o constituie starea proastă a şcolilor, fapt care afectează calitatea educaţiei. Federaţia şi Republica Srpska au diferite curriculumuri. În Srebrenica, este utilizat curriculumul Republicii Srpska, astfel încât mulţi copii bosniaci merg la şcoli în afara ţării, unde se învaţă după curriculumul federaţiei.[55] Aceste şcoli se află în satele învecinate, unde bosniacii formează populaţia majoritară. Locul în care merg la şcoală elevii din Srebrenica este determinat de originea etnică. Elevii sârbi învaţă în Zvornik, Bijeljina, Pale, Banja Luka şi Beograd, iar elevii bosniaci merg la studii în Tuzlo şi Sarajevo. Mulţi dintre ei nu se mai întorc. Pe de altă parte, o evoluţie pozitivă a avut loc în toamna anului 2006, când în Srebrenica au fost deschise facultăţi de economie şi drept ale Universităţii din Sarajevo, astfel ca tinerii să aibă oportunitatea de a face studii în oraşul de baştină.

Religia

Astăzi, raportul dintre credincioşi (ortodocşi şi musulmani) reflectă structura etnică a municipalităţii: de

55 Bosnia şi Herţegovina este divizată conform Constituţiei în trei unităţi administrative neutre, autonome: Federaţia Bosniaco-Croată, Republica Srpska şi districtul federal Brcko - parte a ambelor entităţi.

2: 3 în favoarea sârbilor. În Srebrenica, înainte de război, exista tradiţia celebrării în comun a sărbătorilor religioase. Musulmanii, ortodocşii şi catolicii se vizitau şi îşi făceau mici daruri reciproce. Astăzi, se încearcă reînvierea acestei tradiţii prin intermediul Proiectului Casa încrederii (engl. House of Trust).

Rădăcinile tradiţiei multiculturale au fost total distruse din cauza rolului naţionalist-xenofob al religiei în timpul războiului bosniac. Aşadar, asociaţiile religioase din Srebrenica funcţionează astăzi mult mai individual. Educaţia religioasă face parte la momentul actual din programa şcolară a Republicii Srpska, însă este opţională şi separată. Cele mai mari două comunităţi religioase din Srebrenica (islamică şi ortodoxă) au de asemenea donatori diferiţi, de cele mai multe ori din străinătate sau din diasporă, care este un sponsor important al Bisericii Ortodoxe Sârbe. Pe de altă parte, comunitatea religioasă islamică este finanţată de diaspora din întreaga lume (există o organizaţie în Chicago care strânge fonduri pentru centrul islamic) şi în multe ţări islamice (guvernul malaezian, de exemplu, construieşte o moschee). De asemenea, trebuie să subliniem faptul că toate cele trei comunităţi religioase sunt finanţate parţial şi de autorităţile locale. Exemple precum Casa încrederii, proiect desfăşurat de un director entuziast al SARA (organizaţia pentru o mai bună calitate a vieţii femeilor şi tinerilor), asociaţia multiculturală de dans popular „Vaso Jovanovic”, condusă de incomparabilul Ahmo, sunt câteva dintre luminile strălucitoare de pe cerul întunecat al oraşului Srebrenica.[56]

Viitorul oraşului Srebrenica înainte de război,

56 Cred că este admirabil modul în care aceşti entuziaşti şi filantropi locali, atât bosniaci, cât şi sârbi, vor să trezească spiritul solidarităţii şi toleranţei, atât de necesar în Srebrenica. însă, chiar şi faptul că în fiecare an, cu ocazia comemorării masacrului de la Srebrenica, au loc diverse incidente naţionaliste ne arată că situaţia e încă departe de normalitate.

Srebrenica era o comunitate turistică prosperă (staţiunea balneară Domavija, râul Drina, lacul Perucac), prin urmare potenţialul acestui oraş poate fi turismul. Unul dintre cei intervievaţi mi-a zis că Srebrenica nu ar trebui să transmită moarte, ci să propage viaţă, lucru care s-ar putea realiza prin intermediul diverselor puncte de atracţie turistică. Canionul adânc de peste 600 de metri a râului Drina, ale cărui păduri sunt bogate în animale sălbatice, ar putea deveni o destinaţie excelentă pentru vânătoare, pescuit, activităţi recreative şi camping, precum a fost înainte de război. Lacul Perucac face parte, de asemenea, din categoria potenţialelor obiective turistice. Srebrenica ar putea oferi şi destinaţii pentru schi, trekking (drumeţii pe distanţe lungi), sporturi extreme şi asigura necesităţile de cazare. În plus, Srebrenica este foarte bogată în resurse naturale (lemn, minereu, produse agricole) şi are un viitor în industria minieră şi a cherestelei. Sursa unei ape minerale curative, Cini Guber, şi staţiunea balneară înfloritoare pe timpuri, Domavija, reprezintă un potenţial deosebit de mare pentru Srebrenica. De asemenea, în Srebrenica există o fabrică slovenă de autoturisme foarte profitabilă şi un nou producător de vinuri. Însă oraşul nu va ieşi din criză de unul singur. Obiectivul organizaţiilor internaţionale şi al autorităţilor locale trebuie să fie garantarea unei utilizări corecte a resurselor naturale. Cu toate acestea, în primul rând este necesar să se definitiveze proiectul de dezvoltare a infrastructurii, mai ales a drumurilor.

Rezumat

Srebrenica este astăzi un municipiu subdezvoltat, aşadar orice comparaţie cu perioada antebelică este irelevantă. Mulţi oameni au amintiri minunate în legătură cu oraşul lor de dinainte de război, dezvoltat în sfera industriilor şi a turismului, un model exemplar, unde toleranţa multietnică exista în paralel cu progresul economic din sistemul socialist. Anume din acest motiv, iugonostalgia este atât de mult idealizată astăzi şi, prin urmare, în mare parte, justificată.

Situaţia economică actuală din Srebrenica are unele semne ce indică un viitor mai bun. Având în vedere că totul a fost distrus, e necesar să se înceapă de la elementele de bază, cum ar fi infrastructura, locuri de muncă şi relaţiile dintre locuitori. Rata mare a şomajului şi nivelul scăzut de trai ar putea da naştere la noi conflicte. Semne pozitive pot fi găsite în sfera turismului. Mulţi simt că nu mai au nicio perspectivă şi se folosesc de prima oportunitate de a pleca. După cele întâmplate, este, desigur, nerealist să crezi că dragostea va înlocui în totalitate ura. Zâmbetul oferit de un băiat sârb unei fete bosniace într-un bar în care se stă la mese etnic separate poate fi suficient pentru a sădi o sămânţă de iubire, sau, cel puţin, de toleranţă.

Şcolile în Srebrenica se află într-o stare proastă, însă lucrurile s-au îmbunătăţit după deschiderea facultăţilor de economie şi drept. De asemenea, este mare procentul tinerilor care consumă alcool şi droguri. Tinerii au un sentiment puternic de „Fără/Niciun Viitor” şi sunt în totalitate resemnaţi cu soarta lor. În viitor, trebuie făcute mult mai multe. Tinerii ar trebui şi ei să-şi asume o mai mare responsabilitate, deoarece doar ei au viitorul în propriile mâini.

Relaţiile de ordin religios din Srebrenica se desfăşoară în mare parte într-un *srebrenica astăzi* spirit de ignoranţă, deşi organizarea recentă a unor evenimente multiculturale reflectă anumite tendinţe pozitive (Casa încrederii). Totuşi, religia este încă prea mult integrată în prejudecăţile şi miturile vechi (periculoase), care continuă să fie, din păcate, cauza principală a urii şi violenţei etnice.

Deşi problemele sunt evidente, mulţi locuitori cred într-un viitor mai bun. Aceşti oameni ştiu că nu există nimic mai rău decât războiul, astfel încât unica opţiune este promovarea vieţii. Războiul nu con*srebrenicaastăzi* – stituie o opţiune. Acest lucru este clar în

Srebrenica de astăzi. Aşadar, în Srebrenica poate fi simţită adevărata ospitalitate balcanică şi faptul că aceşti oameni ar face orice doar ca să trăiască în pace.[57] Uimitoare este azi în Srebrenica dorinţa unor oameni (bosniaci, sârbi şi aşa-numiţii iugoslavi[58]) de a reînvia societatea multiculturală care existase odată în regiune.

După finisarea cercetării, am avut mai multe întrebări decât răspunsuri[59], dar ştiu cu siguranţă că am devenit o persoană mai bună. Astăzi, poţi petrece timpul într-un bar din Srebrenica şi privi un meci de fotbal alături de sârbi şi bosniaci. Poate că acest lucru înseamnă mai mult decât credem. Umbra grea a trecutului Srebrenica planează deasupra întregii civilizaţii umane; ne acoperă pe toţi şi ar trebui să ne ghideze spre acţiuni care să prevină o nouă explozie a butoiului de pulbere balcanic. Şi precum a spus unul dintre intervievaţi: „Nu vom mai fi fraţi niciodată, însă putem fi buni vecini, care trăiesc împreună în pace şi toleranţă”.

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE –

57 J. Sacco (autorul lucrării comice excelente„Gorazde - safe area") a trăit şi el asemenea sentimente şi experienţe.

58 în Srebrenica, am întâlnit trei bărbaţi de vârstă medie extrem de interesanţi care organizau o petrecere multiculturală. Ei au declarat că sunt iugoslavi. Poate că ei reprezintă un model de viitor mai bun pentru Srebrenica.

59 într-o manieră mai clară, complexitatea paradoxului balcanic este reflectată de un eveniment pe care l-am trăit în cadrul Proiectului de istorie în Sofia. După o lungă dezbatere emoţională dintre doi prieteni, un bosniac şi un sârb, despre războiul din Bosnia şi Herţegovina, nu puteam înţelege cum, după câteva ore, ei stăteau împreună, beau bere şi se distrau. Când le-am spus că nu le înţelegeam comportamentul, ei au început să râdă. Unul dintre ei a zis: „Hei, slovenule, mai sunt multe lucruri pe care încă nu le înţelegi."

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE n... ORIE ŞI IDENTIT

Rememorarea ca o contribuţie
istorie şi ic a reconciliere îi „™te S™

IDENTITATE-ORIE ŞI IDENTIT
— ISTORIE Şi l în – ISTOR
Proiectul turco-armean

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE –

ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

Nazaret Nazaretyan

RECONCILIEREA TURCO-ARMEANĂ PRIN EDUCAŢIA ADULŢILOR ŞI REGÂNDIREA ISTORIEI – EXPERIENŢE PRACTICE

Am întâlnit pentru prima dată noţiunea de „regândire a istoriei” în Armenia, în timpul prezentării făcute de Uwe Gartenschlaeger (director adjunct al dvv internaţional) în cadrul săptămânii Educaţiei Adulţilor organizate în Armenia în 2006. În prezentarea sa, intitulată „Istorie şi identitate sau de ce avem nevoie de istorie”, dl. Gartenschlaeger a descris experienţa pe care a dobândit-o pe parcursul activităţilor de proiect desfăşurate în acest domeniu în Germania, Europa de Sud-Est şi Asia Centrală. Prezentarea a generat discuţii interesante între participanţii la eveniment.

În cadrul planificării activităţilor pentru 2007, am analizat ideea unui proiect privind „Regândirea istoriei” şi am decis să încercăm organizarea unor evenimente consacrate Reconcilierii turco-armene.

Acum putem prezenta primele rezultate derivate din

cercetarea noastră.

Condiţii prealabile înainte de a trece la analiza proiectului în sine, ne-am propus să prezentăm pe scurt condiţiile prealabile ale acestuia.

Cu ocazia meciului de fotbal dintre echipele ambelor ţări din timpul calificărilor la Cupa Mondială, în aprilie 2008, Preşedintele Armeniei, Serge Sarkissian, l-a invitat la Erevan pe omologul său turc, Abdullah Gul, ca să urmărească meciul împreună. Partida s-a jucat la 6 septembrie şi ambii preşedinţi au fost prezenţi.

Sub aspect istoric, relaţiile dintre Armenia şi Turcia nu au fost uşoare. Genocidul, ale cărui victime se ridică potrivit diferitor surse la 1, 5 milioane de oameni, este încă pus sub semnul întrebării de guvernul turc.

Ambele ţări se află sub povara multor prejudecăţi şi stereotipuri. Armenia nu are încredere în Turcia, iar Turcia nu are încredere în Armenia.

Ultimii doi ani au cunoscut deja un anumit progres în direcţia reconcilierii celor două societăţi. În plus, au loc tot mai multe discuţii în Armenia şi în Turcia.

Asasinarea, în ianuarie 2007, a lui Hrant Dink, un jurnalist turc de origine armeană, a avut un impact puternic asupra opiniei publice turce. Mii de oameni au ieşit pe străzile Istanbulului cu pancarte pe care scria „Eu sunt Hrant", „Eu sunt armean".

La începutul lui decembrie 2008, 200 de intelectuali turci au lansat pe internet campania „Iertare" (http://www.ozurdiliyoruz.com/foreign. aspx). Spre sfârşitul lunii februarie 2010, site-ul a fost vizitat de 30 410 oameni. Toţi au semnat textul prin care se cere iertare de la armeni.

Evoluţii au fost observate şi în dialogurile politice. În octombrie 2009, miniştrii Afacerilor Externe ai Turciei şi Armeniei au semnat două protocoale: de reînnoirea relaţiilor şi de dezvoltare a relaţiilor dintre cele două ţări. Curtea Constituţională a Armeniei a recunoscut conformitatea protocoalelor cu Constituţia. La momentul actual, se aşteaptă ca documentele respective să fie

ratificate de parlamentele ambelor state.

Cele trei etape ale proiectului

Etapa a l-a: Acumularea experienţei

Conferinţa internaţională „Educaţia adulţilor şi dialogul intercultural la trecerea dintre milenii”.

Conferinţa a fost desfăşurată în cadrul săptămânii Educaţiei Adulţilor din Armenia, în 2007. La conferinţă au participat experţi din nouă ţări. Subiectul „Istorie şi identitate” a constituit tema centrală a unei sesiuni separate cu prezentatori din zona Balcanilor, Moldova, Uzbekistan, Turcia şi Armenia. Dl. Dogu Ergil din Turcia a participat, de asemenea, la conferinţă. Dumnealui a analizat într-o manieră profesionistă temele specifice „istoriei şi identităţii”. Toate prezentările au fost interesante şi au pus în discuţie elemente noi pentru participanţii la conferinţă. Cercetările doamnelor Vanya Ivanova şi Elena Sabirova privind proiectele din ţările balcanice şi Uzbekistan au avut, de asemenea, un rol important. La încheierea conferinţei au fost discutate oportunităţile de colaborare pe viitor cu dl. Ergil şi d-na Ivanova, planificându-se cooperarea pentru 2008.

Etapa a II-a: Dezvoltarea ideilor de proiect, identificarea actorilor principali

Implementarea activităţilor de *regândire a istoriei* (Istorie şi identitate) în Armenia în 2008, am derulat activităţi cu obiectivul de a regândi istoria. În octombrie 2008, a fost organizat primul atelier din cadrul proiectului nostru cu privire la dialogul turco-armean, numit „Istorie şi identitate: Poduri de dialog şi înţelegere”. Programul cursului a fost elaborat de d-na Vanya Ivanova, coordonator al Proiectului de istorie al dvv internaţional pentru zona Balcanilor. Dl. Dogu Ergil, profesor la Universitatea din Ankara, ne-a ajutat să găsim parteneri în Turcia. Noi am fost responsabili de selectarea participanţilor din Armenia.

La curs au participat patru profesori din Turcia, dr. Dogu Ergil, sociolog, profesor la Universitatea din Ankara, dr. Fikret Adanir, istoric, profesor la Universitatea Sabanci,

dr. Leyla Neyzi, sociolog şi etnolog, profesor asociat la Universitatea Bilgi. Din Armenia au fost prezenţi dr. Anush Hovhannisyan de la Institutul de Studii Orientale al Academiei Naţionale de Ştiinţe din Armenia, dr. Hranush Kharatyan, de la Centrul de Studii Etnologice din Armenia „HAZARASHEN" şi de la Institutul de Arheologie şi Etnografie al Academiei Naţionale de Ştiinţe din Armenia, şi dl. Hrachya Hakobjanyan, de la Asociaţia pentru Educaţia Adulţilor şi învăţare pe tot parcursul vieţii. Atelierul de lucru a fost condus de d-na Vanya Ivanova de la dvv internaţional. Autorii acestui articol au participat, de asemenea, la atelier.

Cursul respectiv a avut drept obiectiv lansarea unor discuţii privind reconstituirea istoriei în baza metodologiei specifice educaţiei adulţilor. Un alt obiectiv a constat în analizarea diverselor idei din sfera educaţiei adulţilor, care ar putea fi implementate în cadrul activităţii dvv internaţional în Armenia.

Pe parcursul celor trei zile de discuţii, au fost dezbătute numeroase subiecte, inclusiv stereotipurile din societăţile celor două ţări, prezentări ale evenimentelor istorice şi metode specifice istoriei orale.

Grupurile de lucru au vizitat Muzeul Genocidului din Erevan, unde excursia a fost dirijată de Directorul muzeului, dr. Hayk Demoyan.

În încheierea atelierului, au fost înaintate şi discutate următoarele idei privind potenţiale activităţi de proiect în sfera reconcilierii turco-armene, în cadrul dvv internaţional.

Preliminar, au fost propuse şi discutate următoarele idei:

- desfăşurarea unor cercetări în Armenia şi Turcia asupra percepţiei oamenilor unii despre ceilalţi;
- elaborarea în comun a unei cărţi (în care să fie prezentată o istorie comună) despre evenimentele din secolele XIX şi XXân Armenia şi Turcia;
- redactarea unei colecţii de istorisiri relatate de oameni din Armenia şi Turcia despre viaţa din secolele XIX şi

XX;

Primul atelier în Istanbul

- organizarea unor Şcoli de Vară pentru tineri şi adulţi din Armenia şi Turcia, având ca subiect istoria orală.

După două săptămâni de la încheierea atelierului, în mass media turcă au fost publicate o serie de articole, printre care şi cel tipărit în revista de limbă engleză „Turkish Daily News”„Academics Grasp a Mantie of Peace” („Cercetătorii îmbracă mantia păcii”), unde participanţii din Turcia şi-au exprimat ideile referitoare la atelier şi la proiectele de viitor.

Etapa a III-a: Implementarea proiectului

Educaţia adulţilor şi istoria orală utilizate în scopul reconcilierii turco-armene

După atelierul din Erevan, am avut o serie de discuţii privind proiectul care ar trebui implementat şi a apărut un interes sporit faţă de activităţile de viitor în sfera reconcilierii turco-armene, bazându-ne pe experienţa acumulată.

Am selectat două obiective tematice:

- redactarea unei colecţii de istorisiri relatate de oameni din Armenia şi Turcia despre viaţa din secolele XIX şi XX;
- organizarea unor Şcoli de Vară pentru tineri şi adulţi din Armenia şi Turcia, având ca subiect istoria orală.

După identificarea acestora, am început să lucrăm asupra conceptului noului proiect şi să redactăm schiţa proiectului.

Cine sunt partenerii noştri?

Un pas esenţial a fost să găsim parteneri relevanţi în Armenia şi Turcia care să fie deschişi faţă de implementarea acestui proiect alături de noi.

În primul rând, am ales conducătorii ştiinţifici – dr. Leyla Neyzi de la Universitatea Sabanci din Istanbul şi dr.

Hranush Kharatyan-Arakelyan de la Institutul de Arheologie şi Etnografie al Academiei de Ştiinţe din Armenia.

Ambii experţi au participat la primul atelier – „Istorie şi identitate: Poduri de dialog şi înţelegere", organizat în octombrie 2008, şi au o vastă experienţă în cercetarea etnografică.

Cu ajutorul conducătorilor ştiinţifici, am selectat, de asemenea, doi parteneri din rândul ONG-urilor din Armenia şi Turcia – „HAZARASHEN", Centrul de Studii Etnologice din Armenia, şi „ANADOLU KULTUR" din Turcia, în continuare, vom prezenta organizaţiile noastre partenere.

Partenerul nostru în Armenia: „HAZARASHEN".

„HAZARASHEN" a fost înfiinţat ca organizaţie neguvernamentală socială şi independentă în august 1997 la Erevan. Obiectivul de bază al Centrului „HAZARASHEN" este cercetarea, evaluarea şi planificarea proceselor etnice, culturale şi socioeconomice din Armenia şi regiunile învecinate, prin utilizarea unor metode etnologice şi etnografice moderne. Prin urmare, organizaţia îşi propune să contribuie atât la analiza şi soluţionarea paşnică a conflictelor interetnice din regiune, cât şi la dezvoltarea unei societăţi civile deschise în Armenia.

În acest sens, ONG-ul cooperează cu minorităţile culturale şi etnice din ţară; sunt incluse, în primul rând, comunităţile dezavantajate, precum refugiaţii persecutaţi din cauza convingerilor religioase şi persoanele nevoiaşe.

În plus, „HAZARASHEN" contribuie la dezvoltarea etnologiei şi etnografiei ca ştiinţe (etnografia socioculturală) în Armenia.

În ultimii ani, „HAZARASHEN" a colaborat cu succes cu alte organizaţii internaţionale, precum GTZ – Societatea Germană pentru Cooperare Tehnică (diverse sondaje privind nivelul sărăciei în Armenia), Banca Mondială (în sfera întreprinderilor agricole mici şi mijlocii), UNESCAP – Comisia Economică a ONU pentru Asia şi Pacific (analiza

sărăciei şi a şomajului), UNHCR-înaltul Comisariat ONU pentru Refugiaţi (cercetări privind statutul refugiaţilor şi conflictele interculturale) şi Institutul pentru o Societate Deschisă (analiza migraţiei şi tehnici de administrare).

Partenerul nostru în Turcia: „ANADOLU KULTUR”.

(Puteţi vedea prezentarea ONG-ului la http://www.anadolukultur.org/en/calismaalanlari.asp)

ONG-ul „ANADOLU KULTUR” a fost înfiinţat în 2002 la Istanbul şi are drept obiectiv edificarea unor poduri între culturi şi naţiuni prin artă şi cultură. Găsim într-un fragment din statutul ONG-ului:

„ANADOLU KULTUR consideră că oamenii cu diferite origini, identitate şi religie pot comunica prin forme de exprimare artistică a sinelui şi că schimbul dintre culturi poate avea drept rezultat empatia şi înţelegerea reciprocă”.

Organizaţia are o vastă experienţă de cooperare cu diverşi parteneri turci, caucazieni şi internaţionali. A colaborat şi cu Institutul Goethe pentru organizarea unei săptămâni a filmului de scurtmetraj.

Pe lângă activităţi desfăşurate în toate domeniile de artă şi cultură (cinema, literatură, fotografie, artă contemporană, teatru, muzică şi protejarea moştenirii culturale), un obiectiv important al proiectului dat este acumularea experienţei, îndeosebi în ceea ce priveşte dialogul intercultural şi programul special „Iniţiativa pentru Caucaz”. În cadrul programului, a fost deschis în 2005 „Centrul pentru Arte Kars” în oraşul Kars (aproape de graniţa dintre Georgia şi Armenia), în scopul de a reanima dialogul intercultural prin evenimente culturale turco-caucaziene, în special cu Armenia.

De asemenea, un element al programului pentru dialog intercultural este răspândirea instrumentelor şi

metodelor specifice istoriei orale şi lucrului cu martorii oculari la evenimente istorice, iar acest principiu va fi utilizat în timpul celei de-a doua Tabere de Vară din Turcia.

În dezvoltarea şi implementarea proiectului, am urmărit, de asemenea, următoarele obiective:

- de a contribui la procesul de reconciliere dintre Armenia şi Turcia;
- de a reduce prejudecăţile participanţilor şi ale altor persoane implicate în proiect;
- de a însuşi metode, tehnici şi instrumente de soluţionare paşnică a conflictelor;
- de a învăţa şi testa metode de analiză istorică şi de lucru cu martorii;
- de a implementa metode, tehnici şi instrumente de soluţionare paşnică a conflictelor;

Biserică armeană în Istanbul

pentru a reduce rezervele actuale în fața contactului.

- de a completa imaginea istoriei cu ajutorul „istoriei de jos” (metoda istoriei orale).

Care au fost grupurile-ţintă?

Grupul-ţintă direct a fost constituit din 20 de studenţi din Armenia şi Turcia, care urmau să se cunoască, să examineze prejudecăţile existente în ambele ţări şi să înveţe tehnicile istoriei orale şi metodele de lucru cu martorii pe parcursul proiectului. Majoritatea studenţilor au reuşit să aplice cunoştinţele dobândite în timpul aflării în tabăra studenţească în interviurile desfăşurate mai târziu cu martori oculari. În plus, după ultimul atelier din Istanbul, studenţii au reuşit să prezinte experienţa acumulată şi să contribuie la pregătirea publicaţiei.

Considerăm că anume tinerii au capacitatea de soluţionare a conflictelor.

Societatea civilă din ambele ţări, dar şi comunitatea globală specializată în acest domeniu, au reprezentat, de asemenea, un grup-ţintă. Publicaţiile vor apărea în trei limbi: armeană, turcă şi engleză. Pentru noi a fost important să avem prezentări care să conţină relatări ale martorilor oculari din ambele societăţi şi, astfel, să contribuim la apropierea lor tot mai mare.

Grupul-ţintă indirect al proiectului a fost constituit din toţi specialiştii implicaţi în proiect. Colaborarea fructuoasă la nivel ştiinţific dintre experţii din ambele ţări a fost o provocare la care întreaga echipă a reuşit să facă faţă.

Indirect, prezentarea istoriei de către martori s-a schimbat deja în Armenia. Cercetători din diverse universităţi şi institute şi-au schimbat atitudinea faţă de metodele istoriei orale şi adoptă poziţii diferite faţă de relatările martorilor oculari, fapt care, la rândul lui, îi va influenţa pe studenţii lor. Pe termen lung, efectul se va manifesta şi asupra ştiinţelor sociale din Armenia. În Turcia, metoda a fost deja integrată în curricula unor universităţi.

Actorii principali:

Pe lângă conducătorii ştiinţifici, la activităţile proiectului au participat următoarele persoa

Din Turcia

Osman Kavala – ANADOLU KULTUR Sibil Cekmen – ANADOLU KULTUR Haydar Dariei – Asistent, Universitatea Sabanci – echipa ştiinţifică

Ezgi Guner – Asistent, Universitatea Sabanci – echipa ştiinţifică Sibel Maksudyan – Asistent, Universitatea Sabanci – echipa ştiinţifică

Din Armenia

Anush Hovhannisyan – Academia de Ştiinţe din Armenia, Institutul de Studii Orientale – echipa ştiinţifică

Lusine Kharatyan – Academia de Ştiinţe din Armenia, Institutul de Arheologie şi Etnografie al Academiei Naţionale – echipa ştiinţifică

Mikael Zolyan – catedra UNESCO pentru Drepturile omului şi democraţie, studii europene şi de democraţie; Universitatea de Lingvistică de Stat din Erevan „V. Brusov" echipa ştiinţifică

Ara Gulyan – Centrul de Studii Etnologice din Armenia „Hazarashen" Samvel Karabekyan – Universitatea de Stat din Erevan, Facultatea de Studii Orientale

De la dvv internaţional

Matthias Klingenberg – Director, Asia

Vanya Ivanova – Proiect pentru istoria statelor balcanice

Nazaret Nazaretyan – Director, sucursala din Armenia

Varuzhan Avanesyan – Asistent de proiect

Patricia Rozenberg – Student

Activităţile proiectului în cadrul proiectului au fost concepute următoarele activităţi majore: **Activitatea 1**: „Tabără de vară pentru tinerii din Armenia şi Turcia" **Activitatea 2**: „Rememorare împreună: Exemple de percepţie comună asupra faptelor istorice a turcilor şi armenilor" **(componente ale istoriei orale)**

Evoluţia proiectului

Curs de pregătire a proiectului la Istanbul întâlnirea de lucru din Istanbul de la sfârşitul lunii august 2009 a fost organizată ca o primă activitate de proiect. Timp de două zile, partenerii au avut posibilitatea să se cunoască, să elaboreze norme de bază pentru colaborare şi să înceapă planificarea Taberei de vară (Activitatea 1). Oamenii de ştiinţă şi-au prezentat opiniile faţă de

cercetare (Activitatea 2).

Din cauza restricţiilor temporale, era important să se planifice în mod adecvat implementarea proiectului. Chiar şi astăzi putem afirma că, deşi a existat o amânare de două luni, am reuşit punerea în aplicare a proiectului, respectând calitatea şi durata după cum fusese planificat.

Activitatea 1: „Tabăra de vară pentru tinerii din Armenia şi Turcia" la Dilijan Selectarea studenţilor a fost un pas esenţial pentru asigurarea eficienţei taberei studenţeşti. Pentru ca alegerea să fie optimă, am rugat centrele Serviciului German de Schimb Academic (DAAD) din Erevan şi Istanbul să desfăşoare selecţia.

Modelele de cerere redactate în engleză erau trimise partenerilor DAAD, altor organizaţii academice şi ONG-urilor din Armenia şi Turcia.

Cerinţele de participare la tabără erau: cunoaşterea limbii engleze, naţionalitate armeană sau turcă şi specializare în ştiinţe sociale.

Au fost depuse 45 de cereri de către studenţi de la diverse universităţi din Armenia şi peste 80 din Turcia. Selecţia a fost desfăşurată în două etape: mai întâi, alegerea a fost făcută în baza CV-urilor solicitanţilor; ulterior, studenţii selectaţi au participat la interviu. În cele din urmă, au fost aleşi câte 10 studenţi din fiecare ţară.

Au fost acceptaţi studenţi de la Universitatea de Stat din Erevan, Universitatea de Lingvistică de Stat din Erevan, Universitatea Armeano-Rusă, Academia Europeană Regională, ambele din Erevan, Universitatea Bogazici, Universitatea Koc, Universitatea Sabanci din Istanbul şi Ankara.

În afară de studenţi, au fost selectaţi şi formatori pentru tabăra de vară, cu ajutorul conducătorilor ştiinţifici.

Tabăra studenţească a durat şapte zile. Toţi

participanţii au fost cazaţi la hotelul „Dilijan Resort” din oraşul Dilijan. Hotelul avea toate condiţiile necesare desfăşurării unui atelier de lucru. Dilijan este un oraş mic, situat la 100 de km nord de Erevan.

În Tabăra de vară, au fost dezbătute următoarele subiecte principale:

- Dialogurile interculturale în teorie şi practică;
- Reţeaua de istorie a dvv internaţional – experienţa acumulată în Asia Centrală şi în Balcani;
- Istoria orală în teorie şi practică;
- Exemple de cărţi despre istoria regiunii balcanice şi a Caucazului de Sud;
- Instruire despre aplicarea metodei istoriei orale, desfăşurarea unor interviuri în Dilijan şi regiunile învecinate. *Tabăra devară din Dilijan*

Dna Melanie Moltmann, vice-ambasador al Republicii Federale Germania în Armenia, a participat la deschiderea taberei studenţeşti.

S-a început cu subiectul „Dialoguri interculturale în teorie şi practică” pentru a uni tinerii şi a crea o atmosferă de încredere prin care să fie evitate posibilele conflicte.

Ulterior, Matthias Klingenberg, Vanya Ivanova şi Patricia Rozenberg au prezentat reţeaua de istorie a dvv internaţional şi proiectele de succes realizate în diferite ţări. Astfel, studenţii au putut înţelege din ce fel de proiect făceau ei parte.

Dna Christina Koulouri de la Universitatea din Peloponez, Grecia, a prezentat studiul din proiect „Manualele de istorie din regiunea Balcanilor” şi rezultatele lui.

Dl Mikael Zolyan, de la Universitatea de Lingvistică de Stat, a expus, la rândul său, rezultatele implementării proiectului „Relatarea istoriei naţionale în manualele de istorie din Caucazul de Sud”.

După o introducere teoretică în metodologia istoriei orale, au fost desfăşurate interviuri în Dilijan şi suburbiile lui. Chiar în acea seară, studenţii au putut face schimb de impresii referitoare la interviurile realizate de ei.

În una din zilele petrecute în tabăra studenţească, pe 10 octombrie 2009, la Zürich au fost semnate protocoalele armeano-turce. Toţi participanţii au urmărit procesul de semnare a actelor, care a durat trei ore.

Programele culturale sunt vitale pentru reconcilierea celor două ţări. Un proiect vast de petrecere a timpului liber a avut drept obiectiv să ajute participanţii să se cunoască mai bine, să reducă nivelul de prejudecăţi şi frica de contact. În timpul taberei, a fost organizată o vizită la Muzeul Prajanov din Erevan. Dl Zaven Sarkissian, directorul muzeului, a condus excursia.

Pentru programul de seară, ANADOULU KULTUR" ne-a oferit, cu acordul autorilor, două filme relevante sub aspectul subiectelor din proiect.

În fiecare an, în luna octombrie, la Erevan este sărbătorită ziua oraşului. Studenţii din Turcia au avut posibilitatea să se plimbe prin oraş şi să participe la diverse evenimente culturale. Ei au vizitat şi Muzeul Genocidului din Erevan.

Mai multe informaţii despre proiect în limbile turcă, engleză şi armeană pot fi găsite la www.learningtolisten.de.

Activitatea 2: „Rememorare împreună: Exemple de percepţie comună asupra faptelor istorice a turcilor şi armenilor" **(componente ale istoriei orale)**

După tabăra studenţească, grupurile ştiinţifice din Armenia şi Turcia au început să organizeze interviuri.

Un fotograf profesionist din Erevan a desfăşurat pentru studenţi un scurt training de fotografie şi filmare video. În timpul cercetărilor, ambii consilieri, d-na Neyzi şi dl Kharatyan, au sprijinit grupurile lor. În Armenia, studenţii care au participat la tabără au fost implicaţi în procesul de intervievare, pe lângă grupul de specialişti.

Toţi studenţii au putut pune întrebări în timpul interviurilor, redacta manuscrise şi realiza fotografii sau filmări.

Echipele ştiinţifice de la ONG-ul „Hazarashen" şi Universitatea Sabanci au fost dotate complet cu computere

şi tehnologii audio, foto şi video moderne în vederea implementării proiectelor de istorie orală.

În Armenia, au fost intervievate 35 de persoane, iar în Turcia – peste 80. În Armenia, au fost scrise mai mult de 1.000 de pagini şi realizate sute de fotografii şi ore întregi de filmări video. Interviurile au avut loc din octombrie până în decembrie 2009. Publicaţia a fost editată în februarie 2010.

Interviurile au fost luate în diverse regiuni din Armenia şi Turcia, inclusiv Erevan, Gyururi, Vanadzor, Uyan, Ashnak, Echmiadzin, Armavir în Armenia, şi Istanbul, dar şi alte zone din partea de est a Turciei.

Lucrarea conţine o listă detaliată a persoanelor intervievate din Armenia.

Acestea au relatat atât istorii personale, cât şi amintiri ale părinţilor lor. În carte pot fi găsite multe momente emoţionante.

Sperăm că această lucrare va atrage atenţia şi va sensibiliza şi cititorii obişnuiţi.

În Armenia, toate documentele scrise, audio, foto şi video se află la d-na Hranush Kharatyan, consilier ştiinţific, iar după încheierea proiectului vor fi transmise spre utilizare şi arhivare Institutului de Arheologie şi Etnologie al Academiei Naţionale de Ştiinţe din Armenia.

Atelierul final din Istanbul întâlnirea finală din cadrul proiectului a fost organizată la Istanbul. În decursul a trei zile, toţi specialiştii, studenţii şi participanţii la proiect au analizat şi discutat constatările cercetărilor şi formatul publicaţiei disponibile.

De asemenea, studenţii şi-au putut împărtăşi experienţele dobândite în timpul activităţilor de cercetare. Studenţii armeni şi turci au mers împreună să admire regiunea şi să viziteze expoziţiile din Istanbul – Capitala Culturală Europeană în 2010.

În cele din urmă, a fost organizată o conferinţă de presă cu participarea unui reprezentant al Consulatului RFG la Istanbul.

Tabăra de vară din Dilijan – intervievând un martor ocular

Conferinţa a fost ţinută în trei limbi (armeană, turcă şi engleză) şi a fost prezentată de diverse canale media din Armenia. În presa armeană şi turcă au fost editate o serie de articole la acest subiect.

Realizările specifice ale proiectului pot fi considerate următoarele:

- Promovarea metodei istoriei orale în comunitatea academică din Armenia şi Turcia;
- Contribuirea la reconcilierea societăţilor din ambele ţări;
- Contactul direct dintre studenţi şi cercetători;
- Publicarea unor relatări ale martorilor oculari;
- Publicarea unor studii în mass media;
- Cooperarea oamenilor de ştiinţă;
- Instruire practică pentru studenţi.

Dorim să ne exprimăm pe această cale profunda recunoştinţă faţă de organizaţiile ce au sponsorizat activităţile noastre – Ministerul Afacerilor Externe şi Ministerul pentru Dezvoltare şi Cooperare Economică din Republica Federală Germania; implementarea proiectului ar fi fost imposibilă fără sprijinul lor. De asemenea, le mulţumim partenerilor noştri, „ANADOLU KÜLTÜR” şi ONG-ului „HAZARASHEN”, dar şi consilierilor d-nei Hranush Kharatyan şi d-nei Leyla Neyzi, domnului Matthias Klingenberg, conducătorul proiectului, d-nei Vanya Ivanova, expert, şi tuturor specialiştilor şi studenţilor implicaţi.

Informaţii detaliate referitoare la proiect pot fi găsite în armeană, turcă şi engleză la adresa electronică www.learningtolisten.de.

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI

IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

Asia Centrală: Istorie şi identitate
5 TORIE ŞI ÎI ISTOR
(procesul de edificare a naţiunii)

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

Komil Kalanov

ăk

ALMANAHUL SOCIOCULTURAL AL UZBEKISTANULUI

Au trecut aproape douăzeci de ani de la prăbuşirea imperiului sovietic. În această perioadă, au avut loc schimbări majore în Uzbekistan şi în alte republici care făcuseră parte din Uniunea Sovietică. Au apărut noi viziuni şi o mentalitate diferită, au fost realizate mari schimbări în infrastructura ţării şi s-a dezvoltat proprietatea privată. În şcoli a fost introdus alfabetul latin în locul celui chirilic, toate agenţiile guvernamentale au creat condiţiile necesare pentru ca gestionarea electronică a documentelor să fie făcută în limba uzbecă, oamenii au putut să-şi practice propria confesiune religioasă etc. Au existat multe realizări, şi, în mod firesc, greşeli ce au

continuat în diverse forme. Totuşi, orice ar fi, aceasta este istoria poporului uzbec.

În prezentarea dovezilor istorice, unii cercetători îşi exprimă atitudinile subiective. Studiem istoria pentru a nu repeta aceleaşi greşeli, pentru a ne respecta strămoşii şi părinţii sau pentru a trage anumite concluzii despre o epocă şi realizările ei; ne referim la istorie în mod repetat pentru a înţelege raţiunile existenţei noastre. Deosebit de important este că fiecare generaţie ar trebui să ţină minte spiritul pozitiv al „factorului uman" şi, din acest motiv, analizăm fiecare pagină a istoriei.

Recent, specialişti în diverse ramuri ale lingvisticii, sociologiei, religiei, dar şi jurnalişti, cadre didactice şi geografi au început desfăşurarea unor studii serioase de istorie contemporană. Drept urmare a dezbaterilor despre identitate din statele independente, specialiştii din diferite domenii au început să considere necesară participarea lor la procesul esenţial de edificare a naţiunii. E posibil să fi folosit în mod eronat cuvântul „necesar", dar adevărul e că experţi din diverse domenii şi-au exprimat (în ultimii zece ani) atitudinea faţă de procesul istoric şi au încercat să participe activ la el. Nu negăm că e posibil ca unor istorici să nu le placă acest lucru, însă realitatea este că uneori specialiştii din alte domenii au o anumită contribuţie prin cercetările lor la interpretarea procesului istoric.

Pe scurt, la început, procesul identitar şi punerea în aplicare a noilor idei naţionale în statele independente erau determinate de ambiţii justificate şi nejustificate. Ulterior, specialiştii au înţeles că nimic bun nu va ieşi cu asemenea abordare. Uneori, argumentările şi disputele pe teme religioase şi naţionale se încheiau conflictual, situaţie creată din cauza unui mediu tensionat şi stresant care a generat problemele geopolitice şi geoeconomice.

Ideile şi opiniile prezentate pentru cititor în acest articol sunt mai mult de natură informativă.

În 2009, reprezentanţa Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv internaţional) la Taşkent a iniţiat şi a promovat demararea unui proiect unic în cadrul

programului „Dezvoltarea Educaţiei Adulţilor”. Proiectul a fost intitulat „AImanahul sociocultural al Uzbekistanului” şi conţine valorile şi tradiţiile actuale ale vieţii socioculturale din societatea uzbecă, ale vieţii cotidiene şi ale mentalităţii oamenilor de diverse etnii şi religii. Toate acestea sunt examinate cu ajutorul metodei istoriei orale.

În perioada 16 – 19 iunie 2008, reprezentanţa Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv internaţional) a sponsorizat un tur de studiu în oraşul Krasnoiarsk (Rusia), pentru specialişti din Uzbekistan, cu privire la Tendinţe Actuale în Educaţia Adulţilor. Grupul de cercetare îi avea ca membri şi pe Matthias Klingenberg, Elena Sabirova, Gauhar Khudaybergenova, specialist în cadrul programului pentru educaţia adulţilor, Komil Kalanov, autorul prezentului articol. În timpul conferinţei, mi s-a trezit un interes sporit faţă de cartea-almanah „Baikal Siberia. Introducere în secolul al XXI-lea”, care a luat naştere în urma unui experiment ştiinţific desfăşurat de un grup de cercetători siberieni condus de Mikhail Rozhansky. A apărut ideea realizării unui experiment similar în Uzbekistan. Cei prezenţi au început să discute despre punerea în aplicare a acestui proiect. În perioada 25 – 30 august 2008, la seminarul ştiinţifico-practic pentru dezvoltare profesională dedicat sociologilor – „Generaţii, energie socială şi alternative istorice în societatea sovietică şi cea post-sovietică”, organizat la Irkutsk, au fost elaborate tipuri teoretice şi stilistice ale proiectului în vederea implementării lui în Uzbekistan. Ulterior, a fost creat un

Participanţi la atelierul de istorie orală grup de cercetare alcătuit din persoane de diferite etnii, vârste şi profesii din mai multe regiuni ale ţării.

Am implicat participanţi din instituţiile de învăţământ

superior şi specialişti din instituţiile academice. Printre autorii viitorului Almanah erau istorici, jurnalişti, sociologi, filologi, psihologi, geografi, etnografi şi biologi. În loc de 20 de membri, grupul cuprindea 34, dintre care 2 doctori în ştiinţe, 15 doctoranzi, 5 profesori şi cercetători de la universităţi şi institute de cercetare, 1 licenţiat, 4 masteranzi, 4

studenţi şi 3 reprezentanţi ai organizaţiilor neguvernamentale. Cel mai în vârstă membru al echipei avea 72 de ani, iar cel mai tânăr – 20. Componenţa etnică era diversă, reprezentând următoarele grupuri: uzbec, rus, tătar, kârgâz, armean, tadjic, coreean, azer, turc, karakalpak şi uigur. În plus, autorii Almanahului includeau specialişti locali apţi să evidenţieze toate caracteristicile regiunilor ţării. *Grupul de autori ai almanahului socio-cultural*

Proiectul a avut patru etape:

1. Seminar 1: „Istorie şi identitate: Caracteristici locale, program şi metode de cercetare”, 2 – 5 martie 2009, Taşkent.
2. Seminar 2: „istorie şi identitate: Spaţiul social (oraş, sat) ca subiect de cercetare”, 13 – 16 mai 2009, Taşkent.
3. Seminar 3: „Studiul memorialelor: Concepte, oportunităţi şi modele”, 19 – 25 august 2009, Taşkent. Cercetătorul rus, profesorul I. Steinberg, a fost invitat să participe la seminar, unde s-au discutat proiectele de articole. Unii dintre participanţi au schimbat tema cercetării lor în cursul discuţiilor.
4. Redactarea: pregătirea pentru publicare.

Membrii grupului de lucru au propus divizarea conţinutului Almanahului în cinci părţi, şi anume:

- Secţiunea l-a „Taşkentul polifonic” cu următoarele articole: „Curţile cooperativelor de locuinţe date în chirie în anii ’60”, Percepţia străinilor asupra oraşului”, „Cartierele de makhalla” (*Makhalla* erau comunităţi de meşteri cu independenţă deplină şi autoguvernare), „Podurvârcolacul”, „Viaţa în cămine”, „Inima

Taşkentului”, „Locuri unde e senin şi cald”, „Bazarurile din Taşkent”.

- Secţiunea a 2-a, „Oraşe şi kişlakuri (sate)” cuprinde articolele următoare: „Oraşul minerilor Krasnogorsk”, „Monumentul Madrassah (Mir-i Arab) din Bukhara”, „Djuma – oraşul de vineri”, „Biserica armeană din Samarkand”, „Oraşul Navoi”, „Oraşul Termez”, „Kişlakuri uitate”, „Călătorie la Kungrad”.

- Secţiunea a 3-a reflectă viaţa de zi cu zi, „Oamenii şi viaţa”, cu următoarele articole: „Casa copilăriei mele”, „Copilăria în Kandi”, „Femeile-comercianţi angrosişti în oraşul Navoi”, „Unde curg râurile...”, „Amintirile lui Sherdjan”.

Secţiunea a 4-a se numeşte „Destine”. Această secţiune, în care autorii au relatat pagini din istoria vieţilor lor, conţine următoarele articole: „Limba care a devenit necesară”, „Genealogia bunicului”, „Un destin vorbeşte unui destin...”, „Rishtan: legături între generaţii”, „Inteligent”, „Destin determinat de obiceiuri”.

Secţiunea a 5-a se numeşte „Stil de viaţă” şi descrie stilul de viaţă al concetăţenilor noştri în perioada de independenţă, cuprinzând următoarele articole: „Cei ce sunt înaintea timpului lor”, „Multilevel marketing cu accente deâaşkent”, „Tinerii şi internetul”, „Mese luate în parc”, „Luaţi-vă un cazan mare de fontă”, „Olarii din Horezm”, „Zorile în Marele Oraş”.

Capitala Uzbekistanului, Taşkent, este casa a aproximativ 3 milioane de oameni, în acest megalopolis, deosebirile dintre culturile estică şi vestică atrag atenţia

multora. Prima secţiune a Almanahului conţine articole despre faţa tradiţională a oraşului Taşkent, clădiri care încă mai păstrează spiritul perioadei sovietice, comunitatea studenţească şi transportul urban.

Printre statele din Asia Centrală, Uzbekistan este cel mai dens populat. Conform informaţiilor din 2009, populaţia ţării era de 27 de milioane de locuitori. În secţiunea a 2-a, „Oraşe şi kişlakuri”, autorii reliefează viaţa de zi cu zi din micile oraşe şi sate din diferite regiuni ale ţării. Citind articolele din această secţiune, cititorul poate coexista în două epoci şi deveni martor al unor schimbări majore în profilul sociocultural al unui oraş sau sat din perioada sovietică şi din anii de independenţă.

În secţiunea a 3-a, „Oamenii şi viaţa”, sunt descrise evenimente şi experienţe din trecutul şi prezentul oamenilor de rând; modul în care viaţa bazată pe economia centralizată, planificată din perioada sovietică s-a adaptat la economia de piaţă în anii de independenţă.

În Uzbekistan, ţară industrial-agrară, majoritatea valorilor, obiceiurilor şi sărbătorilor s-au dezvoltat în contextul pământului şi al apei.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, şefii de state din URSS au început deportarea unor grupuri etnice mici spre o ţară cu climă prietenoasă pentru agricultură. Unul dintre aceste grupuri au fost coreenii şi, pe lângă stilul lor de viaţă, limba şi obiceiurile lor, articolele referitoare la destinul grupurilor respective vor impresiona profund cititorii. Această secţiune se referă la destine umane, autorii informându-ne despre soarta şi greutăţile necunoscute înfruntate de poporul uzbec în timpul perioadei de represie.

În secţiunea finală, „Stil de viaţă”, articolele conţin informaţii despre ritualurile şi datinile care au devenit deja (într-o anumită măsură) o tradiţie în viaţa de zi cu zi a cetăţenilor pe tot parcursul perioadei de independenţă. Aici, cititorul va observa cum oamenii se adaptează la o nouă societate.

În general, în baza proiectului elaborat de

reprezentanţa Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv internaţio-Discuţii} ntrepanicipanţi n-ai), Almanahul are ca ţintă o gamă largă de cititori şi, prin urmare, are un limbaj ştiinţifico-jurnalistic.

Almanahul urmează să fie publicat în trei limbi (rusă, uzbecă şi germană). Considerăm că acest Almanah va prezenta interes pentru cititori şi îi va ajuta să cunoască anumite aspecte ale vieţii şi activităţilor cotidiene ale oamenilor din Uzbekistan, vizând să reflecte o parte din cultura unică a populaţiei acestei ţări.

În timpul elaborării Almanahului, a fost folosită experienţa specialiştilor ruşi, şi anume a lui M. Rozansky. Prin urmare, am avut posibilitatea nu doar să pregătim în mod adecvat Almanahul, dar şi să acumulăm un vast capital ştiinţifico-academic şi uman reprezentat de echipa de autori. Suntem încrezători că abilităţile echipei de cercetare formate ne vor permite să desfăşurăm ulterior studii nu doar în ţara noastră, ci şi în întreaga zonă a Asiei Centrale şi a regiunii ex-sovietice. Din

Almanahul

acest motiv, ar fi recomandată înfiinţarea unui centru de cercetare independent, iar nucleul lui a fost deja creat de echipa noastră. De exemplu, A. Sabirov, viitor doctor în istorie, a întreprins deja numeroase acţiuni în vederea înfiinţării Centrului de Istorie Orală din Taşkent.

La momentul actual, în era globalizării şi a

dezvoltării unei societăţi informaţionale, ideile se schimbă într-un ritm rapid. Ideea păstrării memoriei istorice a generaţiilor trecute a devenit tot mai pregnantă şi, astfel, metoda istoriei orale propusă anterior reprezintă un mod legitim de explorare a trecutului.

ISTORIA ORALĂ – DE LA PROIECTELE dvv internaţional LA APLICAREA LOR ÎN UZBEKISTAN

Rememorări pentru viitor

Din cele peste 20 de proiecte diverse implementate de dvv internaţional în Asia Centrală şi destinate ameliorării situaţiei sociale globale din regiune, un proiect iniţiat în comun cu Institutul Goethe, Serviciul German de Schimb Academic (DAAD), Fundaţia Friedrich Ebert şi Fundaţia Gerda Henkel, numit „istorie şi identitate”, prezintă un interes deosebit.

Identitatea istorică reprezintă o evaluare a trecutului în toată varietatea sa, inerentă atât unei societăţi întregi, cât şi diverselor grupuri sociale şi etnice, şi indivizilor. Astfel, mulţi care încep regândirea trecutului lor l-ar putea reprezenta în spaţiu şi timp în toate cele trei dimensiuni – în trecut, în prezent şi în viitor – promovând continuitatea şi legăturile dintre generaţii.

Proiectul german a fost lansat în Uzbekistan în 2005. Potrivit colegilor noştri din Germania, în regiunea respectivă propria istorie era văzută de obicei mai mult simbolic decât ca ceva ce trebuie reanalizat şi regândit. Conform istoricului uzbec Ravshan Abdullayev, „ataşamentul extrem faţă de propria istorie, fapt legitim din perspectivă morală, a dus (şi duce) de obicei la subiectivism extrem din perspectiva cercetării…” (R. Abdullayev, „Conştiinţa istorică şi studii istorice contemporane referitoare la Uzbekistan” în lucrareaistorie

şi identitate II. Uzbekistan şi Germania în secolul al XX-lea. „Taşkent, 2007).

Asia Centrală are o lungă istorie comună de coexistenţă paşnică (preponderent) a diverselor popoare. Majoritatea locuitorilor din regiune au o abordare individualistă faţă de acest subiect; e vorba fie de rude care trăiesc într-o ţară vecină sau care petrec anumite perioade (de exemplu, pentru educaţie) într-o altă parte a regiunii, fie de persoane stabilite istoric în afara graniţelor.

Organizaţiile germane ce activează în Uzbekistan consideră, pe bună dreptate, că experienţa lor de regândire a istoriei şi de unificare a Europei, un proces în mare parte istoric, poate fi utilă naţiunilor independente post-sovietice din Asia Centrală.

Pentru germani, care cu doar câţiva ani înainte de înfiinţarea Comunităţii Economice Europene (1957) au semănat pe întregul continent moarte şi devastări, confruntarea cu propriul trecut, împovărat de vină, paşii în direcţia confesiunii şi a regretului erau o condiţie necesară pentru participarea activă la unificarea europeană. Nu este o coincidenţă că una dintre săptămânile proiectului „Istorie şi identitate” a avut ca generic „Integrarea regională şi istoria Uzbekistanului şi a Germaniei”.

În cadrul proiectului, Institutul Goethe s-a axat pe dezbaterea referitoare la rolul instituţiilor în procesele de integrare regională, în baza exemplului oferit de Uniunea Europeană. Fundaţia Friedrich Ebért a pus în discuţie problema legăturilor structurale dintre evoluţia identităţii naţionale şi definirea intereselor naţionale şi statale; DAAD a avut ca temă de studiu înfiinţarea statelor naţionale; Fundaţia Friedrich Naumann s-a concentrat asupra activităţilor cu generaţia tânără; Fundaţia Gerda Henkel a continuat să activeze în formatul „Două ţări, două perspective”.

Un aspect neglijat al identităţii istorice este memoria

istorică care cuprinde viziuni şi atitudini ale oamenilor faţă de istorie. Dacă o naţiune îşi concentrează energiile spre viitor, ea trebuie să păstreze amintirea trecutului. Fiecare naţiune învaţă multe lecţii din trecut, întâmplări dure şi grele, luminoase şi memorabile, frământări şi realizări anterioare. După cum afirmase cu dreptate Preşedintele Uzbekistanului, I.A. Karimov, „Nu există viitor fără memorie istorică”.

În acest sens, dvv internaţional şi-a definit cu claritate obiectivul în acest proiect – **principiul prezentării istoriei prin intermediul percepţiilor personale ale martorilor oculari asupra evenimentelor.**

Observările mele şi participarea mea în calitate de expert local în proiectul respectiv arată că dvv internaţional, chiar de la începutul proiectului, a reuşit să formuleze în mod competent o strategie şi să includă, în diverse forme, în ecuaţie contextul local.

În prima etapă, reprezentanţa dvv internaţional în Uzbekistan şi-a anunţat iniţiativa de a conlucra cu martori oculari din *makhalla* – un tip de comunitate socială tradiţională ai cărei rezidenţi sunt implicaţi în autoadministrarea oraşului Taşkent. (Proiectul „Dialoguri la Casa Ceaiului”. Chayhana (Casa Ceaiului) este un centru popular cultural al comunităţii din Uzbekistan).

Lucrul cu martorii a fost desfăşurat cu ajutorul metodelor biografice, care permiteau învăţarea istoriei şi prezentarea unei imagini vii a evenimentelor din trecut bazate pe un trecut individual specific, dar şi pe biografiile aksakals („bărbile albe”). Datorită acestor activităţi, persoanele în vârstă din *makhalla* au devenit mai active în educarea generaţiei tinere, ajutând-o să regândească cât mai bine tradiţiile naţionale prin învăţarea istoriei.

Atelierele de lucru reprezintă o continuare logică a acestei strategii stabilite de dvv internaţional, având în vedere nevoia urgentă de a oferi generaţiilor viitoare o relatare scrisă în baza istoriilor martorilor oculari. Ele au devenit un fel de curs aprofundat pentru cei care doreau

să ia un pix şi să exprime memorii ale trecutului. Participanţii erau atât reprezentanţi ai *makhalla* din Taşkent, cât şi specialişti în domeniul Educaţiei Adulţilor. Rezultatul s-a materializat în apariţia unei cărţi de memorii despre un eveniment ce a avut loc cu 40 de ani în urmă, cutremurul din 1966, informaţii oferite generaţiilor tinere din Uzbekistan şi din alte ţări („Cutremurul din Taşkent din 1966. Memorii ale martorilor oculari", Taşkent, 2006).

Acest eveniment a stimulat mulţi activişti din cadrul proiectului să-şi continue munca în direcţia respectivă. Acum aveau o motivaţie să aştearnă pe hârtie propriile amintiri, să editeze cărţi, să facă filme şi să creeze website-uri de fotografii. O componentă a proiectului dvv internaţional „Istorie şi identitate" capătă un nivel tot mai calitativ şi mai complex, istoria orală fiind anterior un subiect puţin cercetat.

Istoria orală

Istoria orală cuprinde rememorări înregistrare ale oamenilor despre vieţile şi evenimentele la care au fost martori în trecut.

În secolul al XIX-lea, tradiţia era de a documenta, tendinţă conjugată cu procesul profesionalizării istoriei. Leopold von Ranke a fost fondatorul formării profesionale a istoricilor, al cărui seminar ştiinţific de la Universitatea din Berlin a devenit astăzi cel mai prestigios centru european în domeniu. Sub influenţa Şcolii istorice germane, cercetătorii de la Sorbona, Charles-Victor Langlois şi Charles Seignobos, au elaborat un manual clasic intitulatjntroducere în studiul istoriei" (1898), venind cu afirmaţia categorică: „Nu există istorie fără documente". Prin urmare, dezvoltarea criticii ştiinţifice a surselor şi, apoi, apariţia pozitivismului au dus la crearea unui anumit „cult al faptei" în istoriografie, care se baza pe ideea autenticităţii necondiţionate a unui document scris.

Totuşi, spre a doua jumătate a secolului al XX-lea, metoda documentară pierduse din popularitate în rândul istoricilor, nemaifiind principala metodă. Mulţi sociologi, de exemplu, filosoful, arheologul şi istoricul englez ce studiase Britania Antică, Robin George Collingwood, în a sa „Ideea de istorie” (1946) încurajează analiza critică şi compararea diverselor surse pentru stabilirea faptelor. Unul dintre fondatorii Şcolii Analelor este Marc Bloch, care a combinat cercetarea de arhivă cu studiul formei şi numelor geografice şi al folclorului, purtând numeroase discuţii cu ţăranii francezi. Totuşi, istoria orală poate fi considerată un fenomen relativ tânăr în istoriografie.

Istoria orală s-a afirmat în calitate de tehnică contemporană de colectare a surselor istorice şi de domeniu ştiinţific autonom după al Doilea Război Mondial.

Istoria orală a început să fie utilizată tot mai mult în procesul educaţional şi chiar tinde să înlocuiască manualele.

Ştiinţa istorică europeană a avut, iniţial, o poziţie critică la adresa tradiţiei orale, dar la sfârşitul secolului al XX-lea a adoptat istoria orală. Aceasta era dominată de subiecte referitoare la cataclismele şi perturbările sociale – războaie şi revoluţii. Începând cu întâlnirile de la Bologna (1976) şi Colchester (1979), o dată la doi ani erau organizate conferinţe internaţionale de istorie orală, ulterior fiind fondată Asociaţia Internaţională de Istorie Orală.

Cercetările din domeniul istoriei orale se desfăşoară astăzi în întreaga lume. În anii ’90, în Mexic şi Brazilia au fost înfiinţate Asociaţii Naţionale de Istorie Orală, în Australia, încă de la sfârşitul anilor ’70 funcţionează o asemenea asociaţie, ce are la bază cooperarea experţilor în

istoria socială, locală şi antropologia populaţiei indigene. În anii ’80, americanul William Hinton a creat o capodoperă de istorie orală în baza materialelor din China – „Shenfan: Revoluţia continuă într-un sat chinez” (1983). În Israel, în perioada de după al Doilea Război Mondial, toate mărturiile orale au devenit parte a luptei pentru supravieţuirea naţională şi culturală. Primul tribut închinat acestei lupte a fost arhiva muzeului „Yad Vashem” din Ierusalim. Ulterior, activităţile de acest gen au fost internaţionalizate, acţionând ca un fel de catalizator pentru o multitudine de proiecte de cercetare în întreaga lume, dar şi pentru campanii individuale precum crearea Muzeului Memorial al Holocaustului din Washington şi a unui vast program Spielberg de înregistrare a mărturiilor. În Africa de Sud, istoria orală a început să se dezvolte ca disciplină ştiinţifică încă din anii ’80, ca o tehnică importantă de colectare a surselor despre viaţa şi represiunile oamenilor în contextul apartheidului.

În Germania, istoria orală, puternic întemeiată pe examinarea relatărilor „martorilor epocii”, este dezvoltată în paralel cu istoria de zi cu zi. Proiectele erau destinate, în principal, perioadei socialismului naţional şi istoriei RDG. Cercetătorii îşi concentrau eforturile asupra „experienţei de viaţă” a contemporanilor lor, transformând astfel principala contribuţie a istoriei orale în istoriografie. Debutul târziu al istoriei orale în Germania este atribuit consecinţelor nazismului, care au discreditat mişcarea populară şi au lăsat în urmă o generaţie ruşinată de experienţa ei. Totuşi, până în 1980, programul de cercetare socio-istoric lansat de muncitorii din regiunea Ruhr, condus de Lutz Nithammer, căpătase o poziţie intermediară între numărul tot mai mare de proiecte privind istoria locală şi comunitatea de biografi sociali care au reuşit să creeze o metodă „hermeneutică” complexă de analiză a interviurilor, sub îndrumarea Gabrielei Rozenthal.

În fosta URSS, oamenii de ştiinţă au început, de asemenea, să aplice metodele istoriei orale, în anii ’70 şi

’80, erau desfăşurate sondaje orale în rândul „muncitorilor fruntaşi”, al celor mai buni colhoznici, combineri şi printre veteranii de război. Aceste surse protejau imaginea festivă şi optimistă a ordinii sovietice, aşa cum era cerut de autorităţi, şi erau utilizate doar pentru a ilustra un model general al istoriografiei oficiale. Potrivit istoricului rus S.O. Schmidt, „valoarea fundamentală a informaţiei, în special a istoriei orale, mai deschisă în comparaţie cu alte surse (scrise), era pierdută” (Schmidt S.O. Calea unui istoric. Opere alese privind studiul surselor şi istoriografia. 1997, p. 106).

P. Thompson a numit aceste investigaţii „o batjocură la adresa istoriei orale”, care voiau să creeze un „gen propagandistic” al cercetării sovietice (Thompson P. Istoria orală. Vocea trecutului, 2003, p. 74).

În Uzbekistan, etnografii activau în mod tradiţional în sfera istoriei orale. O trăsătură specifică a etnografiei locale era istoricismul ei (spre deosebire de tradiţia occidentală unde cercetarea etnologică era în corelaţie mai strânsă cu sociologia).

Aşadar, istoricii uzbeci au utilizat metodele istoriei orale în cercetările lor.

Investigaţiile făcute de profesorul H. Ziyaev la sfârşitul anilor ’50 – începutul anilor ’60 pot fi considerate o etapă iniţială de folosire a istoriei orale ca abordare ştiinţifică, având în vedere că profesorul a adunat personal amintiri ale participanţilor încă în viaţă la o răscoală puternică de eliberare naţională din 1916 din Valea Fergana.

Practica colectării de material oral a fost folosită în mod activ după proclamarea independenţei Republicii Uzbekistan.

Specialiştii de la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe (K. Rajabov, D. Ziyaeva) au desfăşurat interviuri narative cu copiii şi alte rude ale participanţilor şi liderilor revoltelor antisovietice (1918 – 1924), ale reprezentanţilor reprimaţi ai ţărănimii uzbece, comercianţilor şi meşterilor populari (anii ’30). Aceste materiale sunt sistematizate şi

expuse în Muzeul JVI – emorial al Victimelor Represiunii" al Academiei de Ştiinţe din Uzbekistan.

Cercetătorul Akhmadjon Solmonov (Universitatea de Stat din Fergana) a studiat amintirile orale ale clerului musulman din Valea Fergana referitoare la politica religioasă a administraţiei sovietice din anii '40 până în anii '80.

Cercetătorul Shodmon Haitov (Universitatea de Stat din Bukhara) a folosit interviul narativ şi metode ale biografiei pentru studierea istoriei emigraţiei uzbece din perioada 1917 – 1990.

Angajaţii Muzeului „Memorial al Victimelor Represiunii" au utilizat metodele istoriei orale pentru desfăşurarea unor cercetări în rândul reprezentanţilor din mediul cultural, ştiinţific şi clerical din Uzbekistan, care au participat la evenimente importante din istoria ţării lor, şi în rândul reprezentanţilor diasporei naţionale deportaţi în Uzbekistan.

Interviurile erau corelate cu informaţiile biografice şi alte surse scrise. Fieca-o *hartă a memoriei* re 'nterv U ac0 Perea nu doar o perioadă specifică, ci întreaga viaţă a unei persoane, astfel oferind oportunitatea de a urmări efectele tragice ale represiunii în istoriile unor familii întregi.

Totuşi, ansamblul de amintiri de istorie naţională este foarte fragmentat şi, până acum, a fost domeniul cercetătorilor profesionişti.

O abordare practică a Proiectului dvv internaţional

Adevărul este că valoarea acestei metode constă în faptul că memoriile orale sunt spontane şi într-o mai mare măsură „independente" faţă de cele scrise, istoria orală încercând să „ofere cuvântul" stratului social neglijat (aşa-numitul strat „non-istoric") şi, astfel, să reflecte istoria

societăţii de jos (istoria socială) în viaţa de zi cu zi. Aşadar, după părerea mea, dvv internaţional a ales contextul potrivit pentru implementarea proiectului de istorie orală. Astfel, istoria orală a depăşit graniţele ştiinţei academice, utilizând potenţialul şi experienţa cercetătorilor din Uzbekistan.

Reprezentanţa dvv internaţional a lansat un proiect-pilot pentru această metodologie. Au fost organizate numeroase ateliere de lucru la care au participat diferite grupuri de persoane, şi anume profesori de liceu şi universitari, studenţi, pensionari şi oameni de ştiinţă. Seminarele de formare la care au fost prezenţi specialişti din Rusia erau destinate consultaţiilor tematice specifice anumitor domenii în legătură cu dezvoltarea abilităţilor de a lucra cu informaţiile orale. În rezultat a fost constituită o echipă de cercetători care să elaboreze un almanah sociocultural al Uzbekistanului, alcătuit prin utilizarea exclusivă a metodei istoriei orale.

În 2009, dvv internaţional şi Asociaţia Kîrgîză pentru Educaţia Adulţilor au organizat cea de-a Patra Academie Regională de Educaţie a Adulţilor, Istoria orală – o sursă pentru crearea identităţii proprii şi edificarea naţiunii", la care au participat reprezentanţi ai ţărilor din Asia Centrală şi Caucaz.

Studiul academic era intensiv. Participanţii au învăţat despre locul istoriei orale în istorie, ştiinţă şi viaţa contemporană, despre diversele abordări de utilizare a acestei metodologii, au fost familiarizaţi cu proiectele sociale din sfera istoriei orale.

În timpul evenimentului respectiv a fost descoperit încă un mod de utilizare a istoriei orale – în calitate de instrument pentru integrarea regională. Această perspectivă s-a manifestat cu pregnanţă în cadrul

proiectelor propuse de participanţii la Academia de Vară:

- „Oamenii lacurilor” (Kazahstan, Kirghistan, Armenia, Tadjikistan, Turcia, Uzbekistan);
- „Inimi gemene” O perspectivă asupra generaţiei anilor ’70 (Reinstituirea mişcării privind înfrăţirea regiunilor în Uzbekistan şi Bulgaria);
- „Copiii Aralului” (Problemele Mării Aral din perspectiva tinerilor);
- „Căsătoriile interetnice – în trecut şi în prezent”.

Sursele orale vor avea o importanţă deosebită pentru proiectele respective în examinarea unor chestiuni precum impactul principalelor evenimente din istoria noastră asupra vieţii oamenilor, modul de percepţie a acestor evenimente de către locuitori, modul în care cultura şi activităţile cotidiene ale oamenilor au fost modificate în cursul istoriei contradictorii a regiunii noastre în secolul al XX-lea. Toate acestea ar putea fi rezumate astfel: „Dureri comune, bucurii comune”.

Un grup-ţintă a dvv internaţional din Uzbekistan a manifestat un entuziasm aparte pentru activităţile specifice istoriei orale în urma derulării proiectului „Istorie şi identitate”, fapt demonstrat în cadrul unei reuniuni organizate în septembrie 2009 la sediul dvv internaţional în timpul unui curs neoficial – „Serile în Taşkent”. Într-o atmosferă informală, participanţii au făcut schimb de impresii privind subiectul unuia dintre cele mai importante domenii de activitate a dvv internaţional – istoria orală. Autorul articolului de faţă a făcut o prezentare în Power Point referitoare la acest subiect, având oportunitatea de a urmări reacţia celor prezenţi. Apoi, a început o discuţie foarte complexă şi competentă. Participanţii la reuniune au vorbit despre experienţa derulării unor proiecte similare în alte ţări, au făcut schimb de opinii şi au oferit exemple de istorie orală din biografiile lor şi ale unor oameni vestiţi.

O perspectivă a Proiectului

Se poate afirma cu siguranţă că în Uzbekistan se conturează astăzi, în mod dinamic, o comunitate de specialişti în istoria orală, având abilităţi specifice în

diverse domenii şi experienţă în studiul analitic, cu ajutorul reprezentanţei dvv internaţional.

Discuţiile purtate în această comunitate relevă nevoia urgentă a unei conlucrări între oameni de ştiinţă, cadre didactice, studenţi şi alte persoane interesate de istoria propriei ţări, în vederea păstrării memoriei naţionale privind evenimente, fapte şi fenomene ce constituie trecutul istoric al statului nostru. De asemenea, este necesară o interacţiune interdisciplinară, un schimb de metode şi abordări din diferite domenii ştiinţifice.

Comunitatea respectivă, de exemplu, sub forma unui centru sau a unei asociaţii, s-ar axa în primul rând pe istoria de zi cu zi. Iar aceasta are în vedere o istorie a Uzbekistanului mai aproape de noi, o istorie unită cu destinele oamenilor de lângă noi, din *makhalla,* instituţii, întreprinderi, sate, aşezări sau oraşe. Orice asemenea destin este în mod indisolubil legat de destinul ţării.

Comunitatea ar putea urmări obiectivele respective:

- formarea adulţilor – oameni de ştiinţă, cadre didactice, jurnalişti, arhivişti, profesori din învăţământul preuniversitar – abilităţi într-un domeniu ştiinţific şi pedagogic nou al istoriei orale;
- crearea unor grupuri de lucru temporare care să includă experţi locali şi străini în cercetarea ştiinţifică sau jurnalismul sociopolitic;
- organizarea de conferinţe ştiinţifice, seminare, şcoli de vară, cursuri publice şi cursuri speciale în cadrul instituţiilor de învăţământ superior;
- asigurarea circulaţiei informaţiilor ştiinţifice, şi anume, crearea unei baze de date în Uzbekistan privind istoria orală şi a schimbului de informaţii cu caracter ştiinţific şi organizaţional între persoanele interesate, oferind suport metodologic;
- activităţi de editare;
- oferirea a diverse tipuri de servicii intelectuale, şi anume, evaluare, redactare, studiul literaturii ştiinţifice străine, bibliografii adnotate etc., şi implementarea expertizei ştiinţifice în domeniul istoriei orale;

- coordonarea unor activităţi de culegere a amintirilor.

Accesul public la baza de date privind istoria orală ar putea fi asigurat prin crearea unui site specializat. Pe lângă propriile informaţii, site-ul ar putea oferi spaţiu de stocare a amintirilor culese de alte centre şi grupuri de cercetare.

Comunitatea respectivă ar putea deveni pe viitor un centru de coordonare a comunităţii regionale de specialişti în istorie orală din Asia Centrală.

Mihail Rozansky

ISTORIA ORALĂ – FILOSOFIA MEMORIEI[60]

Când autorii acestei colecţii de articole mi-au propus să scriu un articol despre experienţa mea în istoria orală, le-am oferit acest text, cu intenţia de a regândi obiectivele unei activităţi captivante – istoria orală – pe parcursul unui dialog cu mine însumi de-a lungul a 20 de ani. Am avut acest dialog cu mine însumi şi el ar fi putut da naştere unei cărţi întregi, însă în final am constatat că, timp de douăzeci de ani, în ciuda evoluţiilor din sfera studiilor sociale, a schimbărilor drastice ale factorilor sociali şi faptul că însuşi statul a devenit altfel, în ciuda experienţei personale şi profesionale, cunoştinţele esenţiale/miezul cunoaşterii despre istoria orală au rămas neschimbate. În special, datorită experienţei mele profesionale şi personale, sunt convins că etica egalităţii umane constituie metodologia istoriei orale. Aşadar, după douăzeci de ani, am decis să las acest text concis, fără completări, şi să mă limitez la adăugarea câtorva note.

O situaţie simplă, tipică în practica aplicării istoriei orale se rezumă la faptul că este desfăşurat un interviu cu doi participanţi la acelaşi eveniment. Dacă chestionarea are loc în mod individual, a fiecăruia dintre aceştia, pot fi auzite istorisiri atât de diferite, încât par a relata evenimente total diferite. Situaţia poate fi abordată din două perspective. Am putea analiza în mod critic sursele şi, prin eliminarea aspectelor subiective din relatări, am

60 Acest articol este tradus din versiunea rusă a unui raport elaborat pentru Congresul European de Istorie Orală organizat în Frankfurt în primăvara anului 1990 - cu douăzeci de ani în urmă. în acelaşi an, 1990, textul a fost publicat în revista „OâmecTBeHHbie HayKM m CQBpeMeHHOCTb"(Ştiinţele sociale şi modernitatea) (1990, Nr. 6, pp. 141-150)

putea încerca să aflăm cum s-a întâmplat „în realitate”. O asemenea practică este utilizată nu doar în sălile de judecată la examinarea martorilor, ci reprezintă însăşi profesia unui istoric, care se află în slujba adevărului istoric şi a căutat mereu anume acest lucru. O alternativă ar fi interpretarea unui subiect prin prisma diferenţei subiective dintre istorisiri, fără a încerca să se elimine subiectivitatea, ci, dimpotrivă, să fie stimulată cu ajutorul întrebărilor. Perspectiva este justificată sub aspect profesional, dacă înţelegem că lumea subiectivă a oamenilor nu este doar rezultat, ci şi participant la istorie. Cele două poziţii prezentate nu se exclud reciproc, însă diferenţa dintre ele este semnificativă. În primul caz, istoria orală reprezintă o sursă, în al doilea caz, ea reprezintă atât sursa, cât şi subiectul cercetării. Însăşi renaşterea istoriei orale este, în mare măsură, asociată cu o schimbare ideatică privind o anumită temă istorică, prin implicarea structurilor mentale în discuţie. Totuşi, istoria orală constituie ceva mai mult decât o extindere a domeniului de studiu istoric, iar cele două abordări de chestionare a doi martori oculari prezintă o diferenţă de ordin filosofic.

Aceste schimbări în obiectul de studiu şi în metodologia de cunoaştere a istoriei ne permit să pătrundem în filosofia istoriei, adică să ne gândim la relaţia dintre un individ şi istorie. Putem spune „să regândim”, întrucât istoricii, cel puţin cei din ţara noastră, nu mai sunt obişnuiţi să pătrundă în acest domeniu şi, din anumite motive, nu simt nevoia să o facă. Din perspectiva filosofiei istoriei, cele două abordări ale situaţiei simple descrise anterior prezintă o opoziţie filosofică – una în raport cu cealaltă, având în vedere că exprimă atitudini diferite faţă de o persoană, în plus, istoria orală urmăreşte să depăşească istoriozofia care a dominat cultura europeană timp de două mii de ani.

Istoria orală nu poate fi separată de memoria umană. În acelaşi timp, ea este istorie, adică premisa istoriei „scrise” (istoriografiei). Anume istoria orală ne

demonstrează că amintirile stau la baza istoriei şi, pe de altă parte, manifestă o ruptură, chiar violenţă faţă de memorie. Determinând apariţia istoriei ca activitate şi formă de cunoaştere, istoria orală se retrage pe planul doi şi îşi acceptă statutul secundar. Renaşterea istoriei orale din prezent este o consecinţă a noii relaţii dintre istorie şi memorie, evidentă mai ales în societăţile în care relaţiile dintre istorie şi memorie au fost suprimate decenii la rând. Iar în contextul unei relaţii speciale cu memoria, istoria orală ne direcţionează către condiţiile fundamentale şi premisele Istoriei, făcând necesară şi posibilă reflectarea asupra ceea ce reprezintă Istoria, asupra relaţiei dintre Istorie şi Individ şi asupra modului în care se modifică această relaţie.

Filosofia istoriei şi memoria

Istoria ca o formă a relaţiei unui individ cu lumea a fost posibilă datorită memoriei umane. Memoria este selectivă, având în vedere că survine uitarea. Putem uita şi cele rele, şi cele bune, lucrurile esenţiale şi pe cele nesemnificative. Dar poate oare individul să-şi dirijeze memoria? Mereu există riscul ca cineva să-şi aducă aminte în mod involuntar lucruri demult uitate. Esenţialul poate deveni complet nesemnificativ, iar nesemnificativul (în măsura în care încercăm să ştergem aceste elemente din memorie) devine brusc esenţial. Ceva care s-a întâmplat în mod neobservat reapare pe neaşteptate şi devine semnificativ în contextul evenimentelor ulterioare; se poate dovedi chiar a fi o prevestire. Această trăsătură a memoriei – de a schimba semnificaţia evenimentelor din trecut – face posibilă situarea secvenţială în raportul cauză-efect a evenimentelor, feţelor, cuvintelor şi gesturilor, adică face posibilă existenţa istoriei ca formă de viaţă.

Pentru oamenii care au decedat, existenţa în amintiri rămâne unica şansă. Memoriile altor oameni oferă valoare istoriei pentru o persoană, întrucât astfel individul poate fi prezent după moarte prin asocierea acţiunilor şi cuvintelor lor cu ceva universal valabil – cu mişcarea lumii către

viitor. Oamenii nu pot dirija memoria în totalitate, ci pot doar să tindă către acest lucru. Istoria devine mijloc de dirijare a memoriei, de atribuire a unei semnificaţii sau/şi de privare de sens a unui lucru.

Istoria este o formă de existenţă în care selectivitatea reprezintă esenţa, nu o simplă trăsătură. Ea nu atribuie semnificaţie oricui şi la orice pentru a oferi o direcţie oamenilor şi evenimentelor. Evenimentele sunt dispuse pe o linie, asemenea unui vector, orientată spre un rezultat viitor, iar persoanele, acţiunile, gesturile şi cuvintele lor, dar şi naţiunile cu ale lor aspiraţii şi trecut, se împart în istorice şi neistorice.

Istoria, ca selecţie, se dovedeşte a reprezenta un fel de inegalitate. „Semnificaţia" ei serveşte drept criteriu şi măsură pentru valoarea oamenilor, a grupurilor etnice, a ideilor şi a statelor. Pentru o mai mare exactitate, ar trebui să spunem „semnificaţiile" ei, deoarece în istorie, percepţiile oamenilor influenţează identificarea esenţialului şi a nesemnificativului, dar şi poziţia lor în definirea anumitor evenimente, iar oamenii au viziuni diferite asupra „semnificaţiei" rezultatului viitor şi atribuie sensuri deosebite aceloraşi cuvinte, metafore şi gesturi. Noi ne aflăm în interiorul istoriei şi istoria se află în interiorul nostru, determinând modul în care vedem, vorbim şi acţionăm. Istoria, a cărei esenţă constă în selecţie, implică, de asemenea, o selecţie a „semnificaţiilor", adică insistă asupra adevărului.

Cu o asemenea concepţie despre istorie, pătrundem pe tărâmul următoarelor concepte: Imortalitate, Egalitate şi Adevăr. Istoria ca formă de existenţă umană ajută o persoană să facă faţă problemelor ce ţin de aceste concepte, să le soluţioneze, însă fără posibilitatea de a le rezolva în totalitate. Având în vedere că aceste chestiuni sunt fundamentale şi îşi trag rădăcinile din chiar temeliile istoriei, istoria de astăzi este impusă să-şi îndrepte atenţia asupra temeliilor sale şi să se autodepăşească, întrucât este imposibil să renunţăm la soluţionarea problemelor (ceea ce ar însemna refuzarea istoriei).

Renaşterea istoriei orale este atât dovadă a faptului că istoria îşi îndreaptă atenţia asupra surselor ei, cât şi, în mod evident, un proces de depăşire a istoriei, a deficienţelor ei, în calitate de mod de existenţă umană.

Douăzeci de ani mai târziu, pare inadecvat să scriem cu majusculă conceptele menţionate. Compasiunea este o altă caracteristică a evoluţiei istorice a fiinţei umane şi capătă relevanţă în perioada unor schimbări radicale. La momentul actual, cu ajutorul unui computer, nu a unei maşini de dactilografiat, aceste cuvinte pot fi scrise cu italice sau aldine, fără a utiliza solemnele majuscule. Totuşi, ansamblul de probleme referitoare la existenţa istorică nu s-a redus şi nu a putut fi redus de-a lungul a două decenii. Oamenii rămân a fi ostatici ai istoriei şi ai semnificaţiilor atribuite ei. Când acceptăm perspectiva memoriei umane şi ajutăm o persoană să conştientizeze relaţia ei cu istoria, contribuim la depăşirea respectivei dependenţe.

Istoria orală şi Adevărul

Să prezentăm situaţia mai detaliat prin adăugarea unei dimensiuni fantastice. Să ne imaginăm că avem oportunitatea de a auzi şi înregistra istoria orală despre Bătălia de la Borodino – Franţa şi Rusia să aibă câte un participant care a trăit acest eveniment. Dar, totodată, trebuie să respectăm oamenii în vârstă – ce întrebări vom pune în ora alocată de către îngrijitorii lor, pentru a le putea utiliza apoi? Vom întreba cine, în cele din urmă, a câştigat bătălia şi vom încerca să descoperim noi argumente în susţinerea învingătorului? Vom prezenta detalii ale morţii lui Bagration sau ale lui Murat? Sau vom întreba un om în vârstă şi un domn despre trăiri şi despre cel mai plăcut lucru pe care şi-l pot aminti? Eu aş pune aceste ultime întrebări, dar îi înţeleg pe intervievatorii care nu ar rata şansa unică de a auzi opinia unor persoane de 200 de ani în legătură cu celelalte chestiuni.

O situaţie fabricată? O întrebare scolastică? Nu chiar.

De fapt, este o întrebare referitoare la reexaminarea semnificaţiei sociale din studiile istorice şi este uşor să o

corelăm cu cele mai provocatoare subiecte aparţinând educaţiei istorice, investiţiilor în cercetare, politicii de editare, cenzurii sociale şi publice.

Verşina este numele unui sat aflat la o sută de kilometri de Irkutsk, care a devenit brusc o aşezare internaţională şi un loc vizitat cu regularitate de străini, mai ales din Polonia. Satul este adesea numit, pur şi simplu, „Satul polonez”. Majoritatea locuitorilor îşi au originea în familiile de polonezi care s-au stabilit acolo cu traiul în primul deceniu al secolului XX. Se crede că reformele lui Stolîpin constituie motivul migraţiei acestora. Totuşi, acum, când mulţi vizitatori au început să se intereseze de acest subiect şi să întrebe locuitorii despre contextul formării satului lor, se pare că nu există o versiune sigură. Amintirile relatate de generaţiile precedente creează un mozaic de episoade şi oameni, prezentând un film viu al memoriei, însă un film fără o acţiune determinată. Şi aici, ca şi în cazul martorilor oculari de la Borodino, obiectivele cercetării trebuie selectate – să se reconstituie „adevărul istoric” sau să se păstreze, pe benzi magnetice, istoriile de viaţă ale oamenilor, fără a-i jena de fiecare dată cu solicitarea de a-şi aminti cu mai multă exactitate. În plus, selecţia e necesară, deoarece un sat nu este chiar atât de mare şi multe informaţii din relatări vor dispărea sau vor susţine versiunea „oficială”, odată cu publicarea acestei versiuni despre crearea satului. Mai mult decât atât, oamenii nu pot fi în permanenţă subiecţi ai chestionării de către cercetătorii care le refuză momentele savuroase ale povestirii.

În mod firesc, obiectivele nu sunt selectate obligatoriu, ca şi cum s-ar semna un acord. O asemenea selecţie poate fi spontană în timpul unei conversaţii specifice, istoria orală presupunând o artă a echilibrului dintre reconstituirea adevărului şi aspiraţia de a deştepta „fluxul conştiinţei”, de a-l păstra şi a-l comunica lumii. Nu există un algoritm strict, iar echilibrul menţionat trebuie căutat în permanenţă.

Practicarea istoriei orale determină un istoric, nu doar un filosof, să-şi amintească de Kant. Immanuel Kant acorda prioritate raţiunii practice asupra raţiunii pure. Raţiunea pură se dedică cunoaşterii, subiectul ei este Adevărul. Adevărul este întotdeauna inaccesibil, însă căutarea lui oferă oamenilor material pentru a putea emite judecăţi despre lume şi viaţă. Raţiunea practică există ca abilitate de a judeca, iar subiectul ei este binele uman. Istoria este tărâmul raţiunii pure. O putem numi chiar raţiune istorică, întrucât Adevărul este un concept constitutiv al istoriei ca mod de viaţă. Adevărul constă în selecţie, o perspectivă care indică sentimentele noastre şi operează cu criteriul relevanţei în raport cu anumite legi umane. Un om istoric, adică un om care se simte parte a unui proces uman, transferă selectivitatea istoriei asupra sferei cunoaşterii. În cultura europeană, nevoia umană de înţelegere a lumii a luat forma cunoaşterii, unde Adevărul reprezintă el însuşi un obiectiv în sine.

Raţiunea istorică îşi găseşte concluzia logică în câteva forme sociale din secolul XX, create în cadrul paradigmei Adevărului, într-un proces de armonizare a ordinii lucrurilor cu ordinea ideilor. Aceasta se referă şi la ţara noastră. Într-o asemenea construcţie logică şi coerentă, Adevărul nu mai aparţine cunoaşterii şi devine sinonim pentru un ansamblu restrâns de simboluri ideologice. Raţiunea pură devine raţiune ideologică fără nicio legătură cu raţiunea practică.

Astfel, istoria se neagă pe sine însăşi.

În primul rând, deoarece unele simboluri şi concepte sunt propuse ca valori absolute, prezentul, în care sunt respectate valorile, este separat printr-o discrepanţă enormă de trecutul în care valorile date nu erau adoptate şi care şi-a pierdut propria valoare anume din acest motiv. Debarasându-se de trecut, istoria devine doar o istorie-surogat.

În al doilea rând, din perspectiva ideologiei ca valoare intrinsecă, oricine poate fi doar un element accidental în raport cu legile fundamentale ale lumii. Iar

acest lucru lipseşte o persoană de capacitatea de a se simţi participant la istorie, lăsându-i doar posibilitatea de a fi spectator. Astfel, istoria încetează a fi sensul vieţii unui om. Pe tărâmul raţiunii ideologice, anume conceptul de Adevăr serveşte drept justificare pentru o falsificare coerentă. În anii ’60, când s-a încercat reconstituirea adevărului despre perioada stalinistă, adversarii unei asemenea reevaluări afirmau că exista un „adevăr al faptului” vs. un „adevăr al istoriei”.

Am făcut această digresiune teoretică pentru a arăta contextul contradictoriu al evoluţiei istoriei orale de astăzi. Eliberarea vieţii de cătuşele ideologice presupune şi descătuşarea memoriei, libertatea ei. Totuşi, în situaţia unei confruntări ideologice, un istoric cu microfon rămâne a fi o persoană cu anumite poziţii ideologice, fiindu-i foarte greu să-şi diminueze dependenţa faţă de acestea în activităţile desfăşurate. Într-o anumită măsură, este util faptul că ştiinţa istorică se declară în slujba Adevărului, dar în anumite aspecte apar multe piedici în calea depăşirii ideologizării.

În revista „Coui/iojion/mec Kzie izicaieflOBaHi/ia” („Studii sociale”) au fost publicate memoriile lui A. Rîbin, şeful pazei de stat din timpul lui Stalin – o relatare extrem de părtinitoare şi interesantă (a se vedea „COLii/iojiori/mec Kzie izicaieflOBaHi/ia”, 1988, Nr. 3). Era atât de captivant, încât aproape nimeni nu reuşea să citească până la capăt comentariile relevante, prezente şi ele în publicaţie, ale unui vestit sociolog în sfera valorii istorice a memoriilor. Echipa editorială primea multe scrisori, iar în una dintre ele unu filosof în etate îşi exprima nedumerirea în legătură cu faptul că se discuta serios despre valoarea istorică a unor date care contraziceau fapte binecunoscute şi, mai mult chiar, care conţineau o „minciună evidentă”.

Acel filosof vestit menţiona, de asemenea, în scrisoare (destul de remarcabilă) că nu avea niciun sens reproducerea unor istorisiri notorii povestite de stalinişti şi că revista ar trebui să „înceteze aceste jocuri cu

oamenii…” („Coui/iojion/mec Kzie izicciieflOBaHi/ia”, 1989, Nr. 5, p. 93).

Interesul faţă de memoriile lui Rîbin şi reacţiile la publicarea lor determină identificarea a doua atitudini faţă de memoria umană.

Prima are o perspectivă ideologică. Se manifestă nu doar în forme agresive, dar are astăzi şi motive serioase – grija faţă de viitor. Când copiii trimit scrisori în apărarea lui Stalin, idolul bunicilor lor, la revista „ni/ioHepc Kaa npabfla” („Adevărul pionieresc”), nu mai este nimeni mirat că există o societate „stalinistă tânără”; există chiar şi un „Club al lui Brejnev”. Aşadar, nu putem să nu ne pronunţăm în legătură cu falsurile staliniştilor. Oare merită să ne abţinem de la asemenea dezvăluiri? Responsabilitatea celor distruşi de sistemul stalinist constă în reconstituirea Adevărului. Şi însăşi condiţia Adevărului ne obligă să examinăm „din interior” ceea ce este numit „conştiinţă stalinistă”.

Preocuparea faţă de viitor şi atitudinea grijulie faţă de amintirea strămoşilor noştri necesită o abordare diferită a memoriei – din perspectiva binelui uman, a raţiunii practice. Posibilitatea coexistenţei unor convingeri, poziţii diferite şi, respectiv, a unor diferite lumi de amintiri reprezintă o chestiune practică în cazul nostru. „Clubul lui Brejnev” şi apărarea lui Stalin nu reprezintă doar o idealizare a trecutului, ci sunt semne ale unei violenţe ideologice împotriva memoriei. Acordând prioritate raţiunii practice, Kant a formulat imperativul moral al dezvoltării unei atitudini faţă de tine însuţi şi faţă de orice altă persoană, oricât de străină îţi pare lumea acesteia, atitudine care să fie o valoare în sine. Aceasta este o cerinţă practică veritabilă în situaţia noastră de cercetare.

Renaşterea istoriei orale este o mărturie a consolidării raţiunii practice. În activitatea unui istoric cu microfon, interesul faţă de o persoană nu este altceva decât interesul faţă de adevăr. În plus, interesul faţă de o persoană reprezintă o premisă pentru asemenea activităţi, baza profesionalismului. Este uşor să negi dreptul la

existenţă a unui text publicat, dar ce istoric va refuza să asculte un narator care îi vorbeşte despre trecut, chiar dacă relatarea lui este o „minciună evidentă”?

Istoria orală şi Egalitatea

Memoriile lui A. Rîbin există nu doar subformă scrisă. Regizorul Semion Aranovici, după înregistrarea monologurilor lui Rîbin, a realizat filmul „fi e/iy>KMJI b expa He CTaţii/iHa” („Am fost paza de corp a lui Stalin”) – un exemplu strălucit de istorie orală. Filmul a apărut pe ecrane şi a generat o reacţie şi mai intensă decât publicaţia: spre deosebire de revistă, regizorul nici măcar nu şi-a exprimat atitudinea faţă de personaj. Materialul a fost montat nu în scopul demascării, ci pentru a ajuta „eroul” filmului să se exprime cât mai bine. Dacă regizorul şi-ar fi prezentat opinia, ar fi redus din efectul filmului – ar fi fost mai uşor pentru spectatori să condamne şi să separe acest fenomen de ei înşişi prin actul condamnării. Totuşi, mulţumită regizorului, urmărind atent expresia acelui om în vârstă care are un aer invincibil, nu te mai grăbeşti să acuzi, ci începi să recunoşti propriile trăsături şi caracteristicile oamenilor din jurul tău şi cu care trebuie să te împaci. Dacă regizorul ar fi prezentat propria opinie, ar fi avut o atitudine nesinceră faţă de persoana în etate care se exprima într-un mod sincer în faţa camerei video. În adâncul minţii noastre, îl putem considera un criminal şi un infirm moral, dar, totodată, îl putem aprecia că şi-a relatat amintirile, iar, astfel, ne-a permis să înţelegem experienţa conştiinţei sale şi să evităm propriile noastre delicte. Experienţa spirituală a unui criminal se dovedeşte a fi la fel de importantă ca şi a noastră.

Este, din nou, momentul să-l citäm pe Kant şi conceptul de „comunitate etică”, o comunitate de oameni diferiţi, dar egali, o coexistenţă a mai multor lumi de amintiri, a diverse experienţe şi viziuni despre lume. Fiecare individ are nevoie de această unitate diversă a Umanităţii, experienţa Umanităţii constituind şi experienţa lui personală. Aşadar, un individ ar trebui să considere Umanitatea, care este reprezentată de el însuşi şi orice

altă persoană, ca fiind un scop, nu un mijloc.

Este uşor să observăm că această condiţie a egalităţii se află în contradicţie cu Istoria ca mod de viaţă. Istoria tratează individul exact ca pe un mijloc şi nu toţi oamenii sunt egali înaintea Istoriei. Aşadar, un istoric poate ignora lejer condiţia egalităţii umane, dar nu şi în cazul în care el este un istoric cu microfon.

Practica istoriei orale este o şcoală a egalităţii. Renaşterea istoriei orale este asociată cu necesitatea de a analiza şi memoria umană vie, nu doar dovezile fizice documentate în scris sau reprezentate ca obiecte. Memoria umană nu este concentrată în saloane literare, birouri de partid şi arhive publice. Istoria orală este reactivată anume de interesul ei pentru un sat anume, suburbiile muncitorilor şi pentru bătrâni analfabeţi. A declara că eşti adept al egalităţii e una, şi cu totul altceva e să demonstrezi acest lucru în practică. Pentru istoria orală, chestiunea egalităţii se dovedeşte a fi o problemă obişnuită în activitate.

Dacă avem în vedere relaţia cu cei pe care îi intervievăm, exemplul referitor la reculegerile lui Rîbin demonstrează limpede dificultăţile frecvente. Anume acest exemplu arată cu claritate că un istoric ce refuză să chestioneze o persoană care nu-i place riscă să piardă mărturii istorice unice: imaginea vie a înseşi perspectivei asupra lumii pe care viitorii istorici vor trebui să o reconstituie cu ajutorul unor indicii pe cale de dispariţie. Iar dacă ne stabilim sarcina de a prezenta un personaj în totalitate şi de a-l ajuta pe narator să se exprime, va trebui să-i acceptăm dreptul de a avea propriile interpretări, iluzii şi amintiri, adică să ne depăşim antipatia.

Problema egalităţii există chiar şi în cazul unei simpatii sporite. Persoana intervievată este un individ interesant, cu propria lume şi cu amintiri inestimabile unice, însă el reprezintă totodată un obiect al studiului, o sursă de amintiri. Mai mult decât atât, eroul vostru este şi obiectul metodelor şi tehnicilor utilizate pentru a-l ajuta să vorbească.

Şi, în cele din urmă, atitudinea faţă de o persoană în calitate de mijloc este relevată de cea mai dificilă situaţie etică a istoriei orale – problema microfonului ascuns. Cea mai uşoară cale de rezolvare a acestei dificultăţi este neacceptarea unui microfon ascuns ca fiind un mijloc imoral. Totuşi, astfel, refuzăm o mărturie umană unică. Un caz extrem ar fi interviul cu foşti călăi, conducători ai lagărelor. Exemplul oferit este extrem, deoarece în asemenea situaţii un microfon ascuns reprezintă o înşelăciune intenţionată şi nu o simplă tehnică: cu siguranţă, un personaj de acest gen nu va permite înregistrarea relatărilor lui şi, în plus, nu va accepta dezvăluirea lor. Există însă o opţiune mai „flexibilă” când microfonul ascuns este utilizat doar pentru a păstra claritatea şi spontaneitatea unei istorisiri în cazul în care persoana chestionată nu este obişnuită cu microfoanele. În ambele cazuri (deşi în grade diferite), încălcăm principiul egalităţii. Totuşi, acest lucru înseamnă că, de fiecare dată, pentru fiecare situaţie specifică, un istoric trebuie să reevalueze chestiunea utilizării unui microfon ascuns. În caz contrar, aspectul etic al practicii noastre va fi neglijat, iar istoria orală îşi va pierde relaţia profundă cu egalitatea, adică va rămâne fără propriile temelii – respectul pentru memoria umană.

Progresul tehnologic a eliminat opţiunea mai „flexibilă” a utilizării microfonului ascuns – dispozitive compacte nu mai reprezintă un impediment chiar şi pentru cel mai timid narator. Doar un jurnalist din presa de tabloid ne poate povesti despre înregistrări secrete, fără informarea naratorului; un istoric, însă, va pierde astfel încrederea colegilor săi; un autor de cărţi, filme sau programe de televiziune ce îşi asumă rolul unui istoric şi procedează astfel nu va câştiga încrederea unui public serios. Totuşi, problema egalităţii nu a devenit mai puţin acută – ea reapare de fiecare dată când un autor decide asupra fragmentelor din povestirea încredinţată unui partener binevoitor, care vor fi publicate sau difuzate în cursul unui proces de pregătire a unei lucrări scrise sau

video.

Istoria orală şi Imortalitatea

Multe înregistrări ale lui Oistrah, Gilels şi Rostropovici au fost şterse la Televiziunea Centrală din Moscova. Nu era vorba de o rea intenţie – lipsea bandă pentru înregistrarea noilor concerte. La acea vreme, un istoric din URSS, care deţinea un reportofon, ştia cât de dificil era să alegi ce înregistrări precedente trebuie să sacrifici pentru a avea spaţiu necesar noilor înregistrări. Merită să facem o comparaţie între gradul de sacrificiu: a şterge o performanţă unică a unui mare muzician sau o relatare orală a unei persoane obişnuite atunci când o asemenea naraţiune poate fi unica formă de existenţă a acelui „sine” după moarte?

Lipsa unei scări de măsurare a unor asemenea variabile evidenţiază unicitatea „sinelui” şi importanţa problemei ¡mortalităţii pentru noi.

Deficitul de bandă audio sau video nu mai constituie demult o problemă, iar tehnologia digitală a făcut posibilă înregistrarea unui volum nelimitat de informaţii. Totuşi, aceste posibilităţi infinite au dus la alte probleme: relatările oamenilor despre propriile vieţi au început să umple arhivele digitale. Memoria digitală de pe un website devine un element separat de persoana a cărei istorie a fost înregistrată şi de istoricul care a înregistrat povestirea, asumându-şi responsabilitatea de a elimina nu doar informaţii, ci părţi ale „sinelui”, determinând modul în care un individ va apărea în faţa lumii şi după părăsirea fizică a acesteia. Probleme apar şi în legătură cu aspectul temporal şi gradul de disponibilitate a unor arhive de memorie, iar provocările lansate nu sunt mai puţin serioase pentru practica istoriei orale decât întrebările anterioare „de unde să luăm bandă” şi „ce să ştergem”, întrebarea „Ce merită a fi înregistrat?” a fost şi va rămâne mereu problematică.

Orice istoric şi-a exprimat regretul de multe ori: „Ce păcat că nu aveam la mine un reportofon!”, ştiind că un narator nu va repeta aceleaşi cuvinte într-o manieră la fel

de vie sau le va repeta la fel de intens, dar de altă manieră, sau va deceda şi îi va lipsi pe cei rămaşi pe pământ de oportunitatea de a-l auzi. Un individ este potenţial imortal – prin viaţa şi experienţa lui spirituală oferite partenerilor de conversaţie, oamenilor dragi, copii şi studenţi, iar uneori materializate prin cărţile editate, mai frecvent prin lucrurile realizate. Posibilitatea de a exista şi după moartea fizică dă naştere unei speranţe de ¡mortalitate. Istoria satisface aceste aşteptări, oferind unei persoane locul şi rolul ei în evoluţia globală a lumii. Istoria atribuie un asemenea loc nu oricui, ea oferă ¡mortalitate doar anumitor indivizi. Totuşi, chiar şi oamenii aleşi sunt imortali doar în calitate de mijloc al istoriei, în calitate de personaje ale ei; istoria nu păstrează „sinele" lor, caracterul unitar şi distinctiv al experienţei lor spirituale. Lumea noastră de astăzi poate fi păstrată doar prin înţelegerea lumii fiecărei persoane (şi a fiecărei naţiuni) drept valoare instrinsecă, drept lume unică. Istoria s-ar goli – atitudinea faţă de o persoană doar în calitate de mijloc este fatală. Istoria nu-şi poate asuma şi unicitatea individului, în caz contrar ar rămâne fără obiect de studiu. Rolul alternativei la istorie a fost asumat de filosofie, orientată spre a analiza unicitatea umană şi spre a ajuta omul să se reconcilieze cu istoria. Aşadar, în secolul al XX-lea, când adoptarea unor poziţii selective faţă de oameni au adus lumea într-o situaţie contradictorie foarte complicată, filosofia a încercat să depăşească istoria („Filosofia vieţii", existenţialismul, hermeneutica, structuralismul, idei referitoare la sfârşitul istoriei etc.). În contextul tematicii noastre, acest lucru înseamnă că „istoria orală" devine „filosofie orală".

Memoriile scrise pe hârtie păstrează amintirea unei persoane, judecăţile ei şi întâmplări de viaţă. Persoana care scrie aranjează cuvintele şi formează opinii în conformitate cu legile scrierii şi obiectivele asumate, se limitează mereu şi refuză păstrarea „sinelui", întrucât altfel nu ar putea să se înregistreze.

Memoriile reprezintă întotdeauna concepţia autorului

despre propria viaţă, aceasta este legea scrisului. Un jurnal intim nu se deosebeşte prea mult de memorii, deoarece este, de asemenea, un monolog care presupune un ascultător sau un partener imaginar în conversaţie. Ce aspecte diferite prezintă istoria orală? Nu înregistrează ea oare un moment al „identităţii" umane, reducându-l la o transcriere pe hârtie sau înregistrare audio? în istoria orală, cealaltă parte din conversaţie nu este imaginară, ci reală, iar acest lucru, cât şi absenţa legilor scrisului, schimbă radical situaţia. Istoria orală reprezintă un dialog, ceea ce presupune coexistenţa memoriilor. Un dialog înseamnă atât o limitare (întrucât există limite ale înţelegerii), cât şi o aspiraţie permanentă de a depăşi limitele şi de a lărgi sfera cunoaşterii. Într-o asemenea depăşire continuă a provocărilor referitoare la înţelegerea reciprocă şi identificarea noilor limite, o istorisire orală poate genera o imagine care, la fel ca o picătură de apă, va reflecta unicitatea unei personalităţi şi unitatea „identităţii" umane.

Acest nivel al istoriei orale presupune implementarea unei lumi a lumilor (Mikhail Gefter), oamenii privind unii în interiorul celorlalţi. El reprezintă mai degrabă memoria unui participant la conversaţie decât o scriere care generează speranţa de a continua propria viaţă şi de a lăsa amintiri despre sine însuşi. O asemenea intenţie a unui participant la conversaţie nu coincide întocmai cu tradiţiile predominante din istoriografie. În abordarea tradiţională a conceptelor şi criteriilor de ordin ştiinţific, un interviu reuşit este cel care obţine răspunsul exact la întrebări concrete. Astfel, istoricul este asemănător unui jurnalist pentru care ambiguităţile şi profunzimile, detaliile biografice „în exces" constituie o poluare informativă ce va fi eliminată în pregătirea pentru tipar. Totuşi, dacă istoricul are în vedere şi păstrarea „identităţii" umane în diversitatea şi unitatea sa, el va reproduce nu doar amintirile, ci şi Lumea Memoriei în amintiri. În acest caz, dialogul unui istoric cu personajul său ar trebui să fie un dialog între două „identităţi", nu un proces de analiză a

memoriei din perspectiva ştiinţei şi preciziei ştiinţifice. Prioritate are aici alt criteriu – integritatea, imaginarul filozofico-artistic. Percepţiile unei persoane despre trecut şi prezent, relaţia ei cu oamenii apropiaţi şi evenimentele istorice, detaliile vieţii cotidiene şi judecăţile despre destinul ţării – toate acestea se dovedesc a fi laturi ale memoriei (holistică, având în vedere că este memoria unei anumite persoane). Fiecare latură a memoriei ajută să vedem altă latură şi altă trăsătură. Ambiguităţile şi profunzimile sunt naturale, deoarece lumile şi experienţele spirituale ce caracterizează doi indivizi sunt ireductibile una faţă de alta, iar două „identităţi" umane nu pot coincide deplin. Anume ambiguităţile şi profunzimile oferă altor contemporani şi descendenţi oportunitatea de a avea un dialog cu lumea spirituală a unei persoane intervievate odată de către un istoric cu microfon, prin aceasta fiind eliminată moartea „sinelui" individului.

Un istoric aspiră să privească în deplinătate lumea contemporană şi, în acest sens, istoria devine filosofie. Este o sarcină provocatoare, însă după îndeplinirea ei trebuie să spunem „mulţumesc" istoriografiei tradiţionale, care ne-a învăţat că a sta în slujba Adevărului înseamnă a nu pierde din vedere elemente valoroase şi esenţiale. Înţelegerea a ceea ce este valoros şi esenţial a devenit un proces mai larg decât chiar conceptul de Adevăr.

După douăzeci de ani, istoria orală nu a generat schimbări revoluţionare în studiile istorice din Rusia. Consiliile ştiinţifice consideră încă interviurile ca nefiind surse pe deplin „ştiinţifice", chiar dacă lucrarea studiază istoria socială sau istoria vieţii de zi cu zi. Sunt publicate tot mai multe cărţi interesante şi remarcabile bazate pe memorii orale; apar noi generaţii de istorici care, însă, trebuie să ţină seama de normele comunităţii ştiinţifice. Totuşi, istoria orală ca activitate cu memoria umană a depăşit „graniţele departamentalele istoricilor. Este deosebit de important că istoria orală a devenit parte a sistemului de Educaţie a Adulţilor, ajutând oamenii să înfrunte provocările relaţiei cu istoria, subiect care

reprezintă punctul central al articolului respectiv.

Kommuna Khamidova

DESTINUL UNUI MEMBRU AL INTELECTUALITĂŢII DIN KOKAND

Nu e prea uşor să-ţi imaginezi astăzi viaţa din ţara noastră din primele decenii ale secolului trecut. Potrivit scriitorului Abdullah Kadiri, aceştia au fost „cei mai negri, cei mai oribili ani din istoria noastră”. Pe la începutul anilor ’30, când flăcările războiului civil aproape că se stinseseră, viaţa oamenilor de rând nu a devenit mai paşnică. Pe lângă lupta pentru asigurarea hranei zilnice, a apărut şi frica pentru vieţile lor.

Guvernul sovietic urma o politică de colectivizare masivă. Baza vieţilor umane, care de-a lungul secolelor a constat într-o supravieţuire reuşită, s-a prăbuşit, iar represiunile guvernului împotriva oamenilor s-au intensificat. Regimul de guvernare i-a arestat, închis şi exilat în zone foarte îndepărtate pe cei mai buni membri ai societăţii, sub diverse pretexte, numindu-i duşmani ai poporului, sabotori, culaci şi criminali. Mii de oameni au fost executaţi prin împuşcare, au dispărut în lagăre sau au fost nevoiţi să fugă în străinătate, unde şi-au petrecut viaţa cu dorul de casă şi de rude. În Kokand, centrul mişcării de eliberare naţională, o oază culturală şi educaţională, politica de represiune a sovieticilor a lăsat o urmă deosebită. Represiunea politică a afectat cele mai proeminente figuri din toate sferele vieţii: economie, cultură şi educaţie. Aceştia erau oameni de valoare naţională: Akbar Islomov, Isroil Ortiqov, Qodir Turaqulov, Adalla Karimov, Uzorqboy Mamayusupov, Nuriddin Ulmasboyev, Jumaboy Khusanboyev, Nishonbek Mavlonvekov, poeţi şi traducători; Usmon Nosir şi Mirzo Hukandi, jurnalişti; Sobira Holdorova, profesor şi intelectual de vază; Ashurali Zohiriy, autor a numeroase articole ştiinţifice şi traducător al poeziei lui Alisher Navoi

şi Babur.

Dacă Abduvakhhov Ibodiev, Mukhtorkhon Mukhammadiy, Nabijon Zokhirov, Mukhammadjon Holikiy, Komiljon Kosimov nu ar fi fost victime ale represiunii, ei ar fi făcut multe lucruri valoroase pentru popor.

O altă personalitate asupra căreia s-a prăbuşit piatra grea a represiunii politice a fost Aziz Kayumov.

În autobiografia păstrată la Muzeul Local de Istorie din Kokand, Aziz Kayumov menţionează: „M-am născut în 1898 în cartierul Beşarik din oraşul Kokand, tatăl fiind soldat, Addukayum, fiul lui Toshmukhamed. Tatăl meu era om instruit şi cunoştea bine rusa. El i-a trimis pe toţi cei şapte fii la şcoli ce adoptaseră metode noi de predare (jadid)". (0 biografie a lui a fost scrisă în 1967).

Într-adevăr, Aziz Kayumov s-a născut într-o familie de intelectuali, devenind un progresist al vremurilor sale. În 1917, s-a înscris la şcoala tehnică de pedagogie „Dorul-muallimin", cu profesori şi mentori din sfera cea mai înaltă a intelectualităţii locale: Abdulla Mustakayev, Bulat Soliyev şi Khodi Fayzi. În 1919, Aziz Kayumov a finisat un curs de formare pentru profesori de şase luni în Taşkent, începându-şi activitatea în calitate de învăţător la şcoala „Dorul-shafaka" (şcoală-internat) şi, simultan, la şcoala Nr. 3 din Kokand. În 1921, şcoala respectivă a fost separată în două din cauza numărului mare de elevi şi redenumită Comună. Abduvakhob Ibodiyev, un profesor renumit în Kokand, a devenit directorul Comunei nr. 1 şi este, de asemenea, victimă a represiunii. Aziz Kayumov a fost numit director al Comunei nr. 2.

În 1922, şcolile respective au fost transformate în internate. În Kokand existau cinci şcoli de acest gen, băieţii şi fetele studiind separat, iar ruşii şi evreii studiind în grupe cu predare în limba rusă. Copiii uzbeci mergeau la şcolile-internat nr. 1 şi nr. 4, ruşii – la şcoala nr. 2, evreii – la internatul nr. 3, iar fetele – la internatul nr. 5.

Aziz Kayumov era responsabil de internatul nr. 4 şi a lăsat în urmă doar amintiri frumoase. În 1923, i s-a oferit o misiune importantă: crearea unei şcoli-internat pentru

copiii din familiile foarte sărace. O aşa-numită „şcoală pentru copii flămânzi”, şcoala nr. 9, a fost înfiinţată şi administrată de Aziz Kayumov, iar Zufar Fayzi, Gulsun Obidova, Maftukho Kapkayeva, Said Esonboyev erau acolo educatori şi profesori.

În 1924, internatele vor fi transformate în orfelinate. Aziz Kayumov a fost numit director al orfelinatului nr. 1, Ulug Tursun, Bekkuzin, Hadyakul Rizaev – educatori, Boki Nazar, Sodik Zohid, Hasan Shodiyevprofesori, iar Kodir Toshmat – instructor de pionieri.

În 1925, Aziz Kayumov a devenit funcţionar la direcţia orăşenească pentru învăţământ, iar din 1927 până în 1930 a fost inspector la Direcţia raională pentru învăţământ din Fergana, unde a desfăşurat activităţi metodologice în şcolile regiunii respective.

În 1928, a fost deschisă o şcoală secundară de şapte clase, ulterior transformată într-o şcoală de nouă clase.

Absolvenţi ai clasei a 9-a, oraşul Kokand, 1930

În 1930, lui Aziz Kayumov i-a fost încredinţată administrarea şcolii secundare. Fostul director, Mukhtorkhon domla Mukhammadiy, fusese arestat în decembrie 1929. Ulterior, un fost elev al şcolii, Usman Nosir, un poet de 25 de ani, vestit pentru versurile sale remarcabile, a fost, de asemenea, arestat. Poetul a fost exilat în Siberia, unde a murit de tuberculoză în satul Suslovo din regiunea Kemerovsk. Mukhtorkhon Mukhammadi a fost arestat de două ori.

La începutul anilor ’30, în cadrul învăţământului public era activ promovată educaţia în zonele rurale. Fiind adeptul metodelor pedagogice noi, Aziz Kayumov a fost trimis în regiunea Kudash pentru a supraveghea deschiderea noilor şcoli, clădirile cărora au fost construite

cu ajutorul populaţiei. La acea vreme, în regiune funcţionau 21 de şcoli, inclusiv una pentru tinerii fermieri (dekhan) şi una pentru muncitorii de la mina de sulf din Shorsuv. Profesorii Begijon Golfur, Eshbotirov, Mamudov, Nasriddinov şi-au dedicat viaţa activităţii educaţionale.

În 1932, Aziz Kayumov s-a reîntors în oraş şi a activat ca inspector la Direcţia Orăşenească pentru învăţământ. În 1933, a primit o Diplomă de Merit din partea comitetului executiv al oraşului Kokand şi o remunerare financiară pentru activitatea impecabilă şi de durată în sfera educaţiei.

În 1935, Aziz Kayumov a mers la studii de formare profesională la Universitatea de Stat din Samarkand. Într-un an, în timpul vacanţei, el a îndeplinit sarcinile unui guvernator al regiunii Kudash.

Nu i-a fost permisă continuarea studiilor la Universitate; între timp s-a schimbat statutul lui familial.

În 1937, la Şcoala Pedagogică Tehnică din Kokand au fost deschise cursuri de scurtă durată prin corespondenţă pentru profesorii din regiune. Aziz Kayumov a fost numit inspector prin corespondenţă la o şcoală tehnică, unde el a transmis cu devoţiune profesorilor din zonele rurale întreaga lui experienţă bogată şi cunoştinţe vaste.

Aziz Kayumov cu familia în 1973

Într-o seară, Aziz Kayumov a ajuns acasă obosit după o lungă zi de muncă, aşteptat de soţia sa, Malokhatkhon, şi copii, Erkinjon şi Tulkinjon, cel mai mic fiu al său, Erkinjon, fiind încă sugaci. După ce au mers cu toţii la culcare, în toiul nopţii s-a auzit o bătaie puternică în uşă. Deschizând uşa, Aziz a înţeles totul imediat: în faţa lui erau oamenii NKVD-ului (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne).

- *„Eşti profesorul Kayumov?”* a întrebat un ofiţer

înarmat al NKVD-ului.

- *„Da, sunt eu. Ce s-a întâmplat?”*
- *„Căutaţi în toată casa!”* a ordonat militarul, răspunzându-i brutal lui Kayumov:
- *„Nu uita că nu tu pui întrebări aici. Noi ştim ce predai tinerilor profesori. Ai cutii pline cu cărţi-ştim noi ce fel de cărţi sunt astea. Arestaţi-l pe duşmanul poporului!”*

şi oaspeţii nopţii l-au dus pe profesor în cătuşe în întuneric.

De la 20 august până la 11 noiembrie 1937, Aziz Kayumov a stat în închisoarea din Kokand, apoi a fost trimis în exil în Novosibirsk. Aziz a petrecut zece ani în lagărul pentru prizonieri politici, undeva lângă Mariinsk. A fost pus la muncă silnică la construirea căii ferate şi a cusut mănuşi şi cizme pentru soldaţi în timpul celui de-al doilea Război Mondial. Pe parcursul acestor ani, nu înceta să se gândească la ţara natală, familie şi copii. În 1947, la încheierea sentinţei, Aziz Kayumov a primit permisiunea de a se întoarce acasă. Totuşi, nu avea voie să trăiască în Kokand şi, ascultând de sfaturile prietenilor, a plecat cu traiul în regiunea vecină din Uzbekistan, unde a lucrat ca muncitor într-o brigadă de sericicultură, la depozitul unei şcoli industriale, acceptând orice muncă pentru a-şi întreţine familia.

Cel mai fericit moment din viaţa lui a avut loc în 1954, când a fost reabilitat oficial. Achitarea i-a dat aripi şi i-a prelungit viaţa. Aziz Kayumov a avut o viaţă lungă şi a murit la 12 ianuarie 1981, la vârsta de 83 de ani, înconjurat de copii, nepoţi şi strănepoţi.

Klara-opa, evocările unei nurori

— Se – j. ¡ouj

Certificatul de reabilitare a lui Aziz Kayumov

„Am fost profesoară la şcolile din zone urbane o perioadă foarte lungă. În prezent, sunt pensionată. Am intrat în această familie ca noră în 1964. Având aceeaşi

profesie ca şi tatăl-socru, am găsit foarte repede limbă comună cu el, adesea îmi povestea despre trecutul său. Prima soţie a socrului meu s-a căsătorit cu el când avea 15 ani, ea a murit la naştere şi el a rămas singur cu fiica lui, Dinora. Apoi, el s-a recăsătorit cu soacra mea, Malokhathon. Potrivit soacrei mele, familia tatălui ei a fost deposedată de avere şi tatăl ei a căsătorit-o cu Aziz Kayumov pentru a o salva. Am trăit alături de socrii mei mulţi ani, până după moartea socrului în 1981 şi a soacrei mele în 1992. A fost o familie bună şi unită. Tatăl-socru a fost un bun părinte al copiilor săi. Oriunde era angajat – la direcţia orăşenească sau judeţeană pentru învăţământ, sau la şcoală – a demonstrat că este un lucrător cu principii. Fidelitatea sa faţă de principii a fost cu siguranţă sursa nemulţumirii unora dintre oamenii care au contribuit la arestarea lui”.

Iată ce spune Erkinjon, fiul lui Aziz Kayumov, despre el:

„Tatăl meu a fost arestat când eram de două luni. Aveam doi fraţi mai mari. Când tatăl meu s-a întors din exil, mergeam deja la şcoală. Ţin minte cum tatăl meu se plângea de dureri în piept, iar când îl întrebam ce îl doare, îmi povestea situaţii din cel de-al Doilea Război Mondial, în care exilaţii pur şi simplu mureau de foame. Bolnav şi obosit, tatăl meu a văzut cum se pregătea nutreţul pentru porci şi a mâncat de acolo, însă aceasta i-a provocat dureri violente, care au rămas pentru tot restul vieţii.

— Ce mâncaţi în exil? mi-am întrebat tatăl.

— Fiertură de mazăre în care uneori găseam câteva boabe de mazăre, mi-a răspuns tatăl. În timpul cât îşi executa sentinţa în lagăr, lucra în bucătăria închisorii. Curăţa legume: morcov şi cartofi. Unei femei, care venea să adune cojile, i s-a făcut milă de prizonier şi îi aducea pe ascuns lapte proaspăt. I-a fost recunoscător acestei femei toată viaţa, deoarece a supravieţuit închisorii doar datorită laptelui.

Ţin minte cum tatăl meu mi-a povestit despre ultimele zile petrecute în lagăr. La 20 august 1947, s-au

împlinit exact zece ani de la arestarea şi exilarea lui. Seara târziu i s-a spus să se ridice din patul său de scânduri, a fost dus la temnicer care l-a anunţat că şi-a încheiat sentinţa, spunându-i să meargă să-şi strângă lucrurile.

Trenul spre Mariinsk pleca o dată în 24 de ore şi erau opt kilometri până la gară. Tatăl meu a mers pe jos aceşti opt kilometri şi a aşteptat trenul optsprezece ore.

Iată ce-şi amintesc fiicele lui: „Când ofiţerii NKVD-ului au venit şi au început să percheziţioneze casa, au desfăcut chiar şi scândurile din podea, dar au găsit doar decoraţiuni de Crăciun pregătite de tatăl nostru pentru copii”.

După reîntoarcerea tatălui, familia noastră s-a mutat în satul Maida Millat din Uzbekistan. Noi, copiii, mergeam trei kilometri până la şcoala din satul vecin. Tatăl nostru ne supraveghea îndeaproape studiile şi comportamentul şi nu ne lăsa niciodată să pierdem timpul. Noi învăţam bine şi ulterior am mers să facem şi studiile superioare.

Am fost invitat să lucrez într-o comisie pentru securitatea statului, totuşi, tatăl meu a fost total împotrivă. Resentimentul lui faţă de „autorităţi” nu l-a părăsit niciodată. „Fiule, spunea el, nu suport să le văd uniformele”. Am refuzat funcţia oferită şi am lucrat manager în domeniul cultural până la pensionare.

Am 72 de ani, patru copii şi unsprezece nepoţi. Copiii şi nurorile mele au absolvit cu toţii învăţământul superior. Când în Taşkent s-a deschis un muzeu în memoria represiunilor politice, am fost încântat, deoarece crearea unui asemenea muzeu reprezintă dovada respectului faţă de mii de victime nevinovate ale represiunii politice, printre ele fiind şi tatăl meu”.

Profesorul Aziz Kayumov a intrat în Partidul Comunist în 1919. Urmând ordinele partidului, el a

participat activ la construirea agriculturii colectivizate. În ciuda acestui fapt, el a fost victimă a represiunii şi a petrecut zece ani din viaţa sa în lagăr. *Profesorii şi copia de ia orfelinatul nr. 8* Mii de oameni au căzut pradă represiuni

lor, compatrioţi de-ai noştri a căror demnitate a fost călcată în picioare şi ale căror vieţi au fost distruse. Soarta lui Aziz Kayumov merită o atenţie deosebită pentru că reprezintă destinul tipic al unui membru al intelectualităţii sacrificat de regimul crud. Memoria victimelor represiunii este sfântă, nemuritoare şi de neclintit.

Luiza Makhmudova

ISTORIE ŞI IDENTITATE ÎN UZBEKISTAN[61]

În 2009, în Uzbekistan au fost organizate o serie de activităţi pentru comemorarea echipei de fotbal „Pakhtakor 79”, în cadrul săptămânii destinate Proiectului jstorie şi Identitate”. Matthias Klingenberg, coordonator pentru zonele Asiei Centrale, Rusiei şi Caucazului de Sud, de la reprezentanţa dvv internaţional din Bonn, explică într-un interviu de ce a fost ales anume acest subiect.

„Filosoful şi teologul danez, Søren Kierkegaard, a spus la un moment dat: Viaţa poate fi înţeleasă numai privind înapoi, dar trebuie trăită privind înainte.”[62]

Trebuie să menţionăm că ne propuneam să studiem numeroase subiecte. În noiembrie 2008, am organizat un seminar şi am invitat partenerii noştri pentru a discuta proiecte de viitor. Implementasem deja câteva proiecte de dimensiuni reduse pentru „Istorie şi identitate”, inclusiv

61 Articolul este o republicare din revista uzbecă „Hobmm BeK", 11.06.2005.

62 Soren Kierkegaard: Jurnale 1834-1855, Munchen 1949.

organizasem evenimente sub forma „Dialoguri la Casa Ceaiului”, urmate de publicarea memoriilor despre cutremurul din 1966. Participanţii la discuţii (privind subiecte noi) erau persoane din diferite regiuni ale Uzbekistanului, de exemplu, din Nukus, Valea Fergana, oraşul Kokand, care fuseseră implicate anterior în proiectul „Istorie şi identitate”. Au fost propuse patru direcţii. „Copiii Mării Aral” proiect al cărui punct central era evocarea modului de trai al oamenilor din timpul crizei în regiunea Mării Aral, vieţii de astăzi a acestora şi modului în care oamenii văd viitorul regiunii. Un alt microproiect a fost propus de un muzeu al oraşului Kokand care găzduieşte o expoziţie consacrată represaliilor; subiectul ar putea fi intitulat „Copiii victimelor represiunii”. O altă idee vizează inundaţia din Valea Fergana din 1978 (1979). Şi, în cele din urmă, ideea propusă de mine referitoare la decesul echipei de fotbal „Pakhtakor” în 1979. A fost un eveniment memorabil pentru Uzbekistan, pentru oamenii care trăiesc pe teritoriul uzbec. În plus, trecuseră deja 30 deanidela acea întâmplare tragică. Toate cele patru propuneri au fost analizate de către specialiştii proiectului jstorie şi identitate”.

Participând la „Festivalul pentru Educaţia Adulţilor”, am luat cunoştinţă de o altă idee, a cincea. Mikhail Rozhansky, Directorul Centrului de Cercetare Socială din Irkutsk, a contribuit la realizarea unui atelier de lucru. Centrul, în baza rezultatelor proiectului, a publicat două almanahuri despre istoria locală – adică informaţii istorice referitoare la un anumit loc sau zonă rezidenţială, relatate de locuitori. Oamenii îşi aduc aminte cum era viaţa în trecut, o descriu pe cea de astăzi şi îşi împărtăşesc planurile de viitor. De exemplu, viaţa unei persoane este (a fost) legată de construcţia unei fabrici mari sau de activarea în ea în perioada sovietică. Munca în aceste domenii asigura o viaţă decentă pentru persoana respectivă şi familia sa. Apoi urmează prăbuşirea Uniunii Sovietice, procesul de producţie este întrerupt şi, astfel,

survin schimbări în viaţa persoanei. Sursa de venit se schimbă: de la munca într-o fabrică la desfăşurarea comerţului cu amănuntul. Iar aceasta poate fi, de exemplu, vânzarea de seminţe de floarea-soarelui în stradă.

Aşadar, o generaţie întreagă a avut de înfruntat asemenea schimbări. Astfel de istorii locale sunt relevante şi pentru Uzbekistan, unde s-au format numeroase zone rezidenţiale, de exemplu, pe lângă întreprinderi industriale. Respectiv, au apărut şi multe sate noi datorită construirii de canale de irigaţie şi a lucrării pământului pentru bumbac şi alte culturi.

Stadionul Pakhtakor

Timpul însă trecea, iar percepţia oamenilor despre realitate se schimbă odată cu timpul; astăzi ei locuiesc într-un Uzbekistan suveran, multe circumstanţe s-au modificat şi a apărut economia de piaţă. Este foarte interesant de văzut cum aceste evoluţii au afectat, de asemenea, vieţile oamenilor. L-am invitat pe Mihail Rozansky şi am alcătuit un grup de persoane foarte variate, interesate de subiectul respectiv. Grupul cuprinde oameni de ştiinţă (Academia de Ştiinţe, Facultatea de Istorie a Universităţii de Stat din Taşkent), specialişti din Kokand în domeniul istoriei represiunii şi mulţi alţii. La început, eram sceptic cu privire la şansele de a desfăşura aici activităţi ce ţin de istoria orală. Mihail Rozansky a oferit posibilitatea organizării unui seminar de o săptămână şi acesta a fost unul dintre acele seminare la care toată lumea stă până târziu, fără ca cineva să renunţe. În timpul proiectului din luna mai, Mihail Rozansky a organizat al doilea seminar, care să contribuie la începerea întregii activităţi. Până la sfârşitul anului, primul almanah de istorie locală urmează să fie finalizat de participanţii uzbeci. Cu alte cuvinte, tranziţia de la un

proiect în domeniul „istoriei orale” la un nou concept de „istorie locală” este acum definitivată. Toate acestea au putut fi făcute sub egida proiectului jstorie şi identitate”.

În legătură cu cele cinci idei menţionate anterior, aş vrea să precizez că am decis să lucrăm la proiectul „Pakhtakor”, având în vedere factori precum amploarea evenimentului şi parteneriatele care ne vor ajuta să ducem la îndeplinire ideea. Aproape fiecare persoană, mai ales în Taşkent, peste vârsta de 30 de ani, ţine minte acea tragedie. Chiar în lipsa unei amintiri personale, majoritatea au auzit de eveniment, de exemplu, de la părinţi. Este important să ne aducem aminte despre această întâmplare, deoarece asemenea lucruri nu trebuie uitate, ele niciodată nu se estompează.

Mai mult decât atât, locuitorii de atunci ai Taşkentului s-au simţit ca o comunitate, ei erau uniţi de o durere, un şoc şi de lacrimi comune în urma decesului echipei. În acel moment, părea că istoria se oprise.

Toate ideile propuse merită atenţie. Muncim la proiectul „Pakhtakor” şi la cel de istorie locală”, deşi lucrarea dată conţine şi alte subiecte. Chiar dacă nu există niciun proiect separat cu privire la „Copiii victimelor represiunii” în Kokand, nu înseamnă că nu se vor face eforturi în această direcţie, mai ales că specialişti interesaţi participă la seminare pentru a veni cu „istorii locale”. Toate activităţile vor sta la baza almanahului, care va cuprinde diverse iniţiative şi proiecte minore. Sper ca acest almanah să devină o reflecţie a Uzbekistanului şi a perspectivelor specifice pentru locuitorii ţării respective. Cu alte cuvinte, oamenii de aici îşi vor descrie ţara natală.

Proiectul „Pakhtakor” va include şi o seară de comemorare, fiind prezentat un spectacol teatral. Am făcut aşa ceva în trecut; în 2008, am organizat cu succes o seară comemorativă închinată cutremurului din 1966.

Echipa Pakhtakor, 1979

În acest an sunt analizate experienţele comune ale Uzbekistanului şi Rusiei cu privire la proiectul „Istorie şi identitate”. Proiecte în acest domeniu sunt în curs de desfăşurare în Kîrgîzstan şi Caucaz. Un proiect important urmează să fie lansat, cu sprijinul biroului dvv internaţional din Caucaz, pentru Turcia şi Armenia, unde un subiect esenţial va fi reconcilierea. Va fi organizată o tabără de vară pentru tinerii din Turcia şi Armenia. Odată ce vor învăţa metoda „istoriei orale”, vor desfăşura interviuri cu locuitori din ţările lor. Ulterior, planificăm să-i reunim pentru a procesa împreună interviurile. Nu va fi o sarcină uşoară, fiind bine cunoscut faptul că aceste două ţări împărtăşesc momente dureroase în istoria lor. Însă timpul trece, iar relaţiile astăzi s-au îmbunătăţit în comparaţie cu cele de acum zece ani. Va fi dificil şi sub aspect lingvistic, deoarece engleza va fi limba de comunicare. De asemenea, aş vrea să menţionez că unul dintre experţii din Istanbul, care va asista la implementarea proiectului, este un specialist renumit în etnologie, Leyla Neyzi, şi ni se va alătura la Academia de Vară din Kîrgîzstan, Asia Centrală. Un alt expert cu renume, Vanya Ivanova (Bulgaria), care ne va vorbi despre aplicarea metodei „istoriei orale” în zona Balcanilor, este, de asemenea, invitat. În general, subiectul Academiei de Vară va fi istoria orală.

Activităţile de reconstituire a istoriei povestite de martori oculari sunt în plină desfăşurare. Am fost încântată să aud, de exemplu, ideea lui Alisher Sobirov, directorul Muzeului „Memorialul Victimelor Represiunii” din Taşkent, care consideră că pentru evoluţia în această sferă este importantă crearea unei arhive muzeistice. Este un pas important în direcţia dezvoltării „istoriei orale”. După cum menţionase A. Sobirov în timpul conferinţei din mai,

„Istorie şi identitate”: „Noi percepem istoria orală ca pe ceva de care avem nevoie ca informaţie suplimentară de umplere a golurilor create de lipsa de documente şi dovezi scrise”. Avem oportunitatea de a folosi interviurile şi mărturiile colectate prin metoda „istoriei orale” ca una dintre modalităţile de completare a informaţiilor lipsă din istorie.

Metoda „istoriei orale” însoţeşte cercetarea ştiinţifică istorică oficială ca o modalitate de a reflecta realitatea istorică. Aceasta devine mai vie şi mai completă, pentru că trece prin inimile oamenilor, amintirile şi emoţiile lor. În plus, această metodă deschide oportunităţi de a realiza scrieri creative, reconstituind istoria propriilor vieţi prin evocări personale, astfel, lăsând mărturii proprii pentru generaţiile viitoare şi pentru istorie. Este un proces crucial pentru poporul uzbec, la fel cum este şi pentru multe alte popoare din alte ţări. „Istoria orală” reprezintă o oportunitate atât de creare a unei legături între generaţii, cât şi de transmitere a tradiţiilor familiei, a cunoştinţelor despre tradiţia şi genealogia familiei şi despre patria „secundară”. Procesul este asemănător obiceiului din trecut de a transmite informaţii „din gură în gură”, din tată în fiu, dinspre bunei spre nepoţi. Astăzi, metoda „istoriei orale este crucială în căutarea unei identităţi naţionale”.

- Unde, în opinia dmv., ar mai putea fi folosită această metodă a „istoriei orale”?
- O întrebare similară a fost adresată lui A. Sobirovân timpul conferinţei: „Cât de bine vor fi reflectate constatările metodei „istoriei orale”, de exemplu, în cursurile de formare?”

Spre regretul nostru, ele nu sunt reflectate mai vast decât în publicaţii specifice. Totuşi, rezultatele metodei urmează a fi studiate, întrucât constatările metodei – materiale profunde şi interesante – ar putea îmbogăţi procesul învăţării. Prin urmare, consider că o comisie de evaluare a manualelor ar putea examina metoda şi rezultatele ei. Dacă manifestăm interes faţă de ele şi dacă realizăm o legătură mai strânsă între cei implicaţi în „istoria orală" şi specialişti în domeniul educaţiei, cred că rezultatele vor fi fascinante.

În ce priveşte materialele deja adunate de Muzeului „Memorialul Victimelor Represiunii", presupun că un elev va avea posibilitatea să cunoască în profunzime această perioadă din istorie în urma citirii scrisorilor din Gulag păstrate de familia victimei represiunii sau cu ajutorul amintirilor rudelor ce mai sunt în viaţă. Aceasta oferă o imagine vie a istoriei, un tablou real al evenimentelor. Astfel, este consolidată identitatea unei persoane şi imersiunea în istoria propriei patrii. E important să percepem istoria ca fiind parte a sinelui, limbajul materialelor colectate fiind unul familiar şi vivace. Nu în ultimul rând, metoda „istoriei orale" contribuie la crearea unui simţ al istoriei. E crucial ca oamenii să înţeleagă de unde vin şi încotro merg.

Dacă luăm ca exemplu Germania, a fost o perioadă după al Doilea Război Mondial în care naţiunea a trebuit să înţeleagă ce se întâmpla şi cum ar fi trebuit să acţioneze mai departe. Acest lucru constituie procesul identitar, căutarea unor răspunsuri la întrebări de genul: De unde vin? Unde merg? Nu este o chestiune minoră.

În consecinţă, sprijinim *Veteranii echipei de fotbal*

Pakhtakor iniţiativa de dezvoltare a metodei „istoriei orale” prin modalităţi specifice de aplicare a ei, cum a fost cazul Muzeului „Memorialul Victimelor Represiunii”. Iniţiativele altor instituţii vor fi susţinute, inclusiv ale instituţiilor ştiinţifice şi de cercetare care vor dori să folosească oportunităţile oferite de această metodă pentru a-şi îmbogăţi activităţile. Contribuim la învăţarea metodei „istoriei orale”, însă conţinutul ei va depinde de interesele poporului uzbec.

În plus, proiectele implementate în Taşkent prin aplicarea metodei „istoriei orale” – consacrate cutremurului din 1966 şi tragediei echipei „Pakhtakor” care a decedat într-un accident aviatic – au demonstrat că există oportunităţi de îmbogăţire a istoriei cu ajutorul evocărilor martorilor oculari, pe baza metodei „istoriei orale”.

Irina Şakirova

ACOLO UNDE ESTE CURAT ŞI LUMINOS

Locuitorii din Taşkent povestesc despre metroul metropolitan

Am aflat despre proiectul referitor la crearea „Almanahului Uzbekistanului” în cadrul celei de-a patra Academii de Vară a dvv internaţional, dedicată istoriei orale ca metodă de înţelegere a trecutului, aşa cum a menţionat Matthias Klingenberg, directorul reprezentanţei dvv internaţional în Uzbekistan.

Programul Academiei cuprindea o mulţime de prezentări, majoritatea fiind consacrate evenimentelor tragice din istoria umanităţii legate de diverse evoluţii

politice, calamităţi naturale sau catastrofe.

Atunci am realizat că, în general, metoda istoriei orale ar putea şi ar trebui aplicată în vederea rezumării şi înţelegerii experienţei umane pozitive, pentru ca să ţinem minte ce ne uneşte, să descriem acele evenimente, descoperiri, obiecte care au avut o influenţă pozitivă asupra oamenilor şi au dat dovadă de spiritul creativ al fiinţei umane.

Cunoştinţele dobândite în timpul programului Academiei m-au determinat să particip la proiectul „Istorie şi conştiinţă de sine" şi, astfel, m-am înrolat într-un atelier de lucru, unde am învăţat principiile de redactare a unui articol de cercetare (deşi sunt jurnalist de profesie, am aflat acolo câteva tehnici speciale utile); am analizat în detaliu ideea mea, alături de alţi participanţi, referitoare la metroul din Taşkent.

Metroul din Taşkent reprezintă un permanent loc de întâlnire pentru cei care au ales acest oraş aşa cum oamenii îşi aleg un destin; un loc plin de amintiri pentru cei care au părăsit acest oraş, dar nu-l vor putea niciodată scoate din minte. Ideea de a scrie despre metroul din Taşkent şi atitudinile prietenilor mei, oameni de diverse profesii şi vârste, faţă de metrou a dat naştere unui interes sporit, chiar unui entuziasm. Sper că voi, cititorii almanahului, veţi fi pe deplin implicaţi în dialogul nostru. Citiţi, aprobaţi sau contestaţi, sunteţi liberi să aveţi propria părere despre subiectul în cauză…

„Era primăvara devreme şi era frig…" – ţin minte şi acum prima frază dintr-o lucrare scrisă de mine pentru concursul de creaţie literară de admitere la universitate. Am scris despre metroul din Taşkent, al şaptelea din Uniunea Sovietică şi al 35-lea în lume. În 1979, el era deja funcţional, iar prima linie Chilanzar lucra deja de doi ani. Noi, studenţii, aşteptam cu speranţă ca linia întreruptă din staţiile de metrou aflate încă la nivel de proiectare, cu direcţia Vuzgorodok (campusul studenţesc) pe harta agăţată în metrou să fie indicată ca fiind în construcţie şi, apoi, să capete indicaţia asemănătoare celor care deja

funcţionau. Vedeam în aceasta un sfârşit al luptei zilnice pentru un loc în transportul rutier ce ducea din centrul oraşului spre Universitate. Totuşi, nu am avut noroc, deoarece a doua linie a fost dată în exploatare doar după doi ani de la terminarea studiilor noastre. Probabil că cei care au metroul „ca pe ceva de la sine înţeles" vor percepe atitudinea mea *staţie de metrou în Taşkent* romantică drept amuzantă, însă noi sun tem cei care mai ţin minte viaţa „înainte de metrou" şi ne putem gândi la ea doar cu o doză sporită de tandreţe. S-ar putea ca acest lucru să simbolizeze nostalgia după tinereţe, dar nu putem să nu ne minunăm de acest mijloc de transport rapid şi convenabil, care are o asemenea imagine fără seamăn în Taşkent.

Alisher Alikulov, 45 de ani, antreprenor în sfera tehnologiilor informaţionale:

Pot spune că apariţia metroului mi-a schimbat viaţa – sunt mândru acum de oraşul meu; în prezent e comod să faci naveta. La început, oamenii mergeau la staţii îndepărtate doar pentru a arunca o privire şi a le prezenta oaspeţilor, obişnuiau să stabilească întâlniri sau să călătorească pur şi simplu pentru distracţie, încolo-încoace, să circule cu escalatorul, să schimbe bani în monede de cinci copeici – există tot felul de evocări. Ţin minte numeroase istorisiri legate de metroul din Taşkent. O dată am revenit la Taşkent dintr-o călătorie mai îndepărtată şi am ajuns la staţia Sobir Rakhimov, aşteptând să se deschidă metroul. Când în sfârşit am urcat, am adormit şi am trecut de staţia mea, „fipy>K6 a HapoflOB" („Prietenia popoarelor"), ca să fiu trezit de un funcţionar de metrou la staţia terminală „Maxim Gorki". Am traversat linia ca să iau trenul înapoi. M-am pomenit iarăşi în staţia „Sobir Rakhimov" – am adormit şi de data aceasta! Am ajuns la destinaţie doar a treia oară – nu dormisem toată noaptea şi, probabil, de aceea am dormit atât de adânc.

Umida Maksumova, 54 de ani, coordonator de proiecte sociale: „Odată cu apariţia metroului, părea că Taşkentul se transforma într-un megapolis, pentru că nu

toate oraşele mari aveau metrou.

Pe mine personal, metroul din Taşkent m-a făcut să fiu mândră de oraşul meu, deoarece el nu este doar un mijloc de transport, ci şi o operă de artă. Metroul din Taşkent este unic prin faptul că fiecare staţie evocă un moment din istorie sau un eveniment important din viaţa ţării şi a poporului; el simbolizează frăţia internaţională a popoarelor de pe teritoriul Asiei Centrale. Ţin minte foarte bine deschiderea staţiei Büyük Ipak Yuli (Marele Drum al Mătăsii) (fosta Maxim Gorki), mai ales că locuiam în vecinătatea staţiei. A fost o mare sărbătoare pentru toţi, care a început în ajunul deschiderii staţiei. Lumea a ieşit pe străzi, cânta o formaţie, iar oamenii decorau intrarea în staţie cu o mulţime de flori. În ziua deschiderii, o bună parte a adulţilor şi copiilor nu au mers la serviciu şi la şcoală pentru a asista la ceremonia de deschidere şi a fi primii vizitatori.

După mulţi ani, când eu sau prietenii mei aveam oaspeţi de peste hotare, partenerii străini admirau şi se minunau în mod inechivoc de metroul nostru".

Vladimir Pletinskiy, 49 de ani, şi Elena Pletinskaya, 47 de ani (jurnalişti, foşti locuitori ai Taşkentului, în prezent cetăţeni ai Israelului):

Elena: „După apariţia metroului, în sfârşit m-am simţit mândră de oraşul meu natal".

Vladimir: „Locuiam la vreo sută de metri de şantierul staţiei „Pakhtakor" (Culegător de bumbac). Tot procesul se desfăşura în faţa ochilor mei. S-a întâmplat să fiu printre primii o sută de pasageri ai acestei staţii. Cel mai important lucru pe care apariţia metroului l-a adus în viaţa mea a fost faptul că exista un loc în care telefoanele erau intacte şi funcţionale; puteai suna fără temerea că nişte nemernici te vor încuia într-o cabină telefonică".

Elena: „Desigur, metroul a avut un impact major asupra vieţilor noastre. Eu eram studentă la Facultatea de Litere de la Universitatea de Stat din Taşkent situată în Khadra şi, chiar dacă exista o linie de troleibuz nu departe de casa mea, preferam să merg puţin pe strada Navoi şi să iau metroul. Curăţenia şi siguranţa metroului erau atractive”.

Vladimir: „Devenise mai convenabil să trăieşti acolo, iar viaţa se făcuse mai veselă. Factorul principal era însă că niciodată nu întârziai nicăieri”.

Svetlana Yan, 47 de ani, director de dezvoltare într-o companie de construc

Staţie de metrou

ţii: „Spre deosebire de transportul rutier, metroul funcţionează mereu! Ai încrederea şi convingerea că vei fi dus în siguranţă spre diferite destinaţii din oraş până spre miezul nopţii. Locuiesc aproape de staţia „Oybek”, care recent a devenit o staţie-nod. Distanţele devin mai scurte, iar timpul este economisit!”

Câteva reguli de călătorie cu metroul

Pasagerii au obligaţia:

De a respecta ordinea publică, curăţenia şi aceste reguli; De a plăti tariful, şi cel pentru bagaj, sau de a obţine o legitimaţie la oricare dintre punctele de control care permite călătoria gratuită; Pe escalator, staţionaţi pe dreapta, cu faţa în sensul mişcării, ţinându-vă de balustradă, nu vă rezemaţi de părţile fixe şi nu călcaţi dincolo de benzile marcate pe scări, mergeţi pe scara rulantă doar pe partea stângă, evitaţi să rămâneţi pe loc atunci când coborâţi de pe escalator, ţineţi copiii de mână sau luaţi-i în braţe; Pe peron, aşteptaţi pe întreaga sa suprafaţă fără a trece de benzile de siguranţă până la oprirea completă a trenului. La oprirea trenului, pentru a asigura ieşirea liberă a pasagerilor, nu blocaţi uşile;

- în tren, oferiţi loc persoanelor cu dizabilităţi, bătrânilor şi pasagerilor cu copii. Nu vă sprijiniţi de uşi. Nu blocaţi intrarea sau ieşirea pasagerilor;

La apropierea de destinaţie, pregătiţi-vă din timp de coborâre; părăsiţi vehiculul la staţiile terminale.

Pasagerii au dreptul:

Să fie însoţiţi de copii până la vârsta de 7 ani (gratuit); de asemenea, pot avea cu ei schiuri, biciclete, sănii, undiţe, instrumente muzicale, instrumente mici de grădinărit, în cazul în care sunt necesare;

Să primească, la nevoie, ajutor medical din partea posturilor de prim-ajutor situate în staţiile de metrou.

În metrou, se interzice:

Fumatul în vehicule, în intrări, pasaje şi pe peroane;

Intrarea în staţii cu îmbrăcăminte, încălţăminte sau cu bagaje care ar putea murdări hainele pasagerilor, vehiculele, structurile şi mecanismele metroului; intrarea pasagerilor în stare de ebrietate (în urma consumului de alcool sau droguri) sau cu îngheţată;

Deţinerea unor obiecte sau substanţe inflamabile, explozive, toxice sau otrăvitoare, a unor obiecte de uz casnic sau rezervoare de gaz, a armelor de foc sau animalelor, precum şi a bagajelor peste limita permisă specificată în punctul 3.2, a obiectelor ascuţite, tăioase sau casante, a schiurilor şi patinelor fără necesitate;

Distrugerea unor părţi ale echipamentului sau a elementelor arhitecturale şi artistice, a părţilor din sticlă de la intrările în metrou şi a spaţiilor de serviciu, a unor părţi ale vehiculelor din metrou şi a altor mijloace tehnice; Murdărirea şi aruncarea gunoiului la intrările în metrou, în pasaje, pe peroane, în cabinele vehiculelor, pe scările rulante, pe şine;

- Aşezarea pe scările rulante, rezemarea sau amplasarea unor obiecte pe balustradă, alergarea pe escalator şi peron, ţinerea copiilor în picioare pe scaune sau amplasarea bagajelor pe scaunele din vehicul;

Coborârea pe şine sau aruncarea pe şine a unor obiecte ce ar putea cauza perturbaţii în trafic;

Filmarea sau fotografierea fără permisiunea administraţiei metroului sau utilizarea unor reportofoane, aparate de radio sau instrumente muzicale;

- Vânzarea, depozitarea sau păstrarea unor bunuri în locuri interzise.

Farrukh Shakirov, 22 de ani, expert în domeniul financiar: „M-am născut după zece ani de la darea în exploatare a primei linii de tramvai. Metroul este un mijloc de transport foarte convenabil. Pe vremea studenţiei, metroul m-a ajutat foarte mult. Este un mijloc de transport rapid şi mereu ştii cu exactitate când circulă şi dacă, în general, circulă, în timp ce nu poţi spune acelaşi lucru despre alte mijloace de transport. Metroul din Taşkent este simbolul Taşkentului modern. Dacă aş fi turist, în loc să merg la diverse muzee, aş vizita staţiile de metrou, deoarece fiecare dintre ele este unică şi frumoasă.

Se spune că fostului preşedinte al Uzbekistanului, Sharaf Rashidov, i-a fost „acordată" permisiunea de a construi metroul sub patronajul preşedinţiei ca recompensă pentru „aurul alb", bumbacul care creştea în regiune pentru întreaga ţară, cu preţul unor detrimente în domeniul agricol şi al utilizării resurselor naturale. Decizia de a construi metroul într-o zonă cu activitate seismică provoacă în sine uimire. Iar faptul că nu orice oraş mare se poate lăuda cu un asemenea mijloc de transport dă naştere unui oarecare sentiment de superioritate printre rezidenţii Taşkentului. Este metroul nostru mai bun sau mai rău în comparaţie cu alte metrouri? Faţă de metroul din Moscova, cu reţele foarte adânci, unde oamenii sunt într-o veşnică goană, încălzindu-se atât de tare încât sunt nevoiţi să-şi scoată hainele mai groase şi să circule îmbrăcaţi sumar, înghiontindu-se, presându-se, însoţiţi de câini enormi la staţii, o mulţime de vânzători care vând orice, inclusiv diplome de la orice universitate din Moscova. Sau faţă de sumbrul metrou din Sankt Petersburg. După ce le vezi pe acestea, metroul din Taşkent pare, în opinia mea, primitor şi confortabil".

Ca într-un vechi film mut... (Este oare posibil?)

Mă aflu în metroul necunoscutului Taşkent.

Este o atmosferă plăcută şi agitată.

Fără să-ţi pese de riturile şi obiceiurile din Bukhara, Samarkand, Taşkent.

Neglijând diferenţele tribale.

Studenţii îmbrăţişându-se sunt într-o stare de beatitudine.

Momentul în care am pus primul pas.

Am mirosit ceva din depărtare.

Ecoul primelor metrouri.

Ecoul primei iubiri a tunat.

Oleg Anufriev, actor de teatru şi cinema (Rusia)

Alisher Alikulov: „Metroul nostru este curat. Avem un metrou frumos. Nu este construit foarte adânc şi e, în întregime, foarte convenabil. Aş putea face nişte comparaţii: de exemplu, metroul din Roma este inferior cu mult metroului nostru sub aspectul frumuseţii; metrourile din Moscova şi St. Petersburg au o adâncime prea mare – îţi ia prea mult timp să cobori. Metroul din Taşkent este diferit de cel din Moscova, dar, mai ales, de metrourile europene, datorită unei oarecare fastuozităţi (ceea ce nu e un lucru rău până la urmă), întrucât în celelalte metrouri oamenii pot sta pe scări sau chiar pe podele şi nimeni nu-i atenţionează, diverşi muzicanţi cântă în pasaje, peste tot sunt instalate aparate de vânzare a băuturilor şi alimentelor”.

Umida Maksumova: „În alte oraşe din întreaga lume, de exemplu, în Paris, metroul reprezintă doar un alt mijloc de transport fără alte elemente informative. În cel mai bun caz, poate fi vorba despre publicitate. În metroul din Taşkent e foarte plăcut şi comod. În prezent, nu sunt un călător constant al metroului din Taşkent, dar mă încălzeşte mereu gândul că, dacă voi fi nevoită să folosesc transportul public, pot călători cu metroul pentru a ajunge în orice parte îndepărtată a oraşului în mod confortabil”.

Vladimir Pletinskiy: „Metroul este un mijloc de transport foarte convenabil, necesar oricărui megapolis. Astăzi aş putea face comparaţii, având în vedere că am

călătorit cu metroul nu doar în Moscova şi St. Petersburg, ci şi în Londra, Paris, Roma, New York, Barcelona… Metroul din Taşkent, aşa cum mi-l aduc aminte, nu este mai rău sau mai bun decât alte metrouri. Nu ştiu dacă aveţi aceeaşi părere, însă, pentru mine, metroul reprezintă o realitate diferită, o altă lume; intri în metrou şi acest lucru semnifică începutul unei călătorii. Deşi itinerarul este totdeauna fix, există mereu un sentiment de mister, imprevizibilitate şi anticipare a descoperirii".

Olesya Bondar, 24 de ani, traducător-interpret: „Am numeroase speranţe, aşteptări, fantezii în legătură cu metroul… Ţin minte cum, ascunzându-mă după un pilon, căutam o persoană pe care am întâlnit-o doar aici, în metrou. Nu ne-am vorbit niciodată şi, pe parcursul celor patru ani de studii, ni s-au întâlnit doar privirile, iar arcul slab luminat al metroului era ca o carapace pentru aceste întâlniri ciudate dintre doi necunoscuţi. Ascoiez metroul MEU cu aceste impresii. Ce s-a întâmplat aici n-a mai existat niciodată în altă parte.

Metroul este o altfel de lume, nu există ipocrizie sau falsitate, concurenţă sau competiţii. Toţi devin egali: profesori şi studenţi, bătrâni şi copii.

Metroul este o poveste de dragoste, amintire şi tulburare. Obişnuiam să intru în metrou cu un gând şi să ies cu alt gând. Urcam într-un vagon cu o anumită persoană şi coboram cu alta. Şi uite-aşa acest schimb nesfârşit de generaţii, miraje, poveşti fac din metrou o sferă diferită de viaţa obişnuită, un tărâm subteran cu propriile reguli şi rutină.

Tren de metrou

Eram fericită în diferite perioade din viaţa mea în care metroul îşi făcea simţită prezenţa, în momente în care tot ce-mi doream era să ne ţinem de mână şi să ne plimbăm într-un mic vagon de metrou cu stele presărate

pe podele – aşa numeam eu punctele strălucite de pe învelişul podelei unor vagoane. Ţin minte că spuneam: „Priveşte în jos – aceste licăriri seamănă cu nişte stele presărate!” Lumea exterioară încearcă să pătrundă aici pentru a-şi induce priorităţile, dar nu a reuşit până acum”.

Elena Pletinskaya: „Percep metroul ca pe un loc simbolic: în staţia „Piaţa Lenin” am întrezărit o oarecare persoană cu păr lung, stând lângă o cabină telefonică, care s-a dovedit a fi un bărbat extraordinar. Peste câteva luni ne-am căsătorit”. **Vladimir Pletinskiy**: „Ţin minte că metroul nu reflecta viaţa din Taşkent în subteran, ci mai degrabă era antipodul acesteia. Nu era acea prezentă forfotă, nici fierbinţeală, nici chiar, hai s-o numim, bunăvoinţă, dar nici forme de rea purtare. Îmi place staţia „Piaţa Revoluţiei”, deoarece anume acolo invitam fetele la o întâlnire şi de acolo mergeam la seminarele tinerilor scriitori”.

Svetlana Yan: „Metroul din Taşkent este un loc special, întruchiparea disciplinei şi ordinii, curăţeniei şi frumuseţii. Oamenii obişnuiesc să vorbească mai încet în metrou, devin mai atenţi şi mai binevoitori. Acest loc te educă şi te face mai bun.

Am o sumedenie de amintiri legate de diverse locuri din metrou. Staţia „Uzbekistanskaya” este locul în care eu şi prietena mea ne lăsam copiii preşcolari să coboare, urmând ca ei să meargă pe jos la grădiniţa din spatele Centrului Cinematografiei, era într-atât de sigur! Apoi, luam metroul spre staţia „Chilanzar” ornamentată cu elemente din ceramică de o diversitate de forme şi flori – pentru a ajunge la serviciu. În drum spre casă mergeam în staţia „Prietenia Popoarelor”, ne luam copiii, totul fiind atât de previzibil, calculat şi liniştit în viaţă. Un loc deosebit este „Bulevardul Cosmonauţilor” cea mai misterioasă şi romantică staţie”.

Bernara Saitbayeva, 25 de ani, psiho

Vagon de metrou

log: „Am început să călătoresc cu metroul la vârsta de 16 ani şi, de atunci, aproape zilnic. Îmi place că este mereu frumos, curat şi sigur în metroul nostru (afirm acest lucru având experienţa călătoriei cu metroul din Moscova). Metroul din Taşkent nu este doar un mijloc de transport comod, ci şi un punct de atracţie demn de a fi vizitat. Când cunoştinţe de-ale mele din alte oraşe şi ţări mă rugau să le povestesc despre Taşkent, de obicei, vorbeam mai întâi despre metrou şi chiar le spuneam că ar trebui să-l vadă (cel puţin liniile vechi). În fiecare staţie, arhitecţii au pus o „savoare" proprie, un stil distinctiv care nu este nicăieri altundeva reprodus, însă, desigur, nimeni nu a fost în stare să aprecieze asta. Sper că datorită relatărilor noastre locuitorii şi oaspeţii capitalei vor percepe metroul nu doar ca pe unul dintre mijloacele de transport.

Metroul nostru a fost construit în diferite perioade; vedem şi simţim diferenţa. Prima linie a fost făcută de către întreaga ţară, luându-se în calcul experienţa mondială şi realitatea seismică periculoasă specifică acestor locuri. Chiar şi acum pare cea mai de încredere şi mai „eficientă". Liniile construite mai târziu par să nu corespundă primei linii. Sentimentul respectiv se menţine când faci un transfer de pe linia Chilanzar pe linia Uzbekistan şi devine tot mai pronunţat când schimbi pentru linia Yunusabad. Oamenii nu observă deodată că vagoanele sunt din lemn şi tratate cu creozot, nu din beton armat, iar de aici şi mirosul puternic specific care nu dispare niciodată.

În arhitectură, decor şi denumiri au avut loc schimbări. Acum, îmi este dificil să le explic copiilor mei că la „Bunyodkor" (fosta „Halqlar Dustligi" şi „fipy>K6 a HapoflOB") puteau fi văzute odată emblemele tuturor republicilor Uniunii Sovietice. Ele au fost scoase şi unele

„cercuri” au fost redecorate cu majolică, iar altele au rămas aşa – plăci de beton „oarbe”. Staţia „Maxim Gorki” a fost redenumită „Büyük Ipak Yuli” („Marele Drum al Mătăsii”), însă interiorul încă mai seamănă cu legenda lui Danko, care-şi scoate inima din piept. Ea încă ne aduce aminte de una dintre „istoriile” acestei staţii. Acestea sunt exemple ale schimbărilor ce au avut loc în viaţa ţării”.

Alisher Alikulov: „Un englez ce vizitase oraşul nostru în scop de afaceri a zis că îi plac două lucruri în Taşkentmetroul şi Teatrul de Operă şi Balet „Alisher Navoi”. Ambele sunt într-o condiţie bună şi acceptabile ca preţ. El le-a clasificat drept moşteniri pozitive ale comunismului. Este şi loc de mai bine. De exemplu, nu avem cele mai bune vagoane; ele ar putea fi înlocuite cu unele mai moderne. Construcţia celei de-a treia linii durează de prea mult timp. Aparatele de intrare şi fisele sunt, de asemenea, anacronice – e deja timpul să fie schimbate. Trebuie să refacem sistemul de acces pe bază de tichete şi să oferim câteva tipuri – de o zi, de o săptămână, pentru un număr fix de călătorii cu o reducere semnificativă, pentru a evita excluderea metroului din sistemul global de transport”.

Farrukh Shakirov, 22 de ani: „Oricum te-ai uita, metroul este un exemplu de contribuţie pozitivă a Uniunii Sovietice la istoria şi imaginea oraşului, având în vedere că ingineri sovietici au construit majoritatea primelor linii de metrou. Dacă Taşkent nu ar fi fost capitala Uzbekistanului (cel puţin înainte de 1991), nu am fi avut metroul. M-am născut în 1987, aşadar metroul este pentru mine un element sovietic, o amintire.

Eu, de asemenea, consider metroul o întruchipare a sufletului viu al oraşului, deoarece oricine poate vedea şi presupune atât de multe despre particularităţile, speranţele, problemele şi vieţile de zi cu zi. Am senzaţia că una dintre aceste particularităţi e dată de numărul mare de tineri din metrou; ei transmit un spirit de tinereţe, jovialitate şi entuziasm. Recent, am văzut un grup de fete ce purtau măşti amuzante de Revelion şi care treceau la

nesfârşit dintr-un vagon în altul. Când le-am întrebat de ce fac asta, ele mi-au răspuns: „Pentru a înveseli oamenii! Ei ne privesc şi zâmbesc!”

Svetlana Yan: „Sufletul oraşului nostru derivă din toleranţa şi aspectul multinaţional. E de ajuns să priviţi lumea variată şi pestriţă ce călătoreşte din staţie în staţie. Unii îşi duc familia în parc, alţii merg în vizită (mereu cu un vas acoperit cu prosop care ascunde privirilor vreo delicateţe), unii au sacoşe enorme de cumpărături, iar alţii se îndreaptă la vreun concert sau spectacol. Sportivi, turişti bronzaţi, studenţi în tricouri albe, copii cu jucării… O lume diferită şi pestriţă, dar unită de un lucru – ospitalitatea Taşkentului nostru ce ne încălzeşte inimile şi împiedică orice formă de insensibilitate şi ironie, lumina ce ne înseninează feţele şi sufletele!

În metroul nostru e ca acasă – toţi sunt buni şi calmi; nu am auzit vreodată pe cineva să ţipe sau să se plângă. Vei fi mereu ajutat şi îndreptat în direcţia necesară”.

Bernara Sayitbaeva: „Dintr-un motiv anume, expresia „sufletul oraşului nostru” a generat amintiri legate de staţia „Alisher Navoi” în perioada studenţiei mele, se întâmpla să fiu acolo aproape zilnic. În timp ce aşteptam trenul, analizam copiile făcute după lucrările lui Alisher Navoi şi, de fiecare dată, mă minunam şi mă mândream cu moştenirea bogată pe care ne-au lăsat-o strămoşii”.

Alisher Alikulov: „Metroul chiar reflectă sufletul oraşului. Deoarece mulţi oameni îl utilizează, deoarece e destul de extins şi ramificat; e destul de dificil să ne imaginăm viaţa în Taşkentfără el. Metroul reprezintă un mijloc de transport democratic; este folosit de diferite pături ale societăţii. În ansamblu, sunt bucuros de metroul nostru. El constituie un mare avantaj pentru oraşul nostru! Fie ca el să funcţioneze cu acurateţe şi să se dezvolte!

Staţia de metrou „Piaţa Independenţei"

Mulţumim că aţi împărtăşit gândurile şi sentimentele voastre. Ne întâlnim în metrou!

Date cronologice şi informaţii despre metroul din Taşkent

Construcţia metroului din Taşkent (în prezent unicul sistem de metrou din Asia Centrală construit într-o zonă activă din punct de vedere seismic) a început în 1970, iar prima linie cu o lungime de 12, 2 km şi cu 9 staţii a fost deschisă în 1977. Deschiderea a fost sincronizată cu sărbătorirea aniversării Revoluţiei din Octombrie. Metroul din Taşkent a fost construit cu ajutorul tehnic al companiei moscovite Metrostroi.

În prezent, lungimea celor trei linii de metrou, cu 29 de staţii, este de 37, 5 km. Oraşul Taşkent are o suprafaţă de 260 de km² şi 2, 5 milioane de locuitori, aşadar metroul reprezintă un sistem de transport important din punct de vedere strategic pentru capitală.

Prima secţiune a primei linii, Chilanzar (din staţia „Sabir Rakhimov" până în staţia „Piaţa Amir Temur", fosta staţie „OKT – aâpbl Kaa pebO/iK>L (MH"), cu 9 staţii, un depozit şi un centru de comunicaţii, a fost dată în exploatare la 6 noiembrie, 1977. Linia avea o lungime de 12, 2 km.

Cea de-a doua secţiune a liniei Chilanzar (de la staţia „Piaţa Amir Temur", fosta staţie „OKT – abpbl Kaa pebO/iK>L (MH", la staţia „Büyük Ipak Yuli", fosta „Maxim Gorki"), cu 3 staţii, a fost dată în exploatare la 18 august, 1980. Lungimea acestei secţiuni are 4, 6 km. Până în luna august a anului 1980, numărul de staţii de pe ambele secţiuni ale liniei Chilanzar a ajuns la 12, iar lungimea a atins 16, 8 km.

Construcţia primei secţiuni a celei de-a doua linii de

metrou – Uzbekistan – a început în 1980, de la staţia „Navoi” la staţia „Taşkent”, având în total 5 staţii. În de

6

cembrie 1984, prima secţiune a liniei Uzbekistan a intrat în uz. Lungimea acestei secţiuni era de 5, 6 km.

Cea de-a doua secţiune a liniei Uzbekistan, cu staţiile „Tehkalovskaya” şi „Mashinasozlar” (fosta „Tashselmash”) a fost dată în folosinţă în noiembrie 1987. Are 3, 2 km, lungimea totală a liniei fiind de 8, 8 km. A treia secţiune a liniei Uzbekistan, de 2, 2 km, cu 2 staţii – „Gafur Gulyam” şi „Chorsu” a fost pusă în funcţiune în noiembrie 1989. Şi, în cele din urmă, la 30 aprilie 1990, construcţia liniei Uzbekistan a fost încheiată – a patra secţiune, de 3, 2 km, cu staţiile „Tinchlik” şi „Beruni” a fost deschisă, în total, liniile au o lungime de 31 de km şi cuprind 23 de staţii.

Construcţia celei de-a treia linii de metrou – Yunusabad – a început în septembrie 1988. La 1 septembrie 2001, a avut loc deschiderea oficială a liniei Yunusabad, de 7, 61 km, ce are 6 staţii şi un pod subteran acoperit între staţiile „Badamzar” şi „Khabiba Abdullayeva”, în apropierea Turnului de Televiziune din Taşkent de-a lungul râului Boz-Su. Secţiunea a fost dată în exploatare la 26 octombrie 2001. Zilnic, ramura de metrou care uneşte centrul Taşkentului cu una dintre cele mai dense zone urbane ale capitalei – Yunusabad – transportă aproape 60.000 de pasageri.

După prăbuşirea Uniunii Sovietice şi proclamarea independenţei Republicii Uzbekistan, staţiile de metrou din Taşkent au fost redenumite:

De-a lungul liniei Chilanzar:

1) în noiembrie 1991, staţia „Ploşceadi imeni V.I. Lenina” a

de venit „Mu sta killik Maydoni”;
2) în mai 1992, staţia „50 let SSSR” a devenit „Mirzo Ulugbek”;
3) în mai 1992, staţia „Komsomolskaya” a devenit „Yoshlik”;
4) în mai 1992, staţia „Oktiabrskaya Revolutsiya” a devenit „Markaziy Khiyoboni”;
5) în august 1993, staţia „Markaziy Khiyoboni” a devenit „Amir Temur Khiyoboni”;
6) în 1997, staţia „Maxim Gorki” a devenit „Büyük Ipak Yuli”;
7) La 10 octombrie 2005, staţia „Yoshlik” a devenit „Milly Bog”, iar în 2008 „Bunyodkor”.

De-a lungul liniei Uzbekistan:

8) în mai 1992, staţia „Prospekt Kosmonavtov” a devenit „Kosmonavtlar”;
9) în mai 1992, staţia „Tashselmash” a devenit „Mashinasozlar”.

Alte câteva staţii şi-au pierdut numele lor ruseşti în favoarea celor uzbece: de-a lungul liniei Chilanzar:

staţia „Sabira Rakhimova” a devenit „Sabir Rakhimov”, staţia „Druzhba Narodov” a devenit „Halqlar Dustligi”, staţia „Hamida Alimjana” a devenit „Hamid Olimjon”, staţia „Pushkinskaya” a devenit „Puşkin”, de-a lungul liniei Uzbekistan: staţia „Gafura Gulyama” a devenit „Gafur Gulom”, staţia „Uzbekistanskaya” a devenit „Uzbekiston”. (sursa – www.mvmetro.ru)

Vehiculele feroviare ale metroului din Taşkent

Vehiculele din metrou de tipurile Ezh3 şi Em-508T care au sosit în Taşkent odată cu deschiderea metroului în 1980 au fost trimise în Tbilisi şi Baku după primirea noilor vagoane.

În prezent, există zece tipuri diferite de vehicule în metroul din Taşkent:

- Tipul 81 – 717, produse de uzina constructoare de maşini Mytishinskiy în perioada 1984 – 1987.
- Tipul 81 – 714, Tipul 81 – 714.5, produse la fabrica de vagoane de tren din Leningrad, denumită după I.E.

Yegorov, în perioada 1980 – 1991.

- Tipul 81 – 714.5, Tipul 81 – 717, produse de uzina constructoare de maşini Mytishinskiy în perioada 1979 – 1987.
- Tipul 81 – 717, Tipul 81 – 717.5, produse la fabrica de vagoane de tren din Leningrad, denumită după I.E. Yegorov, în perioada 1984 – 1992.
- Tipul 81 – 717.5, Tipul 81 – 718.0, produse la uzina specializată în caroseria de trenuri de metrou de la Mytish (JSC Metrowagonmash) în perioada 1993 – 2001.

(sursa – Internet www.mymetro.ru)

Askarhodji Obidov

CÂND CINEVA ESTE COPLEŞIT DE DURERE

Un martor ocular

Când durerea invadează pe cineva, nimeni nu reuşeşte să rămână indiferent şi, pur şi simplu, să observe dintr-o parte. Au fost cutremure în Turkmenistan şi Tadjikistan, undele lor ajungând până la noi. Totuşi, ele nu aveau o forţă prea mare.

La 26 aprilie 1966, dimineaţa, un cutremur înspăimântător a zguiduit centrul oraşului şi a prins pe nepregătite toată lumea. Deoarece dezastrul s-a produs dimineaţa devreme, părea să fie un coşmar. Oameni ce s-au trezit înspăimântaţi, au privit cu frică familia lor şi în jur. După ce s-au mai calmat, au alergat să verifice starea vecinilor.

Când se lumină afară, din zvonuri au aflat că epicentrul dezastrului era în Urda. Toţi s-au grăbit încolo pentru a vedea ce s-a întâmplat cu rudele lor.

Tatăl meu mi-a spus să-mi vizitez mătuşa care trăia în

Rabochiy Gorodok, iar el s-a îndreptat către unchiul Mirakbar, care locuia lângă o uzină de textile.

La dreapta staţiei de autobuzjzvestiya", de-a lungul străzii principale „Usmon Yusupov", se afla o stradă numită „Pisatelskaya", acum redenumită „Bakhor". După ce am mers vreo 50 – 60 de metri de-a lungul străzii, am intrat în cea de-a zecea casă pe stânga. Când m-a văzut, mătuşa s-a aruncat spre mine şi m-a copleşit cu întrebări: „Cum te simţi? Totul e în regulă? Părinţii sunt teferi şi nevătămaţi? Casa voastră e veche. Nu s-a ruinat, nu-i aşa? Dar vecinii?"... „Tocmai mă porneam spre voi"-a adăugat ea.

I-am spus că totul era în regulă. „Întreaga noastră familie îşi face griji pentru tine. Majoritatea s-au dus să vadă dacă n-au păţit ceva rudele lor din Urda", l-am explicat motivul vizitei mele. După ce m-a ascultat, mătuşa s-a calmat puţin: „E bine, atât timp cât nu sunt victime".

Uitându-mă în jur, am observat câteva crăpături adânci în pereţii casei mătuşii mele. Când m-am apropiat, puteam vedea interiorul unei camere prin gaură. „Vai, mătuşă, peretele va cădea?" am întrebat agitat. „Nu, nepoate, încă se ţine. Casa este relativ nouă, de aceea s-au format puţine crăpături. Însă am auzit că cele vechi de pe cealaltă parte a râului Ankhor s-au prăbuşit. Suntem recunoscători că n-am păţit nimic. Vara e înainte, vom repara pereţii; este o bucurie pentru toată lumea", a spus mătuşa mea. Eram pe atunci un tânăr de 20 de ani care nu putea realiza ce legătură avea „o bucurie pentru toată lumea" cu ce se întâmplase. M-am gândit că dacă asta era o bucurie, cum ar trebui să arate o nenorocire.

Plecând, mi-am amintit vorbele mătuşii mele cum că „toate clădirile vechi de pe cealaltă parte a râului Ankhor s-au prăbuşit". M-am gândit la colegii mei din Altiarik care închiriau o casă în zona aceea şi am decis să merg încolo. Anterior, îi vizitasem de două ori pentru ca să ne pregătim de cursuri. Îndreptându-mă către Urda, am schimbat direcţia lângă cafeneaua „Ankhor". Nici cafeneaua, nici vechea baie publică de lângă cafenea nu avuseseră de

suferit.

Cu toate acestea, 5 – 6 încăperi din clădirea GAI (Inspectoratul auto de stat) se aflau într-o stare parţială de distrugere. O parte a peretelui s-a dărâmat, grinzi de lemn şi bucăţi de aluminiu de pe acoperiş au căzut în interiorul clădirilor. Mi-am continuat traseul de-a lungul străzii. Majoritatea caselor vechi construite în baza tehnicii „sinch” (case cu căpriori şi astereală) au rămas întregi. Deşi tencuiala căzuse de pe pereţi, unii fiind pe de-a-ntregul „dezgoliţi”, pereţii totuşi au susţinut acoperişul. Casele construite din cărămidă uscată la aer (chirpici) erau distruse pe jumătate.

Am intrat în curtea casei în care locuiau prietenii mei. Ei luau micul dejun. Observând o umflătură mare pe capul lui Bakhodyr, am întrebat: „Ce s-a întâmplat?” El mi-a zis că un ceainic cu apă rece a căzut peste el de pe un raft. Am început să examinez şi casele vecinilor: străzile erau învăluite în nori de praf, peretele unei case se prăbuşise, cineva întindea un covor (kurpachi) pe un pat de scânduri (tapchan) în curte, vrând să culce copiii cărora li s-a întrerupt somnul.

Era trecut de opt dimineaţa şi am mers cu toţii la institutul de lângă stadionul „Pakhtakor”. Eram studenţi în anul doi la Institutul Politehnic din Taşkent. Nimeni nu ştia dacă vom avea ore. Toţi se întrebau reciproc despre starea fiecăruia.

Ruine

Orele din instituţiile de învăţământ superior au fost anulate începând cu 28 aprilie. Studenţii au fost mobilizaţi pe un front de lucru şi distribuiţi la diverse companii de construcţii. Cei peste o mie de tineri RUine puternici, arătându-şi şi încordânindu-şi muşchii, păreau o armată bine organizată. Examenele au fost susţinute şi evaluările au fost înregistrate în mod automat, aşadar ne-am apucat de lucru ca studenţi în anul trei.

Toţi cei pricepuţi în construcţii au fost angajaţi ca maiştri independenţi. Cei care nu aveau abilităţi în domeniu erau trimişi să ajute muncitorii sau să încarce resturile de la dărâmături. După lucru şi în weekenduri, majoritatea oamenilor luau parte la „hashar” (clacă) la rudele, cunoştinţele sau vecinii lor.

Mai bine cumpără-ţi un vecin decât o casă

Potrivit planului de construcţii al GUM (Magazinul Central de Stat), toate casele din stânga zonei Chorsu până la Beshagach urmau să fie demolate. Prietenul meu de studii, Mahamadzhon Ilyosov, locuia acolo. Casa lor urma, la rândul ei, să fie demolată, aşa că li s-a alocat o bucată de pământ pentru a-şi face casă în zona Octombrie. La puţin timp după demolare, tatăl lor de 46 de ani a decedat subit. Prietenul meu era cel mai mare dintre copii. Patru surori şi doi fraţi rămăseseră fără tată.

După ce ne-am consultat, am decis să ne ajutăm prietenul. împreună, am pus fundaţia noii case, am luat cu grijă materialele de construcţie de la clădirea veche, ducându-le pe şantier, şi le-am ales pe cele care puteau fi reutilizate. Din fericire, vecinul lor era zidar şi făcea şi acoperişuri. Urmărind grija şi ajutorul nostru, el s-a bucurat şi a spus: „Acum munca voastră e încheiată. Eu sunt zidar, zilele sunt lungi, eu şi cu fiul meu vom munci aici şi vom construi casa. Când veţi creşte şi veţi începe să

câştigaţi bani, voi accepta orice sumă ca plată. Dacă nu veţi putea să mă răsplătiţi, nu mă voi simţi ofensat. Se spune: vecinii împart între ei nevoile".

O meserie te va hrăni, cumpără-ţi casă şi îmbrăcăminte

Prietenul meu din copilărie, llyos, avea o casă la ţară, în vecinătatea Chupan-ata. Construcţii de proporţii au început în preajma ei, se întemeia un oraş pentru muncitori din Leningrad. Muncitorii care construiau case locuiau în apropiere, în corturi. Familia lui llyos a primit un lot de pământ în zona rezidenţială Birlik. Rudele i-au ajutat să ridice fundaţia şi au pregătit cărămizi nearse.

Era o cerere sporită de meşteşugari pricepuţi în a face cărămizi din argilă. Aşa că am pierdut mult timp în căutarea unui meşter; l-am găsit într-un sat, îl chema Turgun. El era indecis să înceapă munca singur, colegii săi fiind ocupaţi la alt şantier de construcţie. Când i-am spus că în familie erau cinci băieţi, patru gineri şi vreo 30 de nepoţi şi că eu îl voi ajuta să facă cărămizile, el trebuind doar să alinieze colţurile şi să mă supravegheze, a acceptat: „Bine. Începem mâine".

Se lucra de zor. Patru camere şi o verandă pe coloane (ayvan) de 18 m lungime au fost gata în 25 de zile. Un ţiglar a început lucrul la acoperiş.

În weekenduri, când erau o mulţime de ajutoare, tatăl meu şi cu mine mergeam la *hashar* la nepotul lui, casa unchiului Adyl, care locuia lângă stadionul „Pakhtakor". Acolo, tatăl meu a evaluat modul în care un meşter a construit structura de susţinere a acoperişului şi a rămas mulţumit. Mi-a zis să pregătesc lut, iar nepotului său i-a explicat: „Vom începe din stradă".

Am început să fac cărămizi de unul singur. Spre seară, o latură a peretelui dinspre stradă era finisată. Datorită acestui *hashar,* am învăţat de la tatăl meu să fac cărămizi. Ştiam din copilărie cum trebuie făcută tencuiala din paie, pentru că acoperişurile majorităţii caselor din cartierul nostru erau din lut. În timpul *chillya* (cele mai călduroase zile, între 25 iunie şi 5 august), vecinii se

rânduiau la organizarea de *hashar* pentru repararea acoperişurilor din lut.

Luna septembrie a venit înainte să ne dăm seama. Toţi studenţii au fost mobilizaţi la strânsul bumbacului. Munca a durat doar două zile, după care toţi studenţii de la Facultatea de Mecanică au fost aduşi înapoi în oraş. Acest lucru a fost organizat pentru a compensa lipsa de muncitori de la uzinele „Tashselmash" şi „Uzbekselmash", care au produs mai puţine combine de colectare a bumbacului decât planificaseră. Pentru că absolveam facultatea de mecanică şi constructoare de maşini, munceam la maşini-unelte, construind utilaje agricole şi, astfel, contribuind la îndeplinirea planului de colectare a aurului alb – mândria Uzbekistanului nostru.

Se spune că un tânăr nu este satisfăcut nici dacă are 40 de deprinderi. Pe parcursul anului din perioada cutremurului am deprins mai multe meserii.

Abilităţile şi cunoştinţele în domeniul construcţiei dobândite la institut m-au ajutat enorm în viaţă. Nici acum, la vârsta de 62 de ani, nu stau niciodată degeaba. Experienţa şi cunoştinţele mele mă ajută să proiectez case în stil oriental şi occidental. Câteva echipe de muncitori construiesc casele, moscheele şi mausoleele după schiţele mele. O calamitate naturală, care s-a abătut peste orăşenii noştri, a unit oamenii şi i-a învăţat să fie generoşi, receptivi, să empatizeze şi să se ajute unul pe celălalt. De asemenea, a demonstrat adevărata valoare a darurilor precum pacea, sănătatea, seninătatea în ţara natală.

Un râu al vieţii curge neîncetat…

Au trecut 42 de ani de atunci. Vestita cafenea „Ankhor” arată exact la fel, nu s-a schimbat deloc. Podul peste Ankhor este acelaşi, la fel sunt şi parapetele. Doar copacii de-a lungul râului au îmbătrânit. Băncile de sub copaci rămân amplasate în aceleaşi locuri. Doar că nu mai vezi perechi de îndrăgostiţi schimbând între ei priviri de dragoste.

Ţin minte, pe vremea când eram copil, obişnuiam să sărim de pe pod în râu, să înotăm puţin, privind cu invidie la îndrăgostiţii, asemenea lui Leila şi Majnun[63], care şedeau pe bănci îmbrăţişându-se. Visam să creştem cât mai repede ca să putem sta şi noi, la fel ca ei, alături de persoana iubită. Acum suntem maturi, unii au reuşit să ţadă pe aceste bănci, alţii

Am şters o bancă cu un şerveţel, m-am aşezat şi m-am pierdut în amintiri legate de aceasta şi de multe alte lucruri. Privind curgerea uniformă a apei, mi-am adus aminte de anii tinereţei mele, care au trecut ca un vis, şi am început să mă gândesc la viaţa pe care am trăit-o.

În acel moment, un grup de tineri – fete vesele şi băieţi cu mustăţi abia vizibile – m-au salutat şi au trecut mai departe. Am văzut-o printre ei pe Shakhlo, nepoata mea mai mare, elevă la liceu. Poate viitorul meu nepot, soţ al nepoatei mele, se află în acest grup.

Viaţa zboară repede. Înainte de a-ţi da seama, părul negru devine cărunt; spatele drept se încovoaie şi se

63 Nota tr.-Povestea arabă de dragoste dintre Leila (Layla) şi Majnun e asemănătoare celei europene dintre Julieta şi Romeo

sprijină într-un baston.

Totuşi viaţa merge înainte. Vlăstare tinere iau locul copacilor puternici. Cu toţii înţelegem că nimeni nu poate intra de două ori în acelaşi râu, că acesta curge inevitabil, nu se opreşte niciodată la mijloc de cale.

Râul vieţii curge neîncetat...

Prezentarea făcută de A. Obidov

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTO... VTE – ISTORIE ŞI IDENTIT

Studiu bioqrafic

— ISTORIE ŞI IDENT y E şi IDENTITATE – ISTOR

IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE –

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE –

ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

Activităţi educaţionale biografice cu generaţiile mai! *n vârstă din Rusia* Olga Agapova /Tatiana Kononâghina

fi

ACTIVITĂŢI EDUCAŢIONALE BIOGRAFICE CU GENERAŢIILE MAI ÎN VÂRSTĂ DIN RUSIA

Cu vreo zece ani în urmă, consiliul Societăţii „Znanie” („Cunoaşterea”) a iniţiat o activitate educaţională dinamică în rândul persoanelor în vârstă în diferite oraşe din Rusia. Deşi au debutat aproape simultan în mai multe regiuni ale ţării, lucrurile au evoluat diferit în practică, iar rezultatele au avut cele mai diverse forme – în funcţie de nevoile grupului-ţintă specific, a capacităţilor şi preferinţelor organizatorilor locali. În primul rând, subiectele abordate erau din diverse domenii: sănătate, cultură şi religie, artizanat şi arte aplicate, horticultură şi psihologie, adică se propuneau cursuri şi programe care permit unei persoane în vârstă să îmbunătăţească propriul nivel de trai.

Un stimul puternic pentru dezvoltarea activităţilor educative în rândul celor în vârstă a fost proiectul internaţional „Determinarea persoanelor în vârstă să participe la procesele politice şi sociale ale dezvoltării democratice din Rusia”, susţinut de delegaţia Uniunii Europene în 1998.

Obiectivele activităţii de învăţare stabilite în proiect au rămas la ordinea de zi: actualizarea şi utilizarea experienţei de viaţă şi a energiei persoanelor în vârstă în vederea dezvoltării societăţii civile, a autonomiei, activităţii şi responsabilităţii persoanelor în vârstă în căutarea elementelor ce ar îmbunătăţi propriile lor condiţii de viaţă şi ar consolida dialogul cu alte generaţii.

Fiecare dintre cei cinci parteneri ai proiectului au

dezbătut, direct sau indirect, tematica respectivă prin prisma înţelegerii vieţii participanţilor. De exemplu, în Iaroslavl, în urma cooperării cu societatea „Memorial” şi a aplicării diverselor metode active (Cafeneaua Publică, ateliere de istorie şi scriere), a fost creat un context pentru dialogul istoric cu generaţiile mai tinere, fiind abordate crimele stalinismului într-un mod mai obiectiv şi mai complex. În Celiabinsk, în urma dezvoltării unei strategii de dialog cu persoane de vârstă medie şi cu tineri, prin implicarea în activităţi creative, s-au făcut eforturi semnificative de depăşire a izolării persoanelor în etate. Conştientizarea propriei experienţe sociale i-a ajutat pe bătrânii din Akademgorodok (Novosibirsk) să se implice în procesele sociale democratice.

Colegii din Orlov au încercat să coreleze activităţile biografice cu dezvoltarea unui dialog cu mass media. Rezultatul a constat nu doar în faptul că poveştile de viaţă ale celor în vârstă au ajuns în sfera publică, ci şi în faptul că ei înşişi au încercat, cu propriile resurse, să tipărească un ziar – loc de întâlnire pentru diverse generaţii, care să conţină relatări ale unor persoane reale.

Toate aceste programe educaţionale variate pentru generaţia în vârstă – scrutându-şi propriul destin, analizându-şi experienţa profesională şi de viaţă – au devenit punctul central din procesul de învăţare, astfel aducându-se în prim plan elemente de exerciţiu biografic.

Conştientizând potenţialul procesului de utilizare a istoriilor de viaţă ale unor indivizi specifici, după încheierea proiectului european, organizaţiile educaţionale au continuat lucrul cu amintirile celor în vârstă. În următorii cinci ani, au fost desfăşurate 20 de activităţi la nivelurile regional, interregional şi internaţional, care şi-au propus învăţarea tehnicilor de studiu biografic, chiar şi de formare a multiplicatorilor. Ca urmare, au fost stabilite noi contacte, au apărut noi idei de proiecte şi, cel mai important, multiplicatorii au dobândit o experienţă deformare inestimabilă pe parcursul activităţilor. În regiunile ţării, au fost pregătiţi aproape 250 de specialişti;

ei au capacitatea de a lucra cu generaţia în vârstă într-o manieră profesională şi modernă, şi, în plus, de a aplica metode active, inovative. În acelaşi timp, în Rusia au apărut studii ce prezentau cea mai bună experienţă, analizau aspectele organizaţionale şi metodologice referitoare la educaţia persoanelor în vârstă.

De-a lungul timpului, studiul biografică evoluat spre un alt nivel, total nou. În prezent, se poate face o distincţie provizorie între câteva sfere de acţiune.

Participanţi la Atelierul de istorie orală

Metoda „Cafenelei publice”, împrumutată de la colegii noştri germani, a devenit deja tradiţională. Indiferent de tematică, ea presupune încredere şi o deschidere sinceră din partea participanţilor într-un context confortabil şi neformal. Mesele într-o asemenea „cafenea” sunt aranjate în cerc, ca într-o cafenea reală, astfel încât fiecare să poată auzi şi vedea bine. „Cafeneaua” poate avea o lumină agreabilă, difuză, şi lumânări pe mese, care, de asemenea, vor contribui la crearea unei atmosfere plăcute, mai ales dacă participanţilor li se oferă şi ceai. Orice „Cafenea publică” trebuie să aibă trei actori: un narator, o audienţă şi un mediator. Naratorul alege o perioadă din viaţă (sau o întâmplare). Premisa de bază a unei „cafenele” reuşite este principiul voluntariatului. Naratorul îşi asumă acest rol doar din proprie voinţă: el/ea are dreptul să vorbească despre orice consideră necesar. O istorisire este mereu specifică.

Sarcina naratorului este să comunice celorlalţi povestea, amintirile şi impresiile personale în legătură cu o întâmplare trăită. El/ea poate vorbi despre evenimente împărtăşite de un anume grup (femei, prizonieri, veterani etc.). Audienţa poate percepe în mod diferit modalitatea în

care ar fi putut evolua evenimentele, însă pentru actor experienţa este dată de modul în care el/ea percepe (şi simte) lucrurile. Aceasta este perspectiva organizatorilor şi mediatorilor „cafenelei”. În timpul relatării, naratorul poate utiliza fotografii, instrumente de facilitare a rememorării, înregistrări: de obicei, acestea adaugă conţinutului narării o trăsătură emoţională specială. Fiecare dintre numeroasele „cafenele” organizate de partenerii noştri a fost unică, nu doar datorită istoriilor unice relatate, ci şi pentru că este, pur şi simplu, imposibil să repeţi atmosfera unică a fiecărei întâlniri.

În timp, a devenit vizibilă o anume tendinţă: participanţii mai în vârstă sunt tot mai activi în alegerea tematicii, în pregătire, aranjare şi mediere. Parţial, această activitate determină formarea unor grupuri de interese în sfera istorică, organizate de sine stătător. Tinerii şi reprezentanţii generaţiei de mijloc, precum şi studenţi din instituţii de învăţământ superior (viitori sociologi, asistenţi sociali şi specialişti în domeniul cultural) se implică tot mai activ în asemenea activităţi: ei au recunoscut că participarea în diverse activităţi alături de persoane în vârstă constituie pentru ei nu doar o practică profesională, dar şi întâlniri interesante şi conversaţii memorabile, iar experienţa minunată dobândită „nu poate fi obţinută în nicio altă parte” (feedbackdin partea unui student D” Novosibirsk).

O altă formă de acţiune ce s-a dezvoltat din „Cafeneaua publică” au fost atelierele creative, în care participanţii încearcă să-şi transforme amintirile în „memorii”, adică să se întocmească colecţii de istorisiri unite printr-un subiect unic ales de participanţi. Ca urmare, au apărut câteva colecţii de memorii („Cartea memoriilor”, „Aspecte pierdute reapărute”, „Martori oculari ai timpului. Istorii din copilărie de pe timpul războiului”, „Găsirea sinelui. Cartea destinelor de familie”, „Poveşti adevărate”, „Puterea unui copac stă în rădăcinile lui. Istorii de familie”). Sesiunile interactive au făcut posibile nu doar adâncirea în amintiri şi încercarea de a le

exprima în scris în mod adecvat, ci şi dezvoltarea „competenţelor non-tehnice (soft skills)" necesare vârstei înaintate – capacitatea de a asculta, de a critica în mod constructiv şi de a purta un dialog. Participanţii recunosc faptul că acest gen de activităţi stimulează responsabilitatea şi măreşte stima de sine. A fost observat şi un efect secundar: pornind de la atelierele de lucru, tot mai mulţi bătrâni au început să utilizeze computerul – aceasta este pentru ei o nevoie presantă. Activitatea respectivă devine un „domeniu" unicşi esenţial prin intermediul căruia persoanele în vârstă pot comunica cu nepoţii şi strănepoţii lor.

O altă sferă de acţiune ar putea fi considerată „Copiii războiului". Astăzi, aceşti oameni sunt deja pensionari. Ei nu au realizat acte remarcabile în prima linie a frontului, ei erau doar nişte copii şi, cu toate acestea, războiul a devenit o parte din viaţa şi destinul lor pentru totdeauna. Seminarele şi întâlnirile cu colegii germani au dat naştere ideii proiectului „Viitorul are nevoie de memorii". Obiectivul lui este de a atrage atenţia publică către acel grup de cetăţeni, de a facilita reintegrarea victimelor războiului şi ale socialismului naţional prin acordarea unui sprijin social şi psihologic, a unor forme de educaţie şi ghidare pentru bătrâni. Cadrul proiectului creează un mediu de comunicare între bătrâni şi tineri, astfel construind un „pod" între generaţii. În acelaşi timp, proiectul face posibilă întâlnirea dintre „martori ai timpului" din Germania şi Rusia. S-a dovedit că aceasta este important şi pentru ei – de a se întâlni cu colegi din ţara fostului duşman. Colectarea şi păstrarea istoriilor martorilor contribuie la prevenirea unor idei profasciste într-o societate. Proiectul serveşte, pe de o parte, la dezvoltarea responsabilităţii şi a participării sociale a tinerilor şi, pe de altă parte, la consolidarea dorinţei de a avea un dialog şi un schimb de experienţă de viaţă cu reprezentanţii generaţiilor mai în vârstă. Sprijinul acordat de tineri bătrânilor, pe lângă activităţile istorice şi de ghidare din Rusia, constituie o nouă platformă pentru

purtarea unui dialog sincer cu generaţia războiului. O asemenea combinaţie de componente sociale şi educaţionale reprezintă o inovaţie a proiectului. Din Germania, participanţii sunt Fundaţia „Rememorare, Responsabilitate şi Viitor”, „Munca şi viaţa” („Arbeit und Leben”) şi Uniunea pensionarilor din regiunea industriei chimice („Verein Vorruhestand der Chemieregion”). Executantul principal din Rusia este Centrul pentru Reorientare Profesională şi Adaptare Socială din Akademgorodok.

Tinerii şi bătrânii au fost împărţiţi în perechi; ei desfăşoară întâlniri şi poartă discuţii; tinerii îi ajută pe bătrâni şi le notează în scris evocările, utilizând metode şi practici narative. Dacă considerăm educaţia într-o accepţie mai largă ca fiind dezvoltare, şansă de auto-actualizare, atunci oportunitatea de a comunica şi dialoga cu colegi şi tineri devine cu siguranţă un domeniu de transformare dinamică şi de evoluţie pozitivă pentru persoanele în vârstă. Transformările interioare ale participanţilor la proiect constituie esenţa educaţiei la această vârstă înaintată.

Participarea în activităţi educaţionale biografice le arată tinerilor că persoanele în vârstă sunt diferite (la început, acest lucru nu era destul de evident!). Deşi au cam aceeaşi vârstă, sunt parcă din aceeaşi generaţie, în situaţii financiare similare, s-ar putea ca ei să gândească şi să simtă diferit, să se comporte, să se exprime şi să evalueze evenimentele în diferite moduri într-o situaţie dată. Oamenii percep participarea la evenimente istorice (chiar şi din copilărie!) în mod diferit. Copiii foştilor prizonieri din lagărele de concentrare fascistă şi ai celor trimişi forţat în brigăzi de muncă obligatorie; copiii născuţi în mediul muncii silnice şi al asediului Leningradului; cei din zonele ocupate – în ochii tinerilor, aceştia devin cu toţii personalităţi, fiecare cu destinul său unic. Aşadar, studiul biografic determină un efect pedagogic vizibil, exercitând o influenţă emoţională pozitivă asupra tinerilor şi lărgindu-le viziunea.

În ceea ce priveşte persoanele în vârstă, aceste activităţi educaţionale sunt o oportunitate de a-şi înţelege propria experienţă de viaţă, un proces de căutare a resurselor interne şi o schimbare a atitudinilor negative.

În 2009, un proiect similar, „Copiii războiului pentru generaţiile viitoare”, sponsorizat de Fundaţia Germană „Rememorare, Responsabilitate şi Viitor”, a fost lansat în Orel. Activităţile de proiect aveau ca scop stabilirea unui climat psihologic şi social prietenos, acordarea de sprijin moral şi eliminarea amintirilor emoţionale negative despre război. Studiul memoriilor şi contactul cu reprezentanţii generaţiilor tinere şi în vârstă din Germania contribuie la reducerea tensiunii psihologice dintre membrii acestor două ţări şi îi ajută să se înţeleagă unii pe alţii. Este creat un mediu prin care să se depăşească singurătatea şi are loc integrarea bătrânilor în activităţi dinamice în cadrul grupurilor de autoasistenţă „Solidaritatea generaţiilor”. Sunt aplicate diverse metode de lucru în vederea colectării, analizării şi schimbului de amintiri ale copiilor războiului. Printre acestea se numără întâlniri intergeneraţii, platforme de dialog, activităţi în perechi intergeneraţii, „Cafeneaua publică”, „Valiza vieţii”, campanii de rememorare, vizite la muzee, lucru în arhive, procesarea amintirilor în variantă tipărită şi electronică şi crearea unui teatru intergeneraţii de memorii. Pentru a colecta amintirile „copiilor războiului”, a fost înfiinţată reţeaua parteneră intergeneraţii „Nu există viitor fără trecut”; ea include 5 platforme de lucru în diverse zone ale oraşului Orei şi regiunii Orei. În timpul perioadei de implementare a proiectului, au fost adunate 58 de istorisiri – amintiri ale „martorilor timpului”. În proiect au fost implicate 229 de persoane: oameni în vârstă, „martori ai timpului”, studenţi voluntari de la instituţiile de învăţământ superior din Orel şi elevi. A fost creat un teatru intergeneraţii de memorii; va fi prezentat un spectacol în baza istoriilor de viaţă adunate de la copiii războiului. Spectacolul va avea loc la sfârşitul anului 2010. În Germania şi Rusia, între „martorii timpului” sunt

construite poduri video. Expoziţia „Războiul şi pacea în ochii copiilor” a fost deschisă la sfârşitul anului 2009.

Dialog între generaţii

Trebuie să menţionăm că studiul educaţional-biografic cu persoanele în vârstă, spre deosebire de orice altă activitate, contribuie la crearea unui context pentru cooperarea cu organizaţiile locale. În multe regiuni din Rusia, activităţile de proiect au făcut posibilă implicarea autorităţilor locale (Direcţia Relaţii Publice din cadrul primăriilor; centrele de asistenţă socială, universităţile de stat şi alte instituţii de învăţământ superior şi secundar). Implicarea organizaţiilor sociale (precum „Uniunea foştilor prizonieri minori din lagărele de concentrare fasciste”, „Victimele asediului” etc.) le oferă un „spaţiu” total nou de activitate şi deschide noi perspective. De obicei, toate activităţile de proiect sunt prezentate de mass media (radio, televiziune şi ziare locale). În oraşul Orel, a fost creat un ziar unic – „Zolotaya Oseni” („Toamna aurie”). Un grup de participanţi la cursurile de utilizare a computerului a decis să-şi aplice cunoştinţele şi a început prin a edita ziarul pentru şi despre. persoane în vârstă, cu resurse proprii.

El este tipărit deja de zece ani. În ziar, ¡¡4 sunt evidenţiate vieţile lor, instruirea de la cursuri, se face schimb de sfaturi şi sunt prezentate activităţi de proiect. Ziarul este distribuit în mod gratuit în rândul bătrânilor. În acelaşi timp, Catedra de Jurnalism de la Facultatea de Litere a Universităţii de Stat din Orel plasează pe propria adresă electronică şi în revista „GolosOK” informaţii referitoare la Centrul pentru Educaţia Adulţilor şi la proiectele şi evenimentele în curs de desfăşurare. Acest lucru permite tinerilor să-i înţeleagă mai bine pe cei vârstnici, să preia din înţelepciunea şi experienţa lor, să

reducă neînţelegerile şi să stabilească un dialog intergeneraţii.

Istoriile de „război”, care au devenit cunoscute datorită studiului biografic, sunt de fiecare dată uimitoare prin spontaneitatea şi imparţialitatea lor: mai mult decât atât, pensionarii de astăzi erau atunci copii şi, astfel, percepţia lor a rămas copilărească, deşi au o vârstă respectabilă cu toţii, fapt care adaugă evenimentelor păstrate în memorie o doză de sinceritate şi înduioşare; inocenţa şi onestitatea lor sunt captivante. Este imposibil să uiţi evocarea unei femei căreia i s-a făcut milă şi a protejat o fetiţă din Rusia tachinată şi intimidată de către copiii ei (este vorba despre munca silnică din Germania); sau o relatare despre nişte copii care ajutau prizonierii de război şi le ofereau haine pentru ca aceştia să organizeze o evadare. Reîntorcându-se mental în acele timpuri grele, bătrânii îşi aduc aminte cu recunoştinţă de anumiţi oameni – atât germani, cât şi ruşi! – şi de câteva momente luminoase şi bucurii din copilărie din acea viaţă total necopilărească. Acestea sunt lucruri care nu trebuie pierdute şi n-ar trebui să devină inexistente după moartea acestor oameni.

Cât priveşte rezultatele, sau „produsul final” după cum îl numim noi, activităţilor educaţional-biografice, vrem să menţionăm următoarele. Recent, când discutam despre rezultatele unei întâlniri, ni s-a părut că am descoperit afirmaţia exactă cu privire la rezultatul principal: „Memoria este o formă de eliberare”. De fapt, în timpul interviurilor detaliate, a creaţiilor de eseu şi poezie, oamenii păreau să se elibereze de povara grea a amintirilor. Ei deveneau mai liberi când renunţau la stereotipuri şi distrugeau clişeele tradiţionale („imaginea

duşmanului" din trecut, indiferenţa şi cinismul tinerilor din prezent şi lipsa unor perspective de viitor). Ei deveneau alţi oameni.

Activităţile educaţionale cu persoanele în vârstă se concentrează foarte mult pe „produse tangibile". Recent, au fost realizate filme despre biografiile participanţilor şi călătoriile lor în Germania, în locurile în care au fost siliţi să trăiască. Au fost organizate două expoziţii de fotografie, „Feţe ale destinului" şi „Urme ale trecutului". Au fost pregătite şi multe programe de televiziune din seria „Enciclopedia Siberiană" despre actorii implicaţi în proiect.

Recent, a fost organizat un eveniment într-un format total nou, expoziţia „Spaţiul timpului". În sala de expoziţie, în locul prezentării convenţionale de pe standuri, vizitatorii au putut vedea valize uzate care au stat mult timp pe rafturi. Acele valize conţineau relicve defamilie, hărţi, fotografii, documente şi obiecte de valoare pentru proprietari – participanţii la proiect. Aceste valize constituie miniprezentări ale propriei lor istorii, valori şi experienţe.

Însăşi ideea – de a colecta valize pentru expoziţie – s-a dovedit a fi unică şi valoroasă. Ea este şi o metaforă detaliată (sau materializată?) – drumuri, evoluţia vieţii, Calea Vieţii în cel mai exact înţeles, o călătorie pentru care o persoană împachetează cele mai valoroase obiecte într-o geantă. Evident că expoziţia însumează toate activităţile educaţionale precedente cu persoanele în vârstă. Ar fi aproape imposibil fără ateliere de lucru şi întâlniri.

Experienţa şi practica ne-au arătat că ambianţa cea mai receptivă şi relaţiile armonioase dintre oameni de diferite generaţii pot fi create la sărbători şi evenimente culturale comune. În urma studiului biografic, Centrul pentru Educaţia Adulţilor din Epoca de Aur din Orel a promovat o nouă tradiţie – sărbătorirea Revelionului împreună, tineri şi bătrâni. Persoanele în vârstă au scos din cutii vechile lor decoraţii pentru brad şi le-au adus la sărbătoare. S-a dovedit că acele obiecte, oarecum neutre

pentru istorie, reflectau o epocă; examinându-le, pot fi făcute judecăţi cu privire la perioada şi cultura corespunzătoare, nemaivorbind despre faptul că fiecare dintre acele lucruri fragile este asociat cu o anumită istorie de familie, iar, astfel, capătă o valoare nemărginită pentru proprietarii lor. Tinerii s-au familiarizat cu vechile tradiţii referitoare la Revelion şi Crăciun, persoanele în vârstă au fost încântate să împărtăşească amintirile lor legate de Revelion şi tradiţiile din familie. Astfel a luat naştere ideea de a crea un Muzeu al Decoraţiunilor pentru Bradul de Crăciun din Orel. În prezent, Muzeul găzduieşte aproape 2000 de exponate. Studenţilor le place să-l viziteze şi să cunoască mai multe despre „lucrurile" festive din timpurile trecute, „mărturii" ale copilăriei părinţilor lor şi ale rudelor mai în vârstă. La inaugurare, expoziţia a fost vizitată şi de elevii de la Liceul Ortodox din Orel. Era nostim să vezi copiii din ziua de azi, „produsele" secolului al 21-lea, scoţându-şi telefoanele şi fotografiind ce le plăcea mai mult. În acest an, Muzeul Decoraţiunilor pentru Bradul de Crăciun a primit o colecţie de felicitări cu ocazia Anului Nou, aduse de oameni în vârstă. Felicitările conţin urări călduroase şi cordiale, care le dau „viaţă". A început să se adune o vastă colecţie de felicitări cu ocazia Anului Nou din lumea întreagă.

O valoare nemărginită este conferită de faptul că studiul biografic cu persoanele în vârstă se bazează pe dialog în cea mai largă accepţie: între bătrâni, colegi, diferite generaţii, diferite ţări – foste duşmane – între Trecut şi Prezent. *valiză cu amintiri* Oportunitatea unui asemenea dialog amplu ne dă speranţa că trecutul oribil trăit de bătrânii noştri nu se va mai repeta niciodată, iar oamenii de vârstă înaintată plini de demnitate vor trăi în armonie cu tinerii. Metodele studiului biografic determină constatări paradoxale şi viziuni impresionante, emoţionante şi profunde. „Duşmanii nu se nasc" este titlul unui atelier ruso-german şi reflectă unul dintre principiile de bază ale noii abordări, când devine important de a auzi, învăţa, înţelege şi conştientiza care sunt lucrurile comune

şi apropiate, precum şi de a încerca să ne punem în locul celuilalt, astfel îmbogăţindu-ne pe noi înşine.

Studiul biografic cu persoanele în vârstă şi pentru beneficiul lor este unul dintre cele mai remarcabile succese din sfera educaţiei adulţilor din Rusia în ultimii

ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTOI…
-ISTORIE ŞI IDENTIT

Istorie şi trauma

IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT

-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTIT
-ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTORIE ŞI IDENTITATE – ISTOR

Peter Junge-Wentrup

ATELIERUL DE ISTORIE DIN MINSK[64]

Amintiri privind ghetoul din Minsk şi lagărul de exterminare „Maly Trostenets”.

Istoria ghetoului din Minsk şi a lagărului de exterminare „Maly Trostenets” (Ma/ibi Tpael (HHeLO a rămas necunoscută pentru ţările Europei de Vest până în anii ’80 şi nu a constituit niciodată un subiect central în studiile istorice. Înainte de acea vreme, doar câţiva oameni ştiau că, în perioada 1941 – 1942, evreii din Reichul German au fost deportaţi în Minsk: ei erau fie trimişi în ghetou, fie ucişi în lagărul de exterminare din apropierea Minskului.

Guvernul din Belarus nu a făcut niciun efort în vederea păstrării memoriei ghetoului din Minsk. La începutul anilor ’90, rămăseseră foarte puţine case din acea perioadă şi doar câteva urme ce aminteau de acestea. În prezent, există doar un obelisc în memoria victimelor din lagărul de exterminare „Maly Trostenets”. Monumentul se află în valea „Yama” din defileul Blagovshina, unde au fost îngropaţi cei ucişi.

Înainte de organizarea Atelierului de istorie din 2003, au existat doar iniţiative izolate de reconstituire a istoriei ghetoului din Minsk şi de prevenire ca lagărul de exterminare „Maly Trostenets” să fie dat uitării de tot. Aşadar, Asociaţia Organizaţiilor şi Comunităţilor Evreieşti, Centrul Internaţional pentru Educaţie (IBB) Dortmund şi instituţia parteneră IBB „Johannes Rău” din Minsk se confruntau cu sarcina dificilă de a proteja de uitare istoria ghetoului din Minsk şi a lagărului de exterminare „Maly Trostenets”, prin intermediul unor iniţiative comune.

Partenerii implicaţi au găsit o casă nefolosită în imediata vecinătate a fostului cimitir al ghetoului din

64 Atelierul de istorie din Minsk este un proiect comun iniţiat de Centrul Internaţional pentru Educaţie (IBB) Dortmund, IBB „Johannes Rau”din Minsk şi Asociaţia Organizaţiilor şi Comunităţilor Evreieşti. El se desfăşoară în una dintre ultimele case încă păstrate din ghetoul din Minsk din perioada 1941-1942, lângă fostul cimitir evreiesc.

Minsk. Prin urmare, s-a discutat cu autorităţile oraşului posibilitatea utilizării acestei case.

În mai 2002, IBB Dortmund a organizat o conferinţă pentru istoricii din Belarus şi Germania cu privire la „Locurile de exterminare din Belarus”. Oamenii de ştiinţă au putut participa în ateliere în Renania de Nord-Westfalia pentru a se familiariza cu activităţile specifice atelierelor de istorie. În octombrie 2002, a fost organizat un atelier la Minsk cu privire la începerea renovării clădirii şi pentru documentarea biografiilor martorilor oculari din acea vreme.

Totuşi, administraţia oraşului nu a aprobat încă acordarea clădirii pentru Atelierul de istorie. Proiectul „Atelierul de istorie” nu corespundea perspectivei istoricilor belaruşi; nu se potrivea nici cu istoriografia oficială, nici cu criticile istoricilor din opoziţia belarusă la adresa prezentării istoriei naţionale. A venit următorul reproş: „De ce iar vă preocupă doar evreii?” Antisemitismul a existat de ambele părţi şi încă există. Aşadar, proiectul a fost supus riscului de a eşua din cauza lipsei unui contract de închiriere şi a unui sprijin adecvat. La sfârşitul anului 2002, într-un mod destul de neaşteptat, am reuşit să încheiem un contract de închiriere. Pe parcursul unei perioade scurte de trei luni, am renovat clădirea, cu ajutorul unor întreprinderi belaruse, şi am echipat-o pentru utilizarea în calitate de atelier de istorie. Am reuşit să-l încadrăm pe Dr. Kazma Kozakân calitate de conducător al atelierului.

Conceptul Atelierului de istorie

Conceptul conţinutului a fost dezvoltat în cursul unui dialog şi al activităţii practice desfăşurate de fondatorii Atelierului: IBB Dortmund, IBB „Johannes Rău” din Minsk şi Asociaţia Organizaţiilor şi Comunităţilor Evreieşti. Activitatea urma să se centreze pe trei domenii:

- Rememorări într-un dialog cu supravieţuitorii;
- Studiul într-un spaţiu istoric;
- Cercetare pentru determinarea „golurilor din istorie”.

Atelierul de istorie a fost realizat datorită sprijinului

constant din partea ambasadorilor RFG şi al unor politicieni proeminenţi. De exemplu, în timpul preşedinţiei lui, Johannes Rău scria, în aprilie 2004:

„Un proiect de importanţă deosebită este „Atelierul de istorie din Minsk", organizat în fostul ghetou din Minsk, unde IBB Dortmund, IBB Minsk şi Asociaţia Organizaţiilor şi Comunităţilor Evreieşti acţionează în comun pentru a crea un viitor mai bun cu ajutorul amintirilor din trecut".

Politicieni din Renania de Nord-Westfalia şi Republica Federală participau cu regularitate la Atelier în timpul vizitelor lor la Minsk; acest sprijin este unicul motiv pentru care proiectul încă există.

Rememorări într-un dialog cu supravieţuitorii

Călătoria în Germania, chiar înainte de Atelier, a dus la stabilirea unor relaţii cu câţiva martori oculari din acea vreme. Leonid Levin a generalizat toate aspiraţiile noastre într-o singură propoziţie simplă: „Nu uitaţi de Sarah". Adică, ţineţi minte femeile ale căror tinereţe a fost furată de munca silnică şi care au fost considerate colaboraţioniste după reîntoarcerea în Uniunea Sovietică. Abia la începutul anilor '90, ele au putut să recunoască faptul că au fost impuse la muncă silnică în lagărele de concentrare din Germania. Pe lângă alte lucruri, Atelierul de istorie se vrea a fi un loc de întâlnire pentru martorii oculari, un loc în care să se simtă bine. Ei vor să spună tinerilor despre experienţele lor, astfel încât „un asemenea război să nu mai poată avea loc". Vor fi făcuţi următorii paşi în vederea „învăţării unor lecţii din istorie":

• Conversaţii cu martorii oculari ai acelor timpuri alături de grupuri de tineri şi elevi – una dintre componentele esenţiale ale programului atelierului; vizitatori internaţionali pot, de asemenea, participa la asemenea evenimente.

• Excursii prin ghetoul din Minsk, oferite de reprezentanţii Atelierului de istorie în baza următoarelor subiecte:

- *Oraşul Minsk în timpul ocupaţiei germane în perioada 1941 – 1944;*

- *Ghetoul din Minsk: Teritoriu al morţii;*
- *Lagărul de exterminare „Maly Trostenets”;*
- *Memoriale dedicate deportărilor din Germania, Austria şi Republica Cehia.*

Anual, sunt desfăşurate aproape 120 de conversaţii cu martorii oculari şi vreo 200 de grupuri îşi exprimă interesul faţă de excursii. Ofertele vizează în primul rând tinerii cu vârsta între 13 şi 20 de ani.

În prezent, toţi martorii oculari sunt foarte bătrâni sau se află în etapa finală a vieţii. Aşadar, partenerii au dezvoltat proiectul „0 bătrâneţe plină de demnitate”, care cuprinde următoarele domenii:

— Atelierul de istorie constituie un loc de întâlnire a martorilor oculari, în care ei sărbătoresc zile de naştere şi planifică călătorii comune. În plus, au fost formate grupuri de interese cu privire la diverse teme.

• Martorii oculari care nu mai pot participa la atelier sunt vizitaţi acasă şi ajutaţi să-şi îndeplinească treburile casnice. În acest scop, a fost creat un grup de voluntari alcătuit din 40 de tineri. Tinerii, de asemenea, desfăşoară activităţi de documentare a istoriilor martorilor oculari. Unul dintre voluntari descrie impresiile sale în felul următor: „Aceasta ne oferă o mulţime de lucruri utile, prin comunicarea cu acei oameni, deoarece de la ei auzim poveşti uluitoare despre viaţă. De la ei învăţăm cum să depăşim greutăţile şi să ne păstrăm speranţa”.

• Unii martori oculari folosesc asistenţa oferită de comunitatea ortodoxă „Bucuria tuturor îndoliaţilor” şi de organizaţia evreiască „Chessed Rachamim”.

Aproape 500 de martori oculari au fost implicaţi în diverse programe şi aproape 7.000 de tineri participă

anual la conversaţii şi excursii în locuri istorice.

Studiul într-un spaţiu istoric în cadrul Atelierului de istorie, au fost organizate numeroase cluburi, în care se face schimb de opinii pe anumite subiecte, de 4 – 6 ori pe an. În prezent, funcţionează următoarele cluburi:

- Clubul Tinerilor istorici;
- Clubul Istoricilor în sfera războiului;
- Clubul Istoricilor în domeniul studiilor germane;
- Clubul Profesorilor de istorie.

Temele principale au legătură directă cu ocupaţia germano-fascistă:

- Masacrarea evreilor în ghetoul din Minsk, în lagărul de exterminare „Maly Trostenets" şi în alte regiuni din Belarus;
- Rezistenţa evreiască din Belarus; colaboraţionismul în timpul ocupaţiei; războiul dus împotriva satelor bieloruse;
- Deportarea bieloruşilor în zone de muncă forţată;
- Istoria bieloruşilor în lagărul „Auschwitz" şi în alte lăgare de concentrare;
- Comparaţia dintre cultura memoriei în Germania şi în Belarus.

Au fost puse în discuţie şi temele asociate relaţiei dintre belaruşi şi nemţi, atât înainte de regimul nazist, cât şi după 1945.

Istoricii consideră Atelierul de istorie drept un loc unde ei sunt acei care pun întrebările şi cercetează problemele.

În unele cluburi, participă nu doar studenţi, ci şi absolvenţi şi profesori de istorie din Belarus.

Pe lângă activităţile cluburilor, anual au loc trei evenimente la care iau parte istoricii din Europa de Vest sau faţă de care aceştia îşi manifestă interesul, iată câteva dintre ele:

- Cu ocazia celei de-a 70-a aniversări de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, în septembrie 2009, a avut loc o discuţie despre intrarea trupelor sovietice în Polonia. În Polonia, evenimentul este considerat drept anexarea unor teritorii poloneze la URSS, iar în Belarus – drept

unificarea vestului şi estului Belarusului.

• Cu ocazia celei de-a 65-a aniversări de la lichidarea ghetoului din Minsk, în octombrie 2008, un grup de germani a participat la evenimentele de comemorare a victimelor.

Cu ocazia celei de-a 65-a aniversări de la eliberarea din Auschwitz, la 27 ianuarie 2010, locurile memoriale studiate de Leonid Levin au fost prezentate la Expoziţia landului Renania de Nord-Westfalia din Berlin, în martie 2010, se planifică prezentarea şi analizarea materialelor cu privire la ghetoul din Minskşi lagărul „Maly Trostenets", care ar putea fi eficient utilizate la ore.

Aproape 300 de istorici participă la diverse activităţi principale şi în cluburi. Aceste activităţi sunt pe larg descrise în presa de specialitate şi în mass media.

Cercetare pentru determinarea *„golurilor din istorie".*

În colaborare cu instituţiile de cercetare, Atelierul de istorie a reuşit să dezvolte proiecte de cercetare şi să obţină granturi pentru sponsorizarea lor.

În prezent, proiectul de cercetare privind ghetoul din Minsk şi lagărul de concentrare „Maly Trostenets" este în curs de dezvoltare în comun cu Institutul pentru Studii despre Antisemitism din Berlin. Un alt proiect de cercetare se referă „Uciderea oamenilor bolnavi din Belarus în perioada 1941 – 1944"; acest proiect este implementat la Facultatea de Istorie a Universităţii Saar.

Activităţile Atelierului de istorie se centrează pe documentarea biografiilor martorilor oculari din acea vreme. Între timp, au fost publicate numeroase biografii în

limba germană.

Mai mult decât atât, Atelierul de istorie face posibil studiul unor teme referitoare la istoria Belarusului şi a Germaniei.

Procesele de formare din cadrul Atelierului de istorie

Atelierul de istorie nu presupune examinări; participarea la activităţile propuse nu este obligatorie. Totuşi, observăm că vin mulţi tineri, istorici şi martori oculari. Grupuri de vizitatori din Germania se interesează de munca şi planificarea cercetării istorice.

Ce anume face ca Atelierul de istorie să fie interesant pentru diverse grupuriţintă? O analiză atentă a identificat următoarele trăsături distinctive:

• Studiile din cadrul Atelierului de istorie se bazează pe reconstituirea istoriei; în primul rând, acest lucru se referă la clădirea Atelierului de istorie, în care familiile de evrei au fost nevoite să trăiască în spaţii foarte aglomerate; aici poate fi găsită o mică „oază”, un loc în care evreii găseau protecţie în timpul atacurilor naziste. Reconstituirea vizează şi ghetoul, în special fostul cimitir evreiesc şi locul de execuţie, „Yama”. Vizitatorii sunt încurajaţi să desfăşoare cercetări în propriile locuri de trai cu privire la lucrurile întâmplate acolo în timpul regimului nazist.

• De importanţă primordială pentru Atelierul de istorie este existenţa martorilor oculari; datorită relatărilor acestora, tinerii pot afla semnificaţia violenţei, foametei, torturii şi bolii. Martorii oculari le amintesc, de asemenea, că supravieţuirea lor se datorează norocului sau ajutorului acordat de alţi oameni. Aceste conversaţii îi învaţă pe tineri că ei pot mereu să aleagă, adică, mai precis, să ia parte la o crimă violentă, să ignore violenţa şi injustiţia din jur sau să ajute victimele şi să participe la rezistenţă ei înşişi. Conversaţiile cu martorii oculari constituie una dintre modalităţile de a descoperi ce înseamnă responsabilitatea civică.[65]

65 Responsabilitatea civică implică responsabilităţile necesare unui cetăţean, inclusiv cea privind îndeplinirea obligaţiilor ca parte integrantă a ansamblului de cetăţeni, prin susţinerea dreptăţii şi contestarea nedreptăţii. Ea poate include şi alte chestiuni, precum votul, păstrarea curăţeniei, economisirea energiei etc.

• Atelierul de istorie urmăreşte schimbul şi cooperarea cu parteneri internaţionali, în special cu organizaţiile preocupate de studiile istorice. Atelierul de istorie documentează sursele de referinţă pentru activităţile desfăşurate. Uneori, în funcţie de timpul disponibil, aceste surse sunt traduse şi prezentate în germană şi în rusă. Prin urmare, Atelierul de istorie încearcă mai degrabă să străbată istoria prin intermediul surselor şi al dialogului cu istorici din alte ţări decât să scrie pentru „guvern” sau „opoziţie”.

În cele din urmă, o trăsătură distinctivă a Atelierului de istorie este principiul voluntariatului; nu se susţin examene şi nici nu are loc o evaluare a lucrărilor. Aşadar, atelierul se concentrează asupra purtării unui dialog profesionist şi asupra întrebărilor participanţilor. El lasă spaţiu pentru procese de formare organizate în mod independent. Participanţii sunt oameni interesaţi de naratori şi de tematică.

Astfel, Atelierul de istorie din Minsk poate fi comparat cu alte instituţii similare din Germania; în Belarus, el este singura instituţie de acest gen.

Contextul politic

La etapa iniţială, organizarea Atelierului de istorie a fost privită cu scepticism, dacă nu chiar cu negativism. Totuşi, pentru că nu se dorea o respingere totală a „Solicitării din partea Germaniei”, a fost aleasă o modalitate prin care ni s-a oferit un contract de închiriere de un an. Aşadar, există posibilitatea de a închide Atelierul de istorie în orice moment prin măsuri administrative.

Totuşi, cooperarea strânsă cu partenerii şi sprijinul ambasadorului RFG au făcut posibilă înfiinţarea Atelierului de istorie. Cu siguranţă, prin implicarea domnului Levin în proiect, atelierul a dobândit o persoană care dispunea de o atenţie deosebită în Belarus şi era recunoscută în străinătate.

În perioada recentă, Atelierul de istorie a desfăşurat o serie de evenimente interesante şi a invitat persoane cu viziuni politice diferite. Evenimentele respective au fost

reflectate pe larg de presa locală. Aşadar, guvernul nu trebuie să-şi facă griji cum că atelierul a devenit un loc destinat opoziţiei.

Pe acest segment, Atelierul de istorie este recunoscut şi, mai mult decât atât, este tolerată dezbaterea unor subiecte controversate pentru Belarus. Evenimentul de comemorare a 70 de ani de la intrarea trupelor sovietice în Polonia de Est poate servi drept exemplu.

Dialog între generaţii

Astăzi, se poate afirma că o abordare ce indică un interes pe termen lung este evidentă în punctul iniţial de divergenţă. Atelierul de istorie rămâne a fi un proiect periferic în societatea belarusă, nefiind, totuşi, unul izolat. El suscită interesul istoricilor şi este înalt apreciat de generaţia tânără.

IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk, Dortmund, Germania

134

Marina Batschilo

COMUNICĂ, ÎNVAŢĂ, ADU-ŢI AMINTE.

În centrul oraşului Minsk există un loc unic: Atelierul de istorie, un proiect germano-belarus al Centrului International pentru Educaţie Minsk numit în cinstea lui Johannes Rău. Acest loc din centrul capitalei belaruse este unic în ceea ce priveşte istoria şi misiunea sa. Casa aceasta mică are peste 100 de ani; ea a fost martoră la numeroase evenimente istorice care au avut loc în Minsk. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ea era situată în ghetoul din Minsk, iar istoria ei este strâns legată de acei ani tragici.

Timp de şapte ani, Atelierul de istorie a fost deschis vizitatorilor şi diverselor activităţi. Foşti prizonieri din ghetou şi lagăre de concentrare, persoane forţate la muncă silnică, personalităţi virtuoase din toate naţiunile lumii, istorici, studenţi şi elevi şi-au găsit aici a doua casă, „Casa Călduroasă”. Datorită activităţilor intense derulate de Atelierul de istorie, grupurile de victime ale socialismului naţional şi ale stalinismului se pot întâlni între ele, îşi pot împărtăşi tinerilor amintirile şi pot beneficia de atenţie publică. Activitatea Atelierului de istorie are drept obiectiv păstrarea în cel mai mare grad posibil a istoriilor de viaţă personale, a experienţei unice a martorilor oculari la acele evenimente îndepărtate şi utilizarea activă a materialelor acumulate pentru crearea unei culturi europene integrale a memoriei.

Au trecut deja 65 de ani de la sfârşitul războiului, iar martorii care au supravieţuit acelor evenimente oribile nu mai sunt demult tineri. Pentru noi, generaţia în vârstă, care a supravieţuit războiului, durerii, greutăţilor şi schimbării priorităţilor, reprezintă o generaţie a moralităţii, prudenţei şi compasiunii. Aceşti oameni au o capacitate imensă de a fi optimişti, puternici şi înţelepţi. Totuşi, pe lângă toate avantajele, se ştie că bătrâneţea aduce o mulţime de lucruri negative în viaţa unui om. În

primul rând, ne referim la boli şi lipsă de energie, la singurătate şi insuficienţă de comunicare, la condiţii proaste de viaţă şi sărăcie.

Astfel, la 1 aprilie 2007, Atelierul de istorie a început implementarea primului proiect social germano-belarus – „Să oferim o bătrâneţe demnă martorilor la război”. Proiectul are drept obiectiv ameliorarea calităţii vieţii persoanelor în vârstă şi crearea unor condiţii mai bune de viaţă pentru ele. Deoarece primul grup de bătrâni cuprinde victime ce au avut de suferit de pe urma a doua regimuri – fascism şi stalinism, proiectul acordă o atenţie deosebită traumelor psihice şi trăirilor personale ale acestor persoane.

Proiectul îndeplineşte şi o altă misiune foarte importantă: reconcilierea diferitor grupuri de prizonieri. De ce între oameni care au suferit într-un mod sau altul de pe urma celor două regimuri teribile din timpul celui de-al Doilea Război Mondial apar confruntări şi de ce ele se menţin chiar şi în vreme de pace? Există o mulţime de cauze, atât obiective, cât şi subiective. Pot afirma cu certitudine că unul dintre motive este vălul de tăcere de lungă durată ce a acoperit istoriile de viaţă şi tragedia unui grup mare a aşa-numiţilor oameni „non-eroici”. Acum, ei au o oportunitate să spună adevărul despre acele întâmplări îndepărtate, fără constrângeri şi frică, să vorbească despre ei înşişi, despre familiile lor şi despre modul în care s-au întâmplat lucrurile. Acei oameni au tăcut o perioadă foarte lungă, iar acum ei pot vorbi şi afirma că suferinţele lor şi ale rudelor lor merită cea mai mare simpatie, respect şi atenţie din partea societăţii.

În activităţile noastre din cadrul proiectului, încercăm să luăm în consideraţie acest fapt şi, prin urmare, elaborăm procesele de comunicare şi acţionare într-o asemenea manieră încât nimeni să nu fie trecut cu vederea sau neînţeles. Participanţii la proiect, indiferent de statut şi vârstă, sunt egali în faţa noastră şi îl tratăm pe fiecare cu acelaşi grad de înţelegere şi respect. Cu siguranţă, pot afirma că nu am soluţionat această

problemă dificilă în cei trei ani de la implementarea proiectului. Totuşi, pot spune ferm că martorii războiului care se implică în activităţile de proiect au devenit mai toleranţi şi omenoşi unul cu celălalt, au învăţat să se asculte, să poarte un dialog şi să aibă respectul cuvenit faţă de suferinţele altor grupuri de martori.

Proiectul cuprinde trei domenii majore:

1. Planificarea unor întâlniri şi cluburi de interese – între ei, cu tineri, cu alte grupuri sociale şi cu parteneri internaţionali;
2. îngrijiri la domiciliu voluntare pentru martorii care nu pot veni la Atelierul de istorie şi întâmpină dificultăţi în treburile casnice din cauza vârstei înaintate şi a stării de sănătate;
3. Asistenţă ambulatorie pentru oamenii grav bolnavi ţintuiţi la pat, de obicei singuri şi care au nevoie de îngrijiri zilnice competente.

O asemenea structură şi conţinut privind componentele proiectului constituie un model bun de lucru cu bătrânii. Fiecare domeniu se centrează pe un anumit grup, în funcţie de starea de sănătate, interese, starea materială etc. Astfel, toţi cei interesaţi îşi pot găsi locul în proiect şi primi asistenţa de care au nevoie.

Pentru a oferi o mai bună înţelegere despre modul de planificare a tuturor domeniilor din proiect, voi încerca să le descriu succint.

Primul domeniu se bazează pe experienţa generală în lucrul cu bătrânii – planificarea unor grupuri de formare şi cluburi de interese. În decursul celor trei ani de activitate, au fost organizate diverse cluburi, unele dintre ele fără a evolua, în timp ce altele se dezvoltă intens. Acestea sunt: „Clubul de artizanat”, „Clubul de limbă germană”, „Clubul tradiţiilor naţionale belaruse”, „Filmele tinereţii noastre”, „Sănătate” etc.

Ele sunt foarte populare, deoarece le oferă bătrânilor oportunitatea de a se cunoaşte unii pe alţii, de a se întâlni, de a comunica şi învăţa ceva nou şi interesant. În plus, aceasta este o oportunitate de a actualiza şi, uneori, a

descoperi o capacitate creativă şi de învăţare. De fapt, persistă încă părerea că dezvoltarea personală a unui bătrân se opreşte şi că se pierde abilitatea de a actualiza şi de a dobândi cunoştinţe şi experienţe. Principiul de bază este esenţial pentru noi – voluntariatul şi iniţiativele participanţilor, iar lucrul în sine se întemeiază pe experienţa şi cunoaşterea membrilor.

Cluburile noastre unesc grupuri mici de oameni, care se întâlnesc regulat (conform programului lor de lucru) pentru desfăşurarea unor cursuri, discuţii sau activităţi comune cu privire la anumite teme şi probleme. De exemplu, despre modul în care se poate comunica adecvat cu nepoţii, copiii şi strănepoţii; despre reţete belaruse tradiţionale; despre diete corespunzătoare unei vârste înaintate etc.

Fiecare club are o atmosferă de bunăvoinţă şi confort psihologic, are stabilite tradiţii şi reguli proprii, sărbători comune ale unor zile de naştere şi evenimente de familie.

În plus, aceste cluburi acţionează ca grupuri de folosire a forţelor proprii, participanţii primind sprijin social şi moral unii de la alţii.

Cel mai important este faptul că întâlnirile în cluburi şi grupuri educaţionale elimină deficitul de comunicare esenţial pentru persoanele în vârstă.

Pe lângă grupuri şi cluburi de interese, participanţii la proiect se pot reuni o dată în lună la „Cafeneaua întâlnirilor şi Amintirilor”, unde, la un prânz cald şi delicios, se evocă trecutul, se discută evenimentele majore din ţară şi din lume, se fac cunoştinţe noi şi se exprimă dorinţe.

Primii paşi de implementare a proiectului „Să oferim o bătrâneţe demnă martorilor la război” din cadrul Atelierului de istorie a oferit martorilor numeroase oportunităţi noi de diversificare a vieţilor lor, de îmbogăţire a viziunilor personale şi de menţinere în calitate de membri activi ai societăţii.

Clădirea Atelierului de istorie din Minsk

Sursa: IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk.

Dortmund, Germania

„Ziua sărbătoririi jubileului” a devenit deja o tradiţie în Atelierul de istorie. Nu este un secret că bătrânii rămân adesea singuri la vârsta de 70, 80 sau 90 de ani, iar această singurătate se simte deosebit de trist şi tragic în ziua de naştere. De aceea, sărbătorirea în comun la o masă cu fructe, ceai, dulciuri, cu un concert de muzică şi, mai ales, într-o atmosferă caldă şi prietenoasă reprezintă un adevărat cadou pentru cei în vârstă.

Bătrâneţea oferă o bună oportunitate pentru călătorii. În cadrul proiectului, se organizează excursii frecvente către locuri memoriale de cultură şi istorie din Belarus. Excursiile satisfac nevoile intelectuale, culturale, spirituale şi estetice ale acestor oameni. Persoanele în vârstă ce locuiesc în Belarus nu au adesea suficienţi bani şi energie de a planifica de sine stătător asemenea călătorii. Aşadar, ele sunt dornice să ia parte la astfel de activităţi.

Un sondaj realizat în rândul participanţilor la proiect arată că organizarea excursiilor şi a călătoriilor s-a bucurat de cea mai mare cerere printre alte opţiuni.

Pot afirma cu încredere că proiectul nu ar fi reuşit pe atâtea dimensiuni, dacă nu am fi beneficiat de ajutorul tinerilor – voluntari în proiect. Studenţi, elevi, voluntari din Germania şi alte ţări vizitează bătrânii, le îndeplinesc solicitările, îi ajută la curăţenie, spălat, cumpărarea mâncării etc. Voluntarii fac livrări la domiciliu de produse alimentare. Persoanele cu cele mai mari nevoi au beneficiat în mod regulat de o astfel de asistenţă timp de trei ani.

Proiectul „Să oferim o bătrâneţe demnă martorilor la

război” îndeplineşte două funcţii importante. Prima este socială, datorită căreia bătrânii pot avea activităţi proprii şi, de asemenea, primi ajutor şi atenţie din partea tinerilor. A doua este istorică şi politică, deoarece tinerii implicaţi în proiect pot comunica cu martorii oculari la război şi la evenimentele postbelice. Experienţa de viaţă a acelor oameni, amintirile lor legate de întâmplări tragice, formează în minţile tinerilor o imagine adevărată a istoriei. Voluntarii înregistrează istoriile despre vieţile martorilor.

Voluntarul Iulia Vorobei, studentă la Universitatea de Stat din Belarus, descrie astfel impresiile ei în urma comunicării cu martorii: „Pentru mine personal, comunicarea cu martorii la evenimente din război şi istorisirile lor cu privire la război a determinat o schimbare de atitudine faţă de istorie şi viaţă. Concluzia de bază la care am ajuns este că omul trebuie întotdeauna să-şi păstreze caracterul uman în relaţia cu alte persoane, în orice context şi situaţie, în ciuda tuturor problemelor din viaţă”.

Pentru a îmbunătăţi statutul voluntarilor în societate şi pentru a crea reţeaua de voluntari, Belarus organizează anual Forumul Internaţional al Voluntarilor. Motoul Forumului Voluntarilor este „Amintirea trecutului – Grija pentru viitor”; forumul uneşte eforturile tinerilor din Belarus, Ucraina, Germania şi alte ţări de menţinere a păcii în lume, de îmbunătăţire a relaţiilor dintre generaţii şi de dezvoltare a ideilor umanismului. Participanţii la forum sunt organizaţii de tineri voluntari cărora le pasă de vieţile celor în vârstă, ale persoanelor cu dizabilităţi şi ale altor grupuri social vulnerabile.

O componentă esenţială a lucrului cu voluntarii este ghidarea lor sub aspect psihologic. Fred Dorn, un specialist german în psihodramă, vizitează cu regularitate oraşul Minsk pentru a se întâlni cu voluntarii. La orele de psihodramă, voluntarii au oportunitatea de a-şi împărtăşi experienţa de comunicare cu persoanele în vârstă, trăirile şi ideile acestora.

Al treilea domeniu din proiect este implementat în

colaborare cu două organizaţii, organizaţia evreiască de caritate „Chessed Rachamim” şi Comu-*Centrul Internaţional pentru Educaţie „Johannes Rau”* unitatea Ortodoxă din Belarus. Specialişti din ambele organizaţii, care deţin cunoştinţe profesionale relevante, acordă asistenţă ambulatorie persoanelor grav bolnave ce necesită îngrijiri continue.

Acest domeniu este cel mai dificil. Totuşi, este esenţial, deoarece mulţi bătrâni au nevoie de o asemenea grijă şi sprijin. Din păcate, Belarus nu are încă un sistem de asistenţă socială medicală pentru persoanele în vârstă ţintuite la pat din cauza stării de sănătate, iar calitatea vieţii lor depinde în întregime de nivelul şi disponibilitatea serviciilor de acordare a îngrijirilor speciale.

În loc de concluzie, aş vrea să citez câteva afirmaţii spuse de participanţii la proiect:

Participarea activă la proiect mă face să mă simt energic şi bine dispus.

Caracterul şi atitudinea mea faţă de viaţă şi oameni s-au schimbat.

Cercul meu de cunoscuţi s-a extins, iar viaţa a devenit mai interesantă şi mai plină de evenimente.

Mă simt mai bine, iar în viaţa mea există mai multă fericire. Am devenit mai apropiaţi şi mai atenţi unul faţă de celălalt.

De fapt, 66% din participanţii la proiectau observat schimbări pozitive în vieţile lor.

Martorii la evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial şi persoanele angajate în proiectul „Să oferim o bătrâneţe demnă martorilor la război” îşi exprimă recunoştinţa cea mai profundă Fundaţiei Federale Germane „Rememorare, Responsabilitate şi Viitor”,

Centrului International pentru Educaţie Dortmund, Bisericii Evanghelice din Renania de Nord-Westfalia şi Hessen-Nassau pentru sprijinul financiar, atenţia şi grija acordate.

Interviu cu un martor ocular.
Sursa: IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk, Dortmund, Germania

DEZASTRUL DE LA CERNOBÎL ÎN CONTEXTUL CULTURII EUROPENE A MEMORIEI[66]

În 2011 se vor împlini 25 de ani de la explozia reactorului de la Centrala Atomică de la Cernobîl. Aşadar, s-a născut o generaţie întreagă fără a avea amintiri direct legate de evenimentele din 26 aprilie 1986. În acest sens, apare pericolul că cea de-a 25-a aniversare ar putea fi o ultimă ocazie pentru ca presa să-şi îndrepte atenţia către dezastrul de la Cernobîl şi consecinţele lui, pe lângă publicarea unor studii, realizarea unor filme şi organizarea expoziţiilor etc., înainte ca Cernobîl să fie îngropat de tot în uitare.

În acelaşi timp, explozia reactorului de la Centrala Atomică de la Cernobîl la 26 aprilie 1986 a avut efecte asupra întregii Europe şi chiar în afara graniţelor ei. Pentru mulţi oameni, accidentul de la Cernobîl a determinat un fel de „şoc antropologic”[67], care a scos în evidenţă ameninţarea omniprezentă lansată de tehnologiile avansate asupra vieţii oamenilor. Astfel, majoritatea locuitorilor Europei care au supravieţuit exploziei reactorului îşi pot aduce aminte şi azi ce făceau în

66 Versiunea actualizată a raportului prezentat la 15 decembrie 2009 la Universitatea din Gies- sen (Republica Federală Germania).

67 Vezi Ulrich Beck:„Der anthropologische Schock. Tschernobyl und die Konturen der Risikogesellschaft“, în „Merkur, Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken“, 1986, 8: 653-663. (Ulrich Beck:„Şocul antropologic. Cernobîl şi conturarea unei societăţi a riscului“).

momentul în care a fost semnalat dezastrul. În următorii ani, aproape toate ţările europene au creat grupuri de iniţiativă care până în prezent ajută oamenii din Belarus, Ucraina şi – într-o măsură mai mică – din Rusia, să diminueze efectele catastrofei, iată de ce, la prima vedere, dezastrul pare să fie pur şi simplu destinat să devină o parte esenţială a culturii europene a memoriei.

Este oare aşa, şi dacă este, cum poate contribui dezastrul de la Cernobîl la formarea unei culturi europene a memoriei? Ca să găsim răspunsul corect, ar trebui să răspundem la două întrebări fundamentale:

1. Ce este cultura europeană a memoriei?
2. Cum a fost perceput dezastrul de la Cernobîl şi care sunt amintirile despre el şi consecinţele lui?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, a fost analizată, în primul rând, mass media, ca fiind purtătoare de amintiri, şi, în al doilea rând, abordarea amintirilor prin prisma actorilor sociali şi politici. Din păcate, acest articol nu poate investiga transferul de amintiri în mediul privat, adică în familie etc. Aceste forme de memorie necesită un studiu special.

Ce este cultura europeană a memoriei?

În ultimii ani, numeroşi politicieni şi actori sociali europeni s-au referit la dezvoltarea unei culturi europene a memoriei. Aceasta este asociată cu speranţa că amintirile comune ale unor evenimente din trecut ar putea susţine crearea Uniunii Europene ca proiect politic.

Sub aspectul conţinutului, încercările de a construi o cultură europeană a memoriei se centrează pe evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial, în special, pe exterminarea evreilor. Aşadar, Holocaustul este adesea prezentat ca simbol al unui mit fundamental negativ al Europei.[68] Acesta demonstrează complexitatea fundamentală a culturii europene a memoriei, al cărei obiectiv este nu doar formarea unei viziuni transnaţionale asupra istoriei, ci şi determinarea unei schimbări de

68 Vezi Ulrike Ackermann:,, Das gespaltene Gedenken. Hier Holocaust, da Gulag":"Eine gesamteuropäische Erinnerungskultur ist nicht in Sicht",în: Internationale Politik, 2006,5, site: nach http://www.ulrike-ackermann.de/GespalteneErinnerungEuropa.pdf. (Ulrike Ackermann:"Idee divizată. Aici Holocaust, Acolo GULAG: Cultura paneuropeană a memoriei nu există ca perspectivă"^ „Internationale Politik", 2006, 5 http://www.ulrike-ackermann.de/GespalteneErin- nerungEuropa.pdf).

paradigmă în ce priveşte reflectarea evenimentelor şi contextelor istorice, în mod tradiţional, identitatea naţională înainte de 1945 şi imediat după se baza pe recunoaşterea actelor naţionale de eroism şi a evenimentelor eroice din istoria naţională. Dimpotrivă, memoria comună a Europei depăşeşte graniţele naţionale, mai ales în rememorarea marilor catastrofe europene din secolul al XX-lea şi a victimelor acestora.[69] Pe de o parte, o asemenea abordare permite, în primul rând, coexistenţa în continuare a diverselor evocări istorice naţionale. Totuşi, pe de altă parte, apare întrebarea dacă amintirile privind Holocaustul sunt suficiente pentru dezvoltarea la cetăţenii europeni a unui puternic simţ al interrelaţionării şi al unei semnificaţii istorice comune. Cu siguranţă, cea de-a 20-a aniversare a căderii zidului Berlinului şi a cortinei de fier a lărgit baza culturii europene a memoriei într-o dimensiune pozitivă. Mai mult decât atât, au avut loc şi alte evenimente importante pentru întreg continentul european, care ar putea fi incluse în cultura europeană a memoriei şi permit, parţial, o abordare pozitivă a moştenirii spiritului libertăţii şi emancipării. Avem în vedere Revoluţia Franceză din 1789, Revoluţia Democratică din 1848, Primul Război Mondial din 1914 – 1918 şi revoltele studenţeşti din 1968. De fapt, aceste evenimente sunt sărbătorite pe larg în spaţiul public, de obicei doar cu ocazia aniversărilor legate de ele, în timp ce memoria Holocaustului rămâne mereu prezentă.

Memoria transnaţională comună poartă în sine, încă, potenţialul unor conflicte. În plus, ceremoniile şi dezbaterile publice din 2009 consacrate împlinirii a 60 de ani de la cel de-al Doilea Război Mondial şi a 20 de ani de la revoluţiile de catifea din fostele ţări sovietice au arătat măsura în care amintirile referitoare la acele evenimente sunt eterogene şi contradictorii în ţările europene. Aşadar, liniile de demarcare între Est şi Vest încă se manifestă – fapt care nu este deloc surprinzător, având în vedere că

69 Claus Leggewie, "Schlachtfeld Europa. Transnationale Erinnerung und europäische Identität", în:"Blätter für deutsche und Internationale Politik", 2009,2, site: nach http://www.eurozi- ne.com/articles/2009-02-04-leg-gewie-de.html (Claus Leggewie,„Câmpul de luptă al Europei. Memorie transnaţională şi identitate europeană", în "Blätter für deutsche und Internationale Politik", 2009, 2, http://www.eurozine.com/articles/2009-02-04-leggewie-de.html

diferite contexte sociale şi politice au influenţat sau influenţează formarea memoriei oamenilor în Est şi Vest. În acelaşi timp, este posibil să existe şi în continuare o diferenţiere, potrivit lui Ştefan Troebst, care defineşte Europa de Est, de Vest, Centra l-Vestică şi Central-Estică drept patru zone deţinătoare de culturi specifice ale memoriei. În plus, el distinge şi experienţa dictatorială a Europei de Sud până în anii ’70.[70]

Subiectele-cheie ce stârnesc conflicte includ evaluarea represiunii staliniste şi problema relaţiei dintre aceasta şi masacrele naţional-socialiste.

Pe de o parte, linii de demarcaţie apar între membrii vechi şi cei noi ai UE.în statele occidentale, datorită dominanţei afirmaţiei privind singularitatea Holocaustului, conceptualizarea critică a represiunii staliniste a fost, de obicei, fie revocată, fie utilizată pentru minimalizarea amplorii politicii naţional-socialiste de exterminare şi chiar pentru justificarea acesteia. Totuşi, spre deosebire de popoarele Europei de Vest care, inclusiv RFG din 1985, consideră anul 1945 drept an al eliberării, pentru cetăţenii ţărilor din Europa Centrală acest an desemnează o tranziţie de la o dictatură la alta.[71] De exemplu, diferenţele au devenit evidente în 2007, când mutarea unui monument sovietic în Tallinn a dus la transformarea relaţiilor dintre Estonia şi Rusia într-un real conflict interstatal, iar UE a adoptat, în general, o poziţie neutră demonstrativă. Totuşi, există deosebiri semnificative între Rusia şi statele UE. în timp ce în ţările UE cultura memoriei are în centrul atenţiei, în principal, victimele, Rusia şi Belarus evidenţiază, în primul rând, aspectele eroice ale victoriei. Potenţialul conflictual s-a manifestat pregnant şi evident în discuţiile legate de împlinirea a 60 de ani de la semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov.

Mai ales că această aniversare a suscitat mai multă

70 Stefan Troebst, "Jalta versus Stalingrad, Gulag versus Holocaust. Konfligierende Erinnerungskulturen im größeren Europa", în: Bernd Faulenbach / Franz-Josef Jelich (Hg.):"Transformationen der Erinnerungskulturen in Europa nach 1989 (Geschichte und Erwachsenenbildung, Bd. 21)", Essen 2006, 23-49, 30. (Stefan Troebst, Jalta vs. Stalingrad, GULAG vs. Holocaust. Cultura contradictorie a memoriei în Europa lărgită", în „Transformarea culturii memoriei în Europa după 1989" (Istorie şi Educaţia Adulţilor, voi. 21) Bernd Faulenbach / Franz-Josef Jelich, Essen 2006, 23-49, aici 30).

71 Ackermann, "Hier Holocaust, da Gulag"(Fn. 2); Leggewie,"Schlachtfeld Europa" (Fn. 3); Troebst (FN. 4): "Jalta versus Stalingrad." (Ackermann, Aici Holocaust, Acolo GULAG; Leggewie, Câmpul de luptă al Europei (Fn. 3);Troebst FN. 4): Ialta - Stalingrad).

atenţie publică în Vest decât Acordul de la München din 1938, semnat cu un an înainte, care a fost considerat de către Rusia un afront la adresa ei şi semnalat, de exemplu, de către Prim-ministrul rus Vladimir Putin în scrisoarea deschisă din septembrie 2009. Aceste comparaţii arată că discursul istoric mai conţine momente de incriminare în legătură cu responsabilitatea istorică.[72]

Un alt exemplu este perceperea anului 1989 ca an de eliberare, care a avut drept rezultat înfrângerea finală a sistemului de către confruntarea blocului estic şi dezintegrarea taberei socialiste.

De asemenea, în acest caz, poate fi urmărită în timp asimetria experienţei şi memoriei istorice. Pentru Rusia, Belarus şi alte ţări din CSI, cezura decisivă a fost anul 1991. Dezintegrarea Uniunii Sovietice a fost percepută de mulţi oameni din noul bloc CSI drept o catastrofă asociată cu pierderea statutului de putere mondială şi cu declinul economic. Astfel, experienţa pozitivă a lărgirii libertăţilor a trecut în plan secundar.

Ţinând seama de existenţa unor asemenea culturi contradictorii ale memoriei, mulţi sceptici consideră că o cultură europeană comună a memoriei este încă imposibilă pe termen lung şi că amintirile vor fi în viitor asociate în mare măsură contextului naţional. Acest lucru este evidenţiat de polemicile în jurul preambulului Tratatului Constituţional al Uniunii Europene. Proiectul final al Tratatului Constituţional nu menţionează explicit asemenea momente cruciale din istorie precum războaiele mondiale, Holocaustul sau Gulagul şi conţine doar o notă vagă despre „o Europă acum unită după o experienţă atât de dureroasă”. Tratatul de la Lisabona, care a intrat în vigoare în 2009, nici măcar nu se referă la asemenea chestiuni.[73]

Totuşi, scepticii nu au luat în calcul faptul că

---

72 Karl Schlögel:"Auf verlorenem Posten? Russland und seine Freunde 20 Jahrenach der Wendeln: Osteuropa, 2009,11:15-36, aici 35."München war der Sündenfall. Nicht erst der Hitler- Stalin-Pakt ebnete den Weg zum Krieg. Aus dem Brief des russischen Ministerpräsidenten Wladimir Putin an die Polen", in: Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 6.9.2009. (Karl Schlögel: La poziția pierdută? Rusia și prietenii ei. După 20 de ani de la schimbare. în Osteuropa, 2009, 11: 15-36, aici 35. "Prăbușirea a fost la München. Pactul dintre Hitler și Stalin nu a constituit singura cauză a războiului". Scrisoarea lui Vladimir Putin, Prim-ministru al Rusiei, către polonezi, publicată în ziarul Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 6.9.2009).

73 A se vedea Christian Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß (Hg.):"Schmerzliche Erfahrungen der Vergangenheit und der Prozess der Konstitutionalisierung Europas", Wiesbaden 2008. (Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß: "Amintiri dureroase ale trecutului şi procesul de constituționalizareîn Europa", Wiesbaden 2008).

evenimentele naţionale sunt interpretate în moduri foarte diferite şi contradictorii în chiar contextele naţionale, în primul rând, ei au omis faptul că noţiunea de cultură comună a memoriei se referă, în general, la cultura abordării comune a diverselor amintiri, nula memorii comune.

În definiţia istoricului Hans-Günther Hokerts, „cultura memoriei” este un „concept general larg ce denotă toate formele de utilizare a evenimentelor istorice care nu sunt pur ştiinţifice de către societate”.[74] Pentru a se asigura că acest mod de „utilizare” nu dă naştere unor conflicte grave, cultura memoriei ar trebui să conţină abilitatea de a învăţa să înţelegem diferitele perspective atunci când ne referim la evenimente istorice care derivă din viziunile diverselor contexte deosebite ale participanţilor, şi nu de a pune în opoziţie acele perspective. Astfel, în locul unei imagini în alb şi negru, avem o imagine cu multe nuanţe de gri, care, pe de o Reactorul¿e¡acemobn parte, relevă influenţa obiectivă a sistemelor politice şi, pe de altă parte, evidenţiază provocările şi oportunităţile selecţiei individuale în situaţii istorice extreme. La nivelul naţional din majoritatea ţărilor europene occidentale, pot fi observate, după 1990, procese relevante de percepţie tot mai diferenţiată a istoriei. De fapt, aceasta a fost o perioadă de regândire critică a istoriei, datorită căreia au fost recunoscute cazurile de colaboraţionism şi participare în politica naţional-socialistă de deportare şi exterminare a evreilor. Prin urmare, acea reprezentare în „alb şi negru”, care a creat „imaginea unei naţiuni unite în revolta împotriva duşmanilor din interior şi

74 Cit. Christoph Cornelißen: “Erinnern in Europa, Bundeszentrale für politische Bildung”, in: Volker Knigge / Norbert Frei (Hg.): “Verbrechen erinnern. Die Auseinandersetzung mit Holocaust und Völkermord”, Bonn 2005, site: nach www.bpb.de/themen/8JVYJ2.html. (cit. Christoph Cornelißen:“Amintiri ale Europei”, Centrul pentru Educaţie Politică,în Volker Knigge/ Norbert Frei:“Să ne aducem aminte crimele. Discuţii asupra Holocaustului şi Genocidului”, Bonn 2005, la www.bpb.de/themen/8JVYJ2.html).

din exterior" a fost distrusă.[75] Astfel, este facilitată compatibilitatea culturilor naţionale şi europene ale memoriei, adică dezvoltarea „unor culturi naţionale deschise în stil european".[76]

În acest caz, cultura memoriei înseamnă, mai degrabă, în mare măsură, învăţarea unor lecţii din istorie în vederea evitării unor crime împotriva umanităţii în prezent şi în viitor, decât condamnarea actorilor istorici din acele vremuri.

Sub acest aspect, noţiunea de cultură a memoriei este strâns legată de conceptul de cultură politică. Cultura comună a memoriei poate exista doar dacă actorii respectă valorile democratice, care permit pluralismul amintirilor şi fac posibilă asocierea acelor amintiri cu contextele relevante. Aşadar, o asemenea cultură a memoriei este strâns legată de existenţa unor structuri de guvernare democratice funcţionale.

Potrivit lui Kinrad Jarusch, o cultură comună a memoriei poate fi formată numai în urma unei varietăţi de iniţiative descentralizate, prin înţelegerea trecutului drept angajament de a învăţa menţinerea păcii şi respectarea drepturilor omului în cadrul civilizaţiei, nu al progresului.[77] Dat fiind faptul că Europa este casa diverselor sisteme politice hibride şi autoritare, problema de bază în acest caz este următoarea: dacă o cultură europeană comună a memoriei consideră că există deja o cultură politică comună sau dacă dezvoltarea culturii comune a memoriei contribuie, într-o anumită măsură, la formarea culturii politice comune. Consider că a doua formulare, care denotă mai mult o înţelegere dialectică a interrelaţiei dintre cultura politică şi cultura memoriei, este mai aproape de adevăr.

Din cauza potenţialului conflictual asociat celui de-al

75 Harald Welzer / Claudia Lenz: "Opa in Europa. Erste Befunde einer vergleichenden Tradie- rungsforschung",în: Harald Welzer (Hg.):"Der Krieg der Erinnerung. Holocaust, Kollaboration und Widerstand im europäischen Gedächtnis", Frankfurt a.M. 2007:. 7-40, aici 26. (Harald Welzer/Claudia Lenz:"Bunelul în Europa. Primele rezultate ale studiului comparativ cu privire la transfer"în Harald Welzer. Războiul amintirilor. Holocaust, Colaborare şi Confruntare în Memoria Europeană, Frankfurt am Main 2007:7- 40, aici 26).

76 Matthias Kumm: "Geschichte als Argument? Republikanisches Geschichtsverständnis im Transnationalen Europa", în: Christian Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß (Hg.): "Schmerzliche Erfahrungen der Vergangenheit und der Prozess der Konstitutionalisierung Europas", Wiesbaden 2008:43-47. (Matthias Kumm:"Istoria ca polemică?Înţelegerea republicană a istoriei şi istoria transnaţională"în Christian Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß: "Amintiri dureroase ale trecutului şi procesul de constituţionalizareîn Europa", Wiesbaden 2008,43-47).

77 Konrad H. Jarusch: "Konfligierende Erinnerungen. Nationale Prägungen. Verständigungsversuche und europäische Geschichtsbilder", in: Joerges / Mahlmann / Preuß: 15-25, aici 25. (Konrad H. Jarusch: "Memorii conflictuale. Modele naţionale. încercări de a înţelege şi reprezentările europene privind istoria"în Joerges / Mahlmann / Preuß": 15-25, aici 25.)

Doilea Război Mondial şi Holocaustului, apare următoarea întrebare: ce evenimente istorice, în afară de acestea, ar putea contribui la formarea unei culturi europene a memoriei? Pentru a verifica în ce măsură subiectul accidentului de la Cernobîl este relevant, trebuie să vedem gradul în care dezastrul respectiv face parte din amintirile prezente în fiecare ţară şi care sunt condiţiile şi premisele acestor memorii în diferite ţări şi între ele. Astfel, vom putea identifica potenţialul de conflict, care ar putea complica sau chiar împiedica în întregime includerea accidentului de la Cernobîl în cultura europeană a memoriei.

Percepţiile despre dezastrul de la Cernobîl în Est şi în Vest

Când a explodat reactorul la Centrala Atomică de la Cernobîl, sistemul relaţiilor internaţionale era încă divizat între blocurile estice şi cele occidentale. În URSS, politica de restructurare şi deschidere tocmai fusese instituită de Mihail Gorbaciov, Secretarul General al Partidului Comunist din URSS, iar accidentul a arătat în mod evident limitele acesteia. Liderii Uniunii Sovietice au recunoscut că la Cernobîl a avut loc un accident numai când a fost depistat în ţările Scandinave un nivel crescut al radiaţiei. În săptămânile ce au urmat, oamenii din Europa occidentală au aflat că reactorul, de fapt, explodase şi că a avut loc cel mai grav accident din istorie din cauza unor greşeli de proiectare. În Uniunea Sovietică, au trecut aproape trei ani până cetăţenii au aflat amploarea reală a dezastrului, iar ziarele au început să publice hărţi ale zonelor afectate.[78]

Ţările au reacţionat în diferite moduri. În RFG, unde exista o mişcare antinucleară puternică, dezastrul a fost

78 A se vedea Astrid Sahm: "Transformation im Schatten von Tschernobyl", Münster 1999. (Astrid Sahm:"Transformareaîn umbra Cernobîlului", Münster 1999).

perceput drept o confirmare a unor preocupări de durată. Stocurile de alimente conservate s-au epuizat, recoltele au fost distruse, spaţiile de joacă pentru copii – răvăşite, iar copiilor le-a fost interzis să iasă afară, pentru a fi cât mai puţin expuşi radiaţiilor. Chiar în acel an, 1986, sociologul Ulrich Beck a publicat o carte despre societatea riscului. Cernobîl semnifica, din perspectiva lui, „sfârşitul tuturor oportunităţilor noastre foarte concrete de a ne distanţa: pe de o parte, gardurile, lagărele, blocurile militare, iar, pe de altă parte, propriile noastre patru ziduri – graniţele reale şi simbolice – dincolo de care cei ce nu păreau să fie afectaţi puteau rămâne indiferenţi. Toate acestea au încetat să mai existe după Cernobîl.”[79]

Deşi reacţia societăţii în Germania a fost probabil cea mai intensă, iar norul radioactiv părea să se fi oprit la graniţa franceză, Cernobîl a generat îngrijărări şi în spaţiul public al altor ţări occidentale şi a pus problema unor măsuri de securitate naţională. Aşadar, în Suedia, sute de tone de carne de ren au fost distruse; în Anglia, Scoţia şi Ţara Galilor, câteva sute de ferme au interzis tăierea ovinelor pentru 15 ani după Cernobîl. [80]Totuşi, în general, Cernobîl a cauzat daune nesemnificative şi pe termen scurt vieţii de zi cu zi din Europa de Vest.

Dimpotrivă, în Uniunea Sovietică, oamenii nu au dezvoltat în sine o percepţie a riscurilor utilizării „atomului pentru pace”. Câteva sute de mii de oameni, evacuaţi în primele zile şi săptămâni de la dezastru, nu aveau idee că îşi părăseau casele pentru totdeauna şi că alte sute de mii de oameni vor avea aceeaşi soartă în anii următori. Ei se gândeau că evacuarea va dura câteva zile şi, conform ordinului, şi-au lăsat toate proprietăţile, inclusiv animalele domestice. Aceste evacuări, organizate în principal de către armată, fără vreun preaviz, au fost asociate cu retragerea în timpul atacului german asupra Uniunii Sovietice din vara anului 1941. Comparaţiile cu războiul au

79 Ulrich Beck:"Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne", Frankfurt a.M. 1986, S. 7. (Ulrich Beck:“Societatea riscului. Spre o nouă modernitate", Frankfurt am Main 1986, C.7).

80 Mycle Schneider: "15 Jahre nach Tschernobyl. Atomkraft und Treibhauseffekt?" Hrsg. von Die Grünen/"Freie Europäische Allianz im Europäischen Parlament", April 2001.http://www.greens- efa.org/cms/topics/dokbin/102/102927.15Jahre_nach_tschernobyl_atomkraft_und(5)en.pdf (Mycle Schneiderei 5 ani după Cernobîl". Energia atomică şi efectul de seră? Tipărită de Grupul Verzilor/Alianţa Liberă Europeană din Parlamentul European, Aprilie 2001.

continuat şi după: atât în lupta „eroică” a „lichidatorilor”, nume dat echipelor de salvare care au mers acolo pentru a preveni efectele pe termen lung ale dezastrului, precum şi în evaluarea amplorii accidentului – ca şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, catastrofa a afectat fiecare al patrulea cetăţean din Belarus. Chiar şi satele părăsite cu o mulţime de case din lemn arse din temelie aminteau de al Doilea Război Mondial. Deoarece singurele lucruri care au rămas după aceea erau coşurile de fum din piatră, aşa cum se reflectă în renumitul complex memorial de la Katyn, construit în memoria satelor distruse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.[81]

În timp ce în Europa de Vest accidentul de la Cernobîl a fost considerat un dezastru de tip nou, care are legătură cu riscurile globale viitoare ale societăţii tehnologice contemporane, în Uniunea Sovietică din acea vreme el a fost conştientizat, în principal, retrospectiv şi perceput ca accident local cu efecte uşor-de-depăşit. Svetlana Aleksievici a arătat foarte clar acest lucru în cartea ei „Ruga de la Cernobîl. Cronicile Viitorului”, în care martorii oculari intervievaţi simţeau încă ceva neobişnuit în legătură cu dezastrul, dar le lipseau cuvintele necesare şi descriau realitatea în modul în care puteau, prin utilizarea comparaţiilor cu războiul.[82] Când în 1988 şi 1989, în cadrul aşa-numitei „diplomaţii publice”, au avut loc primele întâlniri deschise între germani şi belaruşi, cei din urmă nu au reuşit să înţeleagă de ce germanii luaseră măsuri de precauţie foarte evidente, spre deosebire de ţara lor, afectată mult mai grav de contaminarea radioactivă. În plus, cetăţenii Germaniei şi ai altor ţări occidentale au avut mult mai multe oportunităţi să acţioneze la propria discreţie, spre deosebire de cei din Uniunea Sovietică; de exemplu, ei puteau cu uşurinţă cumpăra dozimetre de radiaţie, existând şi institute independente, precum Institutul pe probleme de mediu din

81 Astrid Sahm: "Und der dritte Weltkrieg heißt Tschernobyl ..." [Al Treilea Război Mondial - Cernobîl], în: F. Dorn/L. Jekel/V. Ignatowitsch, "Erinnerungen gegen den Krieg" [A nu omorî omul], zweisprachige Ausgabe, Minsk 1995:202-227.

82 Swetlana Alexijewitsch:"Tschernobyl. Chronik der Zukunft", Berlin 1997. (Swetlana Aleksievi- ch:Chernobîl. "Cronicile Viitorului", Berlin 1997.)

Darmstadt.

În ciuda unor diferenţe semnificative de percepţie a accidentului de la Cernobîl, participanţii la întâlniri au descoperit, totuşi, că dezastrul a trezit în ei frici şi preocupări similare privind sănătatea copiilor sau alte chestiuni. În plus, este relevant faptul că dezastrul de la Cernobîl a trezit sentimente specifice în Belarus şi Ucraina, în special în rândul femeilor şi mamelor, ele dorind să acţioneze. De aceea, diverse ţări au creat grupuri de iniţiativă, dornice să contribuie prin implicare activă pentru diminuarea efectelor catastrofei în Belarus şi Ucraina. O asemenea mişcare s-a manifestat mai ales în Germania, unde ajutorul era adesea motivat de aspiraţia de a ispăşi în practică vina germană pentru crimele comise în cel de-al Doilea Război Mondial. Comparaţiile generale ale accidentului cu războiul, făcute în Belarus, au contribuit la aceasta.[83]

În urma unor asemenea iniţiative, copiii erau invitaţi pentru reabilitare, avea loc transferul organizat de ajutoare şi asistenţă medicală, erau susţinute restabilirile locului de trai, se ofereau oportunităţi de reabilitare în ţările afectate şi multe altele. În 1995, ajutorul umanitar trimis Belarusului a fost estimat la aproape 700 de milioane de dolari, iar în 2005 valora circa 75 de milioane de dolari. Ajutorul a venit din partea a 101 ţări. De asemenea, după aceea, aproape 50 de mii de copii erau anual invitaţi în străinătate pentru reabilitare: aproape 10.000 au fost în Germania şi peste 20.000 în Italia.[84]

Mişcarea de proporţii de ajutorare nu a fost una lipsită de conflictele asociate schemei clasice „donator-

83 Ar trebui să ne întrebăm care este rolul comparaţiei cu războiul în Spania, întrucât atacul aerian nemţesc asupra oraşului Guernica din 1937 a avut loc, de asemenea, la 26 aprilie.

84 Astrid Sahm:"Aufdem Weg in die transnationale Gesellschaft? Belarus und die internationale Tschernobyl-Hilfe", in: Osteuropa 2006,4: 105-116. (Astrid Sahm:"În drumul spre o societate transnaţională? Belarus şi ajutorul umanitar internaţional acordat pentru victimele de la Cernobîl", from Osteuropa 2006,4:105-116).

recipient”. Chiar şi întrebarea dacă odihna în străinătate este, în realitate, reabilitare cu efect benefic asupra sănătăţii sau are legătură mai degrabă cu un şoc cultural puternic a fost motiv de polemică în rândul sponsorilor iniţiativelor. În acest context, unele iniţiative alegeau intenţionat modalitatea care se centra pe oferirea oportunităţilor de reabilitare, precum şi pe alte poiecte structurale în ţările afectate. Din anii ’90, multe iniţiative au reuşit să devină iniţiative reale de parteneriat, în urma cărora s-au dezvoltat şi implementat proiecte atât cu partenerii germani, cât şi cu cei din Belarus. Totuşi, un aspect rămas neexplorat vizează gradul în care evaluarea impactului catastrofei încă reprezintă elementul central al dialogului dintre diverse propuneri sau dacă Cernobîl a dat startul oficial pentru derularea unor proiecte comune.

Sub aspectul trecutului şi prezentului, în percepţia dezastrului de la Cernobîl, este deosebit de important să determinăm dacă el a avut loc din cauza sistemului sovietic sau dacă trebuie văzut ca un dezastru mondial, care s-ar putea produce la orice centrală atomică indiferent de structura politică. Deoarece gestionarea sovietică a consecinţelor catastrofei, prin a sa politică de nedezvăluire completă timp de trei ani, a zguduit puternic încrederea cetăţenilor sovietici în sistemul lor politic, noile forţe politice alternative apărute în Uniunea Sovietică au utilizat dezastrul pentru discreditarea structurilor sovietice dominante. În Belarus şi Ucraina, forţele naţionale au iniţiat chiar un fel de „proces de la Nürnberg”, prin organizarea unor „tribunale publice” în Minsk şi Kiev, în aprilie 1991.[85] Totodată, ele au păstrat acelaşi discurs public dominant, care explica catastrofa de la Cernobîl prin imagistica celui de-al Doilea Război Mondial, sau au încercat să o utilizeze pentru a-şi atinge propriile scopuri.

Dimpotrivă, în Europa de Vest, era evident pentru majoritatea funcţionarilor că, în cazul unui accident catastrofal de proiectare, sistemul de gestionare a dezastrului din propriile ţări va fi în mod disperat

85 Sahm,“Transformation im Schatten von Tschernobyl", 217ff. (Astrid Sahm,“Transformarea în umbra Cernobîlului" 217ff).

supraîncărcat şi că ei vor fi nevoiţi să recurgă la aceeaşi politică de nedezvăluire pentru a preveni panica. Din acest motiv, în dezbaterile publice din numeroase ţări, dezastrul a servit drept argument împotriva utilizării energiei nucleare în scopuri publice, după cum s-a decis în urma unui referendum din noiembrie 1987 în Italia. În Germania, ca reacţie la dezastrul de la Cernobîl, coaliţia CDU-FDP a înfiinţat Ministerul Federal pentru Mediu, Conservarea Naturii şi Securitatea nucleară. Deşi la acea vreme s-a ajuns la un consens public de a considera energia atomică drept una de tranziţie, decizia oficială dea renunţa la energia atomică a fost adoptată doar în timpul guvernului Verzilor – SPD, ales în 1998. În alte ţări, precum Franţa, utilizarea energiei atomice în scopuri publice nici nu a fost pusă sub semnul întrebării, iar în altele, precum Suedia sau Elveţia, Cernobîl a devenit un argument în plus într-o discuţie foarte aprinsă privind utilizarea energiei atomice. În dezbaterile publice din toate ţările, adversarii energiei nucleare aduceau în prim-plan, de obicei, problemele fundamentale ale utilizării energiei atomice în întreaga lume. Dimpotrivă, reprezentanţii grupurilor de lobby atomic scoteau în evidenţă faptul că dezastrul de la Cernobîl a fost cauzat, în primul rând, de sistemul de gestionare sovietic şi a avut loc doar din cauza deficienţelor de la reactoarele nucleare, proiectate şi în scopuri militare, în acea discuţie, ei erau de acord cu perspectiva adoptată de opoziţia politică din Uniunea Sovietică. Astfel, punctele conflictuale în percepţia dezastrului sunt globale şi nu au legătură cu anumite sisteme politice. De fapt, întregul ansamblu de momente de conflict politic este reflectat în discursul public din orice ţară.[86]

După accidentul de la Cernobîl, atât în Uniunea Sovietică, cât şi în alte ţări din Europa de Est ce aveau centrale atomice şi făceau parte din tabăra socialistă, au început să se formeze treptat mişcări antinucleare. Dincolo de graniţele URSS, astfel de procese se desfăşurau chiar şi

86 See Schneider,"15 Jahre nach Tschernobyl" (Fn. 14). (Schneider,"15 ani după Cernobîl"(Fn. 14)).

mai repede, deoarece, de obicei, contactele directe cu Europa de Vest erau mai intense. E şi cazul RDG, unde oamenii beneficiau de un acces mai larg la informaţii spre deosebire de cetăţenii Uniunii Sovietice, datorită televiziunii din Germania de Vest etc. Acolo, încă în iunie 1986, membrii unor mişcări independente pentru pace şi protecţie a mediului au răspândit mesajul cu titlul „Cernobîl acţionează peste tot".[87] Pe fundalul acelor proteste tot mai intense, guvernele câtorva republici socialiste şi ale unor ţări din Europa de Est au schimbat sau respins, în a doua jumătate a anilor '80, planurile lor ambiţioase de dezvoltare a centralelor atomice.[88] Datorită intensificării mişcării antinucleare în Europa de Est, divergenţele menţionate referitoare la percepţie sub aspectul trecutului şi al viitorului au fost oarecum atenuate. De fapt, mişcările de protecţie a mediului şi-au pierdut din nou importanţa în ţările post-sovietice în anii '90, mai ales din cauza crizei economice dramatice. Totuşi, în dezbaterile noului mileniu referitoare la schimbările climaterice au apărut noi argumente pentru întreaga Europă privind dezvoltarea pe viitor a centralelor atomice. Astfel, aproape în toate ţările europene conflictele publice asociate funcţionării centralelor de energie atomică au devenit din nou de actualitate.

Cum anume îşi amintesc ei?

Modul de percepţie a dezastrului nu a constituit unica diferenţă. Deosebiri notabile pot fi identificate şi în modelele de amintire formate de-a lungul ultimilor 20 de ani. Ucraina este casa principalelor locuri memoriale – centrala atomică şi oraşul-fantomă abandonat, suburbia Pripiat. Aşadar, aici dezastrul este perceput, în principal, ca unul de ordin tehnic. Zona restricţionată, precum şi centrala atomică închisă împreună cu reactorul izolat de un „sarcofag" de beton, sunt folosite în scopuri comerciale ca destinaţie turistică. Datorită mai ales iniţiativelor unite

87 Danuta Kneipp: "Tschernobyl wirkt überall .... Die Reaktorkatastrophe und die Umwelt- und Friedensbewegung in der DDR", în: Zeitgeschichte-online, Thema: "Die Reaktorkatastrophe von Tschernobyl", ed. de Sabine Schön, April 2006, zeitgeschichte-online.de/zol/ portals/_rainbow/documents/pdf/kneipp_umbwg.pdf (Danuta Kneipp: "Cernobîl is ubicuu ..." Accidentul de la reactor şi mişcarea în direcţia protecţiei mediului şi a păcii în RDG, în Zeitgeschichte-online, Topic: Chernobyl Reactor Accident, Sabine Schön, April 2006 at zeit- geschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/kneipp_umbwg.pdf).

88 "Chernobyl and Eastern Europe: One year after the accident", („Cernobîl şi Europa de Est: La un an după accident") RFE/RL RAD Background Report, 67,24.4.1987.

sub titulatura de „Uniunea Cernobîl” şi ale altor organizaţii ale lichidatorilor consecinţelor catastrofei, la Kiev a fost deschis Muzeul Cernobîl. Aici au fost reconstituite desfăşurarea accidentului, activităţile de salvare şi prezentate destinele oamenilor şi ale satelor abandonate.[89] Rusia are, de asemenea, un Muzeu Cernobîl creat de reprezentanţii apărării civile, care desfăşoară proiecte vaste de decontaminare în jurul reactorului distrus şi în zonele contaminate. Aşadar, memoria Cernobîlului ca dezastru tehnologic predomină şi acolo.

Belarus nu are însă locuri memoriale semnificative în comparaţie cu Ucraina, în capitală există doar o mică biserică amplasată în Parcul Drujba, într-o zonă îndepărtată a oraşului, precum şi monumente în anumite zone contaminate, care abia dacă diferă de memorialele închinate celui de-al Doilea Război Mondial. Oamenii de aici îşi amintesc despre Cernobîl ca despre un dezastru în viaţa de zi cu zi, care în primul rând a ruinat cultura veche de secole din Polesia. În timpul expediţiilor la fermele abandonate (hutor), etnologii au adunat diverse obiecte pe care le-au expus la muzeul semideschis al Academiei de Ştiinţe. De asemenea, muzeul de icoane de la Vetka, situat la marginea zonei restricţionate, a devenit un loc memorial special. Cântăreţii de muzică folk au făcut o colecţie de piese populare din acea regiune şi le-au prezentat, pentru prima oară, la festivalul „Kvetka Polyn” din

Minsk, la 3 mai 2009. Numeroşi muzicieni din Ucraina, desfăşurând activităţi de acelaşi gen, au fost invitaţi la festival. În prezent, aşezările abandonate autentice în urma accidentului aproape că au dispărut complet. Ele au fost fie rase de pe suprafaţa pământului, fie reconstruite. Satele abandonate au fost transformate în rezervaţii în adevăratul sens al cuvântului, iată de ce este dificil să asociem anumite emoţii unui dezastru invizibil. Iar faptul că această problemă era cel puţin parţial vizibilă a devenit evident din punctul de vedere al sprijinului

89 Martin Pavlik:“Das schlummernde Ungeheuer und seine toten Helden“. Das Ukrainische Nationale Cornobyl'- Museum Ky'iv, “Kurzanalysen und Informationen des Osteuropa-Instituts München, 2006“, Nr. 25. (Martin Pavlik: “Monstrul ascuns şi eroii săi morţi. Muzeul Naţional Ucrainean Cernobîl, Kiev, Informaţii şi analize concise de la Institutul pentru Europa de Est“, München, 2006, N?25).

acordat proiectelor de „Cultură şi educaţie, transfer de memorii” sub egida programului CORE, stopate, în cele din urmă, în 2009. În plus, către împlinirea a 25 de ani de la accidentul de la Cernobîl, biserica în memoria catastrofei din Parcul Drujba ar trebui să devină un loc memorial mai semnificativ.[90]

Elementul comun al discursului referitor la memorie din Belarus şi Ucraina este faptul că Cernobîl a fost inclusân istoria naţională multilaterală a suferinţei. În Belarus, aceasta vizează, în primul rând, experienţa războiului, deşi, încă în 1990, scriitorul belarus Ales’ Adamovic, în articolul „Kurapaty, Katyn, Cernobîl”, a inclus exterminările din timpul represiunii staliniste în lanţul său istoric.[91] Dimpotrivă, în Ucraina se pune accent în mod deosebit pe responsabilitatea Moscovei pentru dezastrul de la Cernobîl, care a devenit o justificare în plus în favoarea independenţei naţionale. Acolo, Cernobîl este echivalent cu Holodomorul, marea foamete organizată intenţionat de către Stalin în Ucraina, în urma căreia au murit câteva milioane de oameni la începutul anilor ’30. Este evident că, în comparaţie cu acel dezastru, Cernobîl păleşte în percepţia publică.[92]

În alte ţări europene, memoria Cernobîlului se axează, în principal, pe comemorări şi este păstrată, în primul rând, prin iniţiative de sprijinire a Cernobîlului şi datorită unor organizaţii precum Greenpeace, care se pronunţă împotriva centralelor nucleare. Pe de o parte, ele utilizează comemorările dezastrului de la Cernobîl pentru desfăşurarea unor proteste împotriva utilizării energiei atomice în ţara lor sau oriunde în lume. Pe de altă parte, ele organizează expoziţii referitoare la Cernobîl la nivelurile local, parţial naţional şi internaţional, unde sunt prezentate, în principal, fotografii şi desene ale copiilor.

90 Cf.www.core-chernobyl.org/enq/projects/topicalprojects/culture/radikulture/

91 Ales' Adamovic:"Kuropaty, Chatyn, Cernobyl",în: Literaturnaja gazeta, Nr. 33,15.8.1990.

92 Melanie Arndt: "Von der Todeszone zum Strahlen-Mekka? Die Erinnerung an die Katastrophe von Tschernobyl in Belarus, Russland und der Ukraine, in: Zeitgeschichte-online, Thema: Die Reaktorkatastrophe von Tschernobyl", ed de Sabine Schön, April 2006, zeitgeschichte-online. de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/arndt_tschernobyl.pdf (Melanie Arndt: „De la zona fatală la Mecca radiaţiei? Amintiri despre Cernobîl"în „Dezastrul din Belarus, Rusia şi Ucraina" în Zeitgeschichte-online, Topic: Dezastrul reactorului de la Cernobîl, Sabine Schön, April 2006 zeitgeschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/arndt_tschernobyl.pdf)

Totuşi, informaţiile de care dispun indică o lipsă acută de locuri memoriale permanente. De exemplu, acest lucru ar putea fi realizat prin includerea Cernobîlului în expoziţiile regulate de istorie a tehnologiei etcân prezent, filosoful francez, Paul Virilio, a fost singura persoană care a exprimat în mod public ideea de înfiinţare a unui muzeu al dezastrelor cauzate de oameni şi a încercat să întreprindă parţial acţiuni în acest sens în timpul Expoziţiei de la Paris din 2002 – 2003.[93] înainte de aceasta, cea mai ambiţioasă expoziţie din perspectiva culturii europene a memoriei a fost organizată la Centrul Culturii Contemporane din Barcelona, pentru comemorarea a 20 de ani de la catastrofă. În afară de evoluţia accidentului şi a operaţiunilor de salvare descrise ca „Lupta de la Cernobîl", expoziţia, desfăşurată în cadrul cooperării basco-franceze, a prezentat, de asemenea, destinele lichidatorilor consecinţelor în calitate de salvatori eroici uitaţi ai Europei, condiţiile de viaţă ale oamenilor din zonele contaminate, soarta persoanelor strămutate etc. Obiectivul era, în primul rând, de a medita asupra existenţei umane înţelea*oraşul abandonat Pripiat* să din perspectiva unei societăţi tehnologice cu riscurile

sale iminente. A fost propusă şi ideea de „antropologie extremă" în vederea păstrării „Atlantidei ucrainene" sub forma culturii săteşti în Polesia. Astfel, expoziţia a folosit elementul central al percepţiei Cernobîlului drept trăsătură a spaţiului post-sovietic. Iar obiectivul mişcării de solidaritate europeană a rămas neatins.[94]

Începând cu cea de-a 20-a comemorare a Cernobîlului, poate fi observată o atenţie sporită faţă de

93 „Kunst der Katastrophe. Paul Virilio über den Unfall - eine verunglückte Ausstellung in Paris", în: Die Zeit, 51/2002. ("Arta Dezastrului. Paul Virilio despre Accident - Expoziţia din Paris", în Die Zeit, 51/2002.)

94 Descrieri detaliate pot fi găsite la adresa http://www.cccb.org/en/exposicio-once_upon_a_ time_chernobyl-12974.

subiectele referitoare la Cernobîl în cursurile universitare. Astfel, în 2006, Universitatea Liberă din Berlin a organizat un ansamblu interdisciplinar de cursuri privind efectele Cernobîlului. Universitatea Europeană de Ştiinţe Umaniste, în colaborare cu Universitatea Cohen şi Universitatea din Kiev" Şevcenko", a derulat, în perioada 28 august3 septembrie 2006, o Şcoală de Vară în legătură cu Cernobîl, în limbile franceză şi rusă, analizând fenomenul din diverse perspective: filosofică, social-antropologică şi a ştiinţelor politice.[95] într-o anumită măsură, subiectul Cernobîl este discutat, indiferent de aniversare, şi la evenimentele dedicate chestiunilor comune legate de memorie. Aşadar, din octombrie 2006 până în iulie 2007, la Universitatea din München a fost organizat un curs pentru studenţi despre „Purtătorii memoriei" în cadrul disciplinei „Europa de Est". În acel curs, revolta din Ungaria din 1956 şi alte evenimente au fost analizate şi prezentate într-o broşură alături de subiectul Cernobîl.[96] Institutul de Studii Germane de la Universitatea Ruhr din Bochum a desfăşurat cursuri despre „Locurile memoriale europene ale secolului al XX-lea" în semestrul de iarnă al anului 2008 – 2009, unde un curs a fost destinat Cernobîlului, alături de Auschwitz, Danzig, Sarajevo şi alte locuri.[97]

Pentru toate ţările europene este caracteristic faptul că Cernobîl a devenit o metaforă pentru desemnarea altor evenimente dezastruoase sau groaznice. Aşadar, opoziţia belarusă a pus în discuţie conceptul de „Cernobîl legal", în timpul controversatului referendum privind modificarea Constituţiei din 1996. Uneori, regimul stabilit de Preşedintele Lukaşenko a fost descris în termenii de „Cernobîl politic". În Franţa, acest termen este folosit în legătură cu eventuala alegere victorioasă a candidatului Le Pen. Renumitul regizor francez Ariane Mnouchkine şi alţi intelectuali francezi au folosit noţiunea de „Cernobîl

95 Programele şi rezumatele pot fi găsite la www.unicaen.fr/colloques/tchernobyl/programme. php.

96 Vezi www.osteuropastudien.uni-muenchen.de/aktivitaeten/projektkurse/medien_erinne- rung/index.html#top.

97 Vezi http://www.ruhr-uni-bochum.de/deutschlandforschung/Programm_Ring_VL_WS_0809. pdf.

cultural" pentru a descrie impactul negativ al „Eurodisney" asupra culturii franceze.[98] Conceptul de „sindrom al Cernobîlului" este utilizat în Franţa chiar şi în cazurile în care ţara rămâne practic neafectată de crizele globale, în comparaţie cu ţările sale vecine, aşa cum s-a întâmplat în timpul crizei economice mondiale din 2008.[99] Putem găsi o diversitate similară de expresii metaforice şi în alte ţări.[100]

Cernobîl a fost descris în aproape toată mass media. În particular, expoziţia anterior menţionată din Barcelona a prezentat, de asemenea, opere de artă moderne – filme, muzică, inclusiv un recviem în cinstea victimelor de la Cernobîl interpretat de Roman Gurko. În aprilie 2006, la Berlin, studenţii de la Şcoala de Arte din Weissensee şi de la Academia de Arte şi Design din Harkov au organizat o expoziţie cu lucrări comune. În timpul semestrului, ei au creat postere, filme de animaţie şi spoturi publicitare, iar în oraş au fost desfăşurate diverse campanii. O expoziţie, intitulată „Energia vizuală. După Cernobîl: Resursele, Energia şi Noi", sprijinită de Ministerul Federal al Mediului din RFG, a fost reprezentativă pentru discuţiile despre Cernobîl din Germania şi a adus în prim-plan problema utilizării energiei.[101]

În plus, Cernobîl este reflectat în romane, benzi desenate şi jocuri de computer. Deja în 2001, Enki Bilal a publicat o satiră în format comic cu titlul „Sarcofagul. Schimb de scrisori". În 2009, în timpul izbucnirii gripei porcine, a apărut romanul lui Torsten Guhn, Virusul Cernobîl". De asemenea, în librăria virtuală Amazon, este disponibil pentru vânzare şi se bucură de o înaltă popularitate jocul de computer „Stalker: Umbra Cernobîlului", creat în Kiev. Potrivit scenariului jocului, are

98 Vezi Franţa: "Ein politisches Tschernobyl", www.spiegel.de/spiegel/print/d-13527452.html; Richard J. Golsan: "From French Anti-Americanism and Americanization to the American Enemy"? în: Alexander Stephan (ed.): "The Americanization of Europe. Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945", 2006, S.42-68,aici p. 59. (France: Political Chernobyl www. spiegel.de/spiegel/print/d-13527452.html)

99 Franţa - negarea sau evitarea tendinţei? BBC News, 14.11.2008, newsvote.bbc.co.uk.

100 De exemplu, pentru Germania, vezi Georg Stötzel/Martin Wengeler (Hg.):"Kontroverse Begriffe. Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs in der Bundesrepublik", Berlin 1995, 655ff. (Georg Stötzel/Martin Wengeler (coord.): "Concepte controversate. Istoria utilizării unor cuvinte comune în Republica Federală", Berlin 1995,655ff.).

101 Cf. berlin-charkiw.de/content/index.php.

loc o altă explozie şi apar mutanţi etc. în general, căutarea în baza cuvântului-cheie „Cernobîl” pe Amazon a oferit 320 de rezultate în germană şi 18 072 de rezultate în engleză, iar unele nume sunt, desigur, menţionate de câteva ori. Oricum, după 1996, după cea de-a 10-a comemorare a dezastrului de la Cernobîl, putem afirma că s-a produs un declin considerabil în ceea ce priveşte publicaţiile, iar romanele apărute după 2006, adică după cea de-a 20-a aniversare, ar putea fi numărate pe degetele de la o singură mână.

Acesta este doar un singur indiciu al faptului că dezastrul a fost în ultima vreme umbrit de alte catastrofe şi al procesului prelungit de tranziţie din Belarus şi Ucraina, care a dus la relegarea acestuia în plan secundar. Acest proces de relegare are loc la diferite niveluri. Este şi situaţia Belarusului, ţara cea mai contaminată de particulele de praf radioactiv. Deşi la mijlocul anilor ’90 Preşedintele Lukaşenko se manifesta ca politician care promovează soluţionarea efectelor dezastrului, în ultimii ani, acele efecte au constituit tot mai puţin un subiect de dezbatere, în plus, pentru opoziţia politică, Cernobîl a devenit demult un pseudosubiect, având în vedere că marşurile anuale sub genericul Cernobîl vizează mai degrabă alte probleme politice relevante, precum relaţiile cu Rusia decât chestiuni specifice Cernobîlului. Totuşi, cauzele principale ce determină uitarea treptată derivă din dorinţa oamenilor de a relega în plan secundar ameninţarea invizibilă, dar omniprezentă, conjugată cu refuzul lor de a trăi mereu într-o „lume a restricţiilor”.[102]

De ce ar trebui ca Cernobîl să devină parte integrantă a culturii europene a memoriei?

Asemenea altor evenimente, dezastrul de la Cernobîl nu constituie un subiect lipsit de controverse şi este perceput diferit în diverse ţări. În acelaşi timp, riscul ca acest subiect să devină unul instrumentalizat politic contribuie şi mai mult la integrarea lui în cultura

102 Alfredo Pena-Vega: "Leben in einer Welt der Verbote. Eine Vergangenheit, die nicht vergeht", în: Osteuropa, 2006,4: 71-80. (Alfredo Pena-Vega:"Viaţa într-o lume a restricţiilor. Un trecut ce nu pleacă", în Osteuropa, 2006,4:71-80).

europeană a memoriei. Totuşi, pare imposibil să se găsească un fenomen istoric în legătură cu care să poată fi creată la nivel european o memorie fără potenţial de conflict. Utilizarea Cernobîlului ca metaforă şi regândirea lui în diverse mijloace de comunicare în masă demonstrează faptul că Cernobîl a devenit o componentă solidă a memoriei. Şi asta în ciuda faptului că efecte şi evenimente deosebite sunt tot mai frecvent relegate în plan secundar, complicând astfel înţelegerea specifică a Cernobîlului de către societate. Pe de o parte, includerea activă a dezastrului în dezvoltarea culturii europene a memoriei, care se datorează şi proiectului „Europa Cosmopolită”,[103] este accentuată de faptul că avem în discuţie o catastrofă ce conţine în sine o ameninţare mondială, de o egală îngrijorare pentru cetăţenii Europei şi din întreaga lume. Pe de altă parte, relevant este şi faptul că multe ţări europene, şi nu numai, ca şi în cazul Hiroshima şi Nagasaki din Japonia – ambele afectate de bomba atomică, iniţiază proiecte de solidaritate care funcţionează foarte mult timp.

Grădiniță în Pripiat

Într-adevăr, putem vorbi doar cu anumite condiţii despre solidaritatea europeană de după Cernobîl, deoarece majoritatea iniţiativelor există doar la nivel naţional şi nu într-o interrelaţie la nivel european. Unul dintre cele mai importante proiecte belaruso-germane, Centrul de Recuperare şi Reabilitare pentru Copii „Nadejda” („Speranţa”), a dus la implementarea a peste 20 de programe internaţionale de reabilitare, în colaborare cu proiectele lansate de alte şase ţări europene şi de Japonia în 2009. Din păcate, în prezent, acele iniţiative abia dacă menţin contactele reciproce directe. Totuşi, iniţiativele

103 Vezi în această privinţă Ulrich Beck /Edgar Grande: "Das kosmopolitische Europa, Frankfurt a.M."2004. (Ulrich Beck/Edgar Grande: "Europa Cosmopolită", Frankfurt am Main, 2004).

lansate ca reacţie la Cernobîl pot avea o contribuţie potenţială semnificativă la crearea societăţii civile europene. Realizările deosebite ale acelor iniţiative constau în faptul că ele au evoluat de la acordarea unui ajutor la dezvoltarea unor proiecte partenere şi că, în ciuda diferenţelor interculturale, au reuşit să găsească un numitor comun şi să urmărească aceleaşi obiective. Aşadar, la împlinirea a 25 de ani de la dezastru, politicienii, oamenii de ştiinţă şi actorii societăţii civile ar trebui să analizeze şi documenteze atât destinele oamenilor direct afectaţi de Cernobîl, cât şi istoria iniţiativelor europene de solidaritate, pentru a contribui nu doar la formarea unei culturi europene a memoriei care să unească Estul şi Vestul, ci şi la sprijinirea consolidării unei societăţi civile europene puternice, ca parte constitutivă a culturii politice a Europei.

Proiectul de realizare a acestor obiective urmează să fie implementat în 2010 de către Centrul Internaţional pentru Educaţie Dortmund şi Fundaţia Mercator în colaborare cu Centrul Internaţional pentru Educaţie Minsk „Johannes Rău” şi Asociaţia Europeană EUSTORY. În cadrul proiectului, tinerilor din diferite ţări ale lumii li se va oferi oportunitatea de a studia împreună diverse aspecte ale accidentului de la Cernobîl şi de a analiza destinele localităţilor afectate de Cernobîl. În plus, datorită întâlnirilor şi publicaţiilor, sperăm că mişcarea europeană de solidaritate apărută ca reacţie la Cernobîl va fi profund conştientizată de oameni şi va prinde rădăcini în minţile lor. Prin intermediul vizitelor în locuri autentice, conversaţiilor cu martorii oculari şi al unei expoziţii despre Cernobîl, destinele individuale ale lichidatorilor în calitate de salvatori uitaţi ai Europei şi ale altor oameni afectaţi de Cernobîl din Belarus şi Ucraina vor fi, în sfârşit, prezentate elevilor, studenţilor şi cetăţenilor germani.[104]

Istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit

104 Informaţii detaliate pot fi găsite la www.ibb.d-de.

-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie şi identitate – istorie şi identitate – istor identitate – iste – istorie Şi identit

Georgia: Stalinismul identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi

identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identit
-istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istorie Şi identitate – istor

Lika Katsitadze

ÎNŢELEGEREA ISTORIEI SOVIETICE A GEORGIEI[105]

Contextul

Anii întunecaţi ai epocii staliniste au lăsat o urmă dureroasă în societatea georgiană. Mii de familii, afectate direct sau indirect de represaliile din anii ’30, au fost martore la crimele din acea vreme. Deşi majoritatea georgienilor consideră era stalinistă ca o epocă de mare teroare şi nedreptate, oamenii se percep pe sine doar în calitate de victime şi nimeni nu analizează propria responsabilitate civică şi participarea societăţii la acele crime.

Stalinismul, regimul totalitarist, respresiunile şi teroarea constituie în continuare subiecte arzătoare în Georgia. Societatea nu a depăşit încă frica faşă de dictatura comunistă. Oamenii mai au amintiri vii despre aşa-numitele întâlniri „Troika”, asasinarea membrilor aristocraţiei din 1942, „Marea Epurare” din 1937 – 1938, împuşcarea demonstranţilor din martie 1956 şi multe alte evenimente.

Într-o epocă în care viaţa de zi cu zi devenise ultrasecretă din cauza regimului comunist vechi de 70 de ani şi era strict controlată de KGB, identificarea adevărului se dovedea a fi o provocare imensă. Manifestarea interesului faţă de fapte şi detalii specifice sau date statistice privind epurarea şi victimele terorii, locurile de

105 (Stalinism, Totalitarism, Represiuni. Proiect comun al Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv international) şi Fundaţia Heinrich-Boll (Heinrich-Boll-Stiftung).

condamnare şi execuţie putea fi fatală. Chiar şi în perioada de perestroika (restructurare) şi glasnosti (transparenţă), arhivele secolului al XX-lea au rămas închise şi inaccesibile cercetătorilor.

Din aceste motive, istoria Georgiei în secolul al XX-lea continuă să fie cea mai puţin explorată. Amploarea terorii şi intensitatea represiunilor ce au durat decenii la rând în întreaga Uniune Sovietică (inclusiv Georgia, unde numărul victimelor regimului stalinist a fost de zeci de mii) nu sunt conştientizate încă pe deplin de societate. Atitudinea ei faţă de stalinism, represiuni, teroare şi interpretarea faptelor sunt echivoce. Între timp, analiza obiectivă a evenimentelor istorice, cunoaşterea şi evaluarea greşelilor din trecut constituie premisa esenţială a dezvoltării unor valori democratice şi a creării unei societăţi deschise în Georgia.

Deosebit de îngrijorător este faptul că o parte a societăţii noastre îl percepe pe Stalin ca pe o onoare a ţării, justificându-i acţiunile prin prisma nevoilor istorice ale acelei epoci ambigue şi dificile. Toate acestea indică în mod clar necesitatea studierii în continuare şi a revizuirii aprofundate a faptelor istorice din epoca stalinistă, pentru a oferi informaţii sigure despre amploarea represaliilor şi impactul terorii asupra întregii ţări. Pentru a putea depăşi fantomele trecutului, trebuie început un dialog deschis cu toată populaţia.

De o importanţă deosebită este crearea unei percepţii şi atitudini adecvate faţă de regimul totalitarist din epoca stalinistă în rândul tinerei generaţii, astfel încât ea să înţeleagă pe deplin criminalitatea regimului respectiv şi ca repetarea erorilor din trecut să devină inadmisibilă.

Contribuţia noastră

Realizând importanţa studiilor şi a analizei istoriei recente a ţării în vederea dezvoltării unei societăţi democratice în care cetăţenii se simt responsabili pentru destinul ţării lor şi pentru tot ce are loc în ea, în 2009, Asociaţia Germană pentru Educaţia Adulţilor (dvv

internaţional), împreună cu Fundaţia Heinrich-Boll (HBS), au lansat un nou proiect în vederea interpretării istoriei recente a Georgiei (perioada sovietică). Ca primă etapă, se planifică iniţierea unor dezbateri publice privind acest subiect complex şi controversat. Discuţiile se vor axa pe rolul şi responsabilitatea societăţii în ceea ce priveşte tolerarea crimelor împotriva umanităţii. O asemenea abordare va contribui la reevaluarea critică a evenimentelor istorice şi la identificarea întregii game de opinii corespunzătoare.

Obiectivul general al proiectului este promovarea valorilor democratice şi a gândirii democratice în Georgia şi sporirea conştientizării publice prin intermediul unor studii multilaterale despre stalinism, teroare şi represiuni. Strategia proiectului include, de asemenea, dezvoltarea unei topografii a represiunilor şi terorii roşii.

Proiectul va dura câţiva ani. Anul 2009 a fost etapa de orientare, de specificare a tematicii şi planificare a activităţilor. Unul dintre rezultatele majore ale proiectului constă în crearea în Tbilisi a unui traseu istoric asociat cu stalinismul, aşa-numita „Topografie a terorii roşii". Excursiile pe aceeaşi traseu îi vizează pe toţi cei ce se interesează de stalinism, ele sunt concepute atât pentru elevi, cât şi pentru studenţi. De asemenea, traseul istoric poate prezenta interes pentru străini şi turişti, mai ales din ţărilefostei Uniuni Sovietice. Sunt în proces de elaborare diverse programe speciale de formare pentru studenţi şi ghiduri pentru profesori. Proiectul presupune şi înfiinţarea unei publicaţii, precum şi crearea unei pagini web. Pentru toate evenimentele din ţară, se vor organiza dezbateri publice cu implicarea pe larg a societăţii în discuţiile privind responsabilitatea civică.

La etapa iniţială, în noiembrie 2009, dvv internaţional şi Fundaţia Heinrich-Boll (HBS) au organizat la Tbilisi un atelier internaţional cu participarea experţilor din ţară şi de peste hotare. Evenimentul avea drept obiectiv informarea celor interesaţi despre poiectele privind analiza istoriei recente şi despre metodele de

dezvoltare a proiectelor.

Atelierul urmărea să identifice persoane cu experienţă de cercetare în domeniul istoriei totalitarismului în contextul internaţional sau persoane interesate de o astfel de cercetare. Experţii internaţionali invitaţi la atelier din Germania (Universitatea din Bochum), Letonia (Muzeul Ocupaţiei Letoniei), Lituania (Comisia Internaţională pentru Evaluarea Crimelor Regimurilor de Ocupaţie Nazistă şi Sovietică în Lituania şi Centrul de Cercetare în dome-*Atelierul internaţional privind stalinismul, 2009* niul Genocidului din Lituania) şi Rusia

(Memorialul Internaţional) au făcut schimb de experienţe de cercetare şi în sfera dezvoltării unor proiecte educaţionale privind totalitarismul (activitate practică în vederea înţelegerii trecutului) cu participanţii georgieni. Atelierul a stabilit obiectivele, a identificat riscurile şi a elaborat recomandări specifice de implementare a proiectului.

În prima etapă, participanţii la atelier au decis să se limiteze la capitala Georgiei, Tbilisi, întrucât toate evenimentele principale au avut loc, în principal, anume acolo. În plus, la această etapă, formatul proiectului nu permite acoperirea întregii ţări. S-a decis alegerea celor mai importante 20 de locuri din zona veche a oraşului, asociate cu teroarea şi represiunea (clădiri ale NKVD, CEKA şi KGB, închisorile, tribunalele, locuri de masacre în masă, lagăre de prizonieri, case conspirative, blocurile din care a fost luat cel mai mare număr de oameni în timpul represiunii), elaborarea unei rute şi derularea programelor educaţionale complementare corespunzătoare pentru diferite grupuri-ţintă.

Cercetarea acoperă perioada istorică din 1918 până în 1956.

La sfârşitul anului 2009, a fost înfiinţat un grup interdisciplinar de lucru alcătuit din şase experţi georgieni şi trei consultanţi independenţi, iar, ulterior, a fost creată organizaţia socială „Laboratorul de cercetare a trecutului

sovietic”. Apoi, un membru din personalul Muzeului Ocupaţiei din Letonia, care îşi făcea stagiatura la Muzeul Naţional Georgian, s-a alăturat grupului de lucru ca voluntar.

La începutul anului 2010, grupul a iniţiat activităţi active de cercetare pentru a identifica cele mai importante locuri istorice asociate terorii staliniste, pentru a căuta şi sistematiza documentele de arhivă, precum şi pentru a examina presa şi publicaţiile tipărite, a stabili hărţi ale perioadei respective etc. Membrii grupului adună material şi informaţii din arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist din Georgia, arhiva KGB-ului, biblioteca Parlamentului georgian, Muzeul de Istorie din Tbilisi, Muzeul Ocupaţiei Georgiei şi Muzeul Stalin. În plus, membrii organizaţiei intervievează martorii oculari ai epocii staliniste, obţin informaţii extinse de pe diverse forumuri din Internet şi de pe reţeaua socială Facebook, unde a fost creată o pagină specială, „Laboratorul de cercetare a stalinismului”.

În urma procesării materialelor adunate, grupul de lucru a selectat 11 locuri specifice de teroare staliniștă. Pentru fiecare dintre ele, va fi pregătită o prezentare succintă – un text informativ în baza datelor documentare care va contura relaţia unui loc anume cu stalinismul, teroarea şi represiunile. În baza acelor locuri, va fi creat traseul terorii staliniste, a cărei schiţă preliminară va fi gata în această vară.

Planuri de viitor

Pasul următor va consta în elaborarea unei versiuni tipărite a hărţii oraşului Tbilisi, unde va fi trasată ruta topografiei represiunilor şi terorii roşii, cu indicarea locurilor specifice însoţite de scurte informaţii despre ele.

Harta rutei şi programele educaţionale complementare vor fi prezentate agenţiilor de turism, bibliotecilor, instituţiilor de cercetare, şcolilor şi universităţilor şi vor fi anunţate în mass media, în acest sens, se planifică o colaborare activă cu Ministerul Educaţiei şi Ştiinţei din Georgia, cu Direcţia deâurism din Georgia şi cu Asociaţia Georgiană a Profesorilor de Istorie. Vor fi elaborate ghiduri speciale pentru profesorii de istorie, care să-i ajute să desfăşoare pentru liceeni excursiile pe traseul terorii. Primele excursiipilot vor avea loc în noiembrie anul curent.

În baza materialelor colectate, va fi creată pagina web „Laboratorul de cercetare a trecutului sovietic”, care ar trebui să permită tuturor celor interesaţi să examineze materialele documentare şi să obţină informaţii sigure despre amploarea regimului totalitarist sovietic şi represiunile staliniste. Pagina web va avea o hartă dinamică configurabilă cu descrieri succinte a locurilor indicate pe ea. O coloană separată va fi destinată informaţiilor extinse, culese de grupurile de lucru pe parcursul cercetării. Pagina web, va avea, de asemenea, o galerie foto şi video, un forum, un calendar al terorii, baza de date a victimelor represiunii, secţiunile „Cronicile presei sovietice”, ABC-ul terorii”, „Pierdut şi regăsit”. Pagina web va fi actualizată în mod regulat, fapt care va permite grupului să continue cercetările la acest subiect. Pagina web urmează a fi prezentată publicului larg.

Din mai până la sfârşitul anului 2010, vor fi organizate dezbateri deschise privind rolul şi responsabilitatea societăţii în epoca stalinistă. Discuţiile vizează să sensibilizeze opinia publică asupra ameninţării de a repeta greşelile din trecut, să consolideze identitatea membrilor societăţii, să sporească responsabilitatea lor pentru formarea unei societăţi libere şi deschise, precum şi pentru protejarea valorilor democratice.

Cel de-al doilea atelier internaţional, planificat pentru luna iulie, va permite grupului de lucru să reanalizeze rezultatele obţinute alături de colegi şi experţi internaţionali, să capete recomandări relevante şi să

contureze perspective de viitor. Până la încheierea atelierului, dvv internaţional va desfăşura activităţi de formare pentru participanţii la proiect cu tematica „Istoria orală ca metodă de colectare a informaţiilor”.

Susţinătorii noştri

Pe lângă asistenţa financiară, dvv internaţional şi Fundaţia Heinrich-Boll (HBS) oferă grupului de lucru sprijin organizaţional, metodologic şi de consultare, precum şi bibliografia necesară.

Trebuie să menţionăm rolul şi susţinerea Direcţiei de Arhive de la Ministerul Afacerilor Interne din Georgia, Bibliotecii Parlamentului din Georgia, Muzeului Naţional Georgian, Centrului pentru Relaţii Culturale „Casa Caucaziană”, Institutului pentru Dezvoltare a Informaţiilor Libere, Uniunii Tbilisi şi altor organizaţii.

Partenerii noştri din Letonia, Lituania şi Rusia joacă, de asemenea, un rol important în implementarea proiectului. Recent, Ambasada Estoniei în Georgia şi-a exprimat interesul pentru colaborare şi acordare de asistenţă. Ambasada Elveţiei în Georgia oferă ajutor financiar pentru cercetarea materialelor privind împuşcarea demonstranţilor din Tbilisi în 1956 şi publicarea datelor din arhive.

«ab

Atelier.

Îi internaţional privind stalinismul, 2009

Pe viitor, se planifică o cooperare strânsă cu Ministerul Educaţiei şi Ştiinţei din Georgia şi cu Direcţia de Turism.

LISTA AUTORILOR

Agapova, Olga Vladimirovna, *doctor în Ştiinţe Pedagogice. S-a născut la Leningrad (azi Sankt Petersburg) în 1959, a absolvit Facultatea de Filologie, Universitatea de Stat din Leningrad, în 1982, la specializarea „Limba şi literatura rusă”. A activat ca*

cercetător ştiinţific la Institutul pentru Educaţia Adulţilor al Academiei de Ştiinţe din Rusia. Din 1996 este colaborator al Institutului pentru Cooperare Internaţională din cadrul Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv internaţional); din 2002 până în 2010, a fost Directorul filialei dvv internaţional în Federaţia Rusă (St. Petersburg). Din 2010, este consultant al dvv internaţional pe probleme de Educaţie a Adulţilor.

Batschilo, Marina, *manager de proiect în cadrul proiectului „Să oferim o bătrâneţe demnă martorilor la război".*

Budeancă, Cosmin, *născut în 1975. Studii aprofundate de Istorie Orală şi doctor în istorie. În perioada 2000 – 2006, a fost Cercetător la Institutul de Istorie Orală din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, România; din 2006 până în 2007, specialist în cadrul Serviciului Arhive, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Bucureşti, România; în 2007 – 2010, Şef Serviciu „Muzee-Memorie", Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România; din 2010 expert în cadrul Departamentului Ideologie-Cultură, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc, Bucureşti, România; publicaţii referitoare la rezistenţa anticomunistă din România, represiunea comunistă, experienţa prizonierilor din închisorile comuniste din România, imaginea saşilor la românii din Transilvania după 1918, istoria orală.*

Ivanova, Vanya, *managerul Proiectului de Istorie din cadrul dvv internaţional Europa de Sud-Est timp de cinci ani din 2004, activând în domeniul metodelor interactive de predare-învăţare a istoriei recente în Balcani. În prezent, Vanya contribuie în continuare la reţeaua de istorie a dvv internaţional în cadrul proiectului de reconciliere între Armenia şi Turcia. Vanya este, de asemenea, cercetător la Centrul pentru Refugiaţi Europeni, Migraţie şi Studii Etnice (CERMES) de la Noua Universitate Bulgară, unde îşi desfăşoară lucrarea de doctorat în domeniul studiilor migraţiei cu accentul pe*

strămutarea internă, politicile de returnare şi migraţia înalt calificată.

Junge-Wentrup, Peter, *studii în sociologie şi istorie; Directorul Centrului International pentru Formare şi întâlnire Dortmund SRL. în anii '90, el a înfiinţat Centrul Internaţional pentru Formare şi întâlnire „Johannes Rău" din Minsk în colaborare cu parteneri din Belarus. Centrul „Johannes Rău" din Minsk este un loc de reconciliere, întâlnire şi cooperare, precum şi o „Casă în Casa Comună a Europei". Din 2002, Centrul din Dortmund şi Centrul din Minsk au lansat Programul de Ajutor Belarus pentru susţinerea societăţii civile din Belarus. Un proiect esenţial este Atelierul Istoric Minsk, care se centrează pe procesele de reconciliere cu martorii oculari.*

Kalanov, Komil, *absolventa I Universităţii de Stat din Taşkent (în prezent Universitatea Naţională a Uzbekistanului „Mirzo Ulugbek"), Facultatea de Filosofie. În 2000, şi-a susţinut teza în sociologie. La momentul actual, este asistent universitar la Facultatea de Management Politic şi Jurnalism International la Universitatea Uzbecă de Stat de Limbi Străine. Domeniile de interes şi cercetare: etno-sociologie, sociologia religiei şi psihologie socială.*

Katsitadze, Lika, *director-adjunct al filialei dvv internaţional în Georgia. A activat în cadrul dvv internaţional din 2002. Este profesor de limbă germană cu înaltă calificare. De asemenea, a absolvit la Tbilisi un curs superior de 2 ani de Interpretare Simultană, la specializarea „Interpretare simultană". A efectuat stagii la Institutul Pedagogic Magdeburg şi Deutsche Bank, Zentrale Office, Frankfurt. Are o experienţă de 21 de ani de lucru cu diverse organizaţii internaţionale, inclusiv un an ca reprezentant al Deutsche Bank în Georgia; a fost consultant principal al programului televizat „Loc vacant" la postul de televiziune publică din Georgia. În perioada 2002 – 2004, a fost coordonator regional pentru proiectele dvv internaţional în Caucazul de Sud. Din 2005, a fost implicată direct în toate proiectele filialei georgiene a dvv*

internaţional, inclusiv cele regionale şi cele finanţate de alţi sponsori, precum UE şi FEF (Fundaţia Europeană de Formare). Vorbeşte fluent trei limbi străine.

Khamidova, Kommuna, *s-a născut în Kokand în 1960. Kommuna a absolvit Facultatea de Istorie a Universităţii de Stat din Fergana. În prezent, este directorul Departamentului Istorie de la Muzeul Local de Istorie Kokand.*

Klingenberg, Matthias, *s-a născut la 16 septembrie 1972 în Saxonia Inferioară, Germania. A studiat istoria şi ştiinţele politice la Universitatea din Heidelberg. S-a specializat în teorii de dezvoltare şi în relaţiile culturale RDG-uniunea Sovietică. Experienţă profesională: departamentul pentru dezvoltare şi educaţie de la Institutul German Goethe, Serviciul German de Schimb Academic (DAAD) şi Institutul pentru Cooperare Internaţională din cadrul Asociaţiei Germane pentru Educaţia Adulţilor (dvv internaţional). Misiuni în străinătate: Kazahstan, Uzbekistán, Tanzania. În prezent: Directorul Departamentului Asia din cadrul dvv internaţional la sediul dvv din Bonn, Germania.*

Kononâghina, Tatiana Mihailovna, *s-a născut în 1951, în Orel, a absolvit Facultatea de Fizică şi Matematică a Institutului Pedagogic de Stat Orei. Şi-a început cariera ca profesor de fizică şi matematică la o şcoală rurală din Sverdlov, regiunea Orel. Timp de 15 ani, a deţinut funcţii administrative în organizaţii teritoriale comsomoliste şi de partid din regiunea Sverdlov. Din 1988, a desfăşurat activităţi pedagogice şi ştiinţifice în cadrul unui liceu. Ea este conferenţiar universitar la Departamentul de Ştiinţe Pedagogice şi Psihologice şi Asistenţă Socială din cadrul Institutului de Stat de Arte şi Cultură Orei. Ea este lector în domeniul politicii sociale.*

Makhmudova, Lui za, *s-a născut în 1964 în Uzbekistan. A absolvit Universitatea de Stat din Samarkand, Facultatea de Filologie Rusă, specializarea „Filologie, profesor de limbaşi literatura rusă”. Ulterior, şi-a continuat studiile în calitate de jurnalist, înscriindu-se la*

diverse cursuri şi seminare de formare din Rusia (Moscova), Republica Cehia, SUA şi alte ţări. A lucrat în Samarkand la postul regional al Companiei de Radio şi Televiziune de Stat (1982 – 2000), la Compania de radio şi televiziune neguvernamentală „STR" (2000 – 2002); în Taşkent – în calitate de director al centrului de informare, redactor la postul privat de radio „Poytakht" (2002 – 2006). În prezent, este redactor-şef la consiliul editorial pentru informaţii internaţionale al agenţiei de presă privată „Turkiston Press" şi reporter de ştiri la săptămânalul independent „Novîi Vek", Taşkent. Are numeroase publicaţii în diferite reviste, ziare şi site-uri web.

Nazaretyan, Nazaret, *Director al filialei dvv internaţional în Armenia din 2003. El este inginer mecanic de profesie; se află în sistemul educaţional din 1999, când a devenit director al Colegiului Financiar din Erevan. Pe lângă experienţa în învăţământ, N. Nazaretyan are şi o vastă experienţă în inginerie.*

Obidov, Askarhodji, *s-a născut în 1946 în Taşkent, în partea veche a oraşului, într-o makhalla numită „Suzuk-Ota". În 1970, a absolvit Institutul Politehnic din Taşkent ca inginer mecanic. Din 1970 până în 2006, a activat pentru organizaţii precum NNT Technolog", „Pischeprom" şi „Plodoovoschprom". Şi-a început cariera ca designer obişnuit şi a devenit în timp un specialist renumit în design. Din 2006, a colaborat cu dvv internaţional la proiectul „Istorie şi identitate".*

Rovsnik, Vasja, *este profesor de istorie şi sociologie la şcoala elementară Apace. Este doctorand în anul al II-lea la sociologie, Universitatea din Maribor. Din 2006, desfăşoară cercetări în legătură cu fenomenul vieţii de zi cu zi după genocidele din Srebrenica, în baza metodei istoriei orale (MI-O). El a fost, de asemenea, coorganizator a doua proiecte de istorie dvv internaţional în Slovenia (2005, 2008). A analizat mai mult de 50 de interviuri cu populaţia locală din Srebrenica în perioada 2006 – 2008.*

Rozansky, Mihail, *s-a născut în 1954, este*

*doctorand la Ştiinţe Filosofice, directo*166 *rul ştiinţific al Centrului Independent pentru Educaţie şi Cercetare Socială (Irkutsk). Domenii de interese: istoria socială a Rusiei contemporane şi sovietice, problemele sociale în învăţământ, Educaţia Adulţilor. El dezvoltă metode de formare interactive.*

Sabirov, Alisher, *s-a născut în Fergana în 1959. În 1982, a absolvit Facultatea de Istorie şi Pedagogie a Institutului de Stat pentru Formarea Cadrelor Didactice din Fergana. A lucrat ca profesor de istorie la o şcoală rurală, la o şcoală profesională şi la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe din Uzbekistan; din 2008, a fost directoradjunct al muzeului „Memorial al victimelor represiunii" de pe lângă Academia de Ştiinţe a Republicii Uzbekistan. Este doctorand în ştiinţe istorice (1987), are peste 15 publicaţii. Domenii de interes ştiinţific: sondaje sociologice şi istorice, metode specifice istoriei orale. Tema cercetării ştiinţifice: Uzbekistan ca parte a Uniunii Sovietice din anii '50 până în anii '80. Probleme şi contradicţii.*

Sahm, Dr. Astrid, *s-a născut în 1968. În perioada 1994 – 2000, a fost colaborator ştiinţific la Centrul de Cercetare Socială Europeană Mannheim şi la catedra de Ştiinţe Politice şi Istorie Contemporană a Universităţii din Mannheim; din 2000 până în 2005 a fost asistent universitar la catedra de Ştiinţe Politice şi Istorie Contemporană a Universităţii din Mannheim, iar din 2006, Directorul Centrului International pentru Educaţie „Johannes Rău" din Minsk (Belarus). Are publicaţii despre procesele de integrare, transformare şi edificare a naţiunii în ţările CSI de Vest, precum şi despre probleme de mediu şi energie, pace şi conflict.*

Shakirova, Irina Eduardovna, *absolventă a Facultăţii de Jurnalism a Universităţii de Stat din Taşkent, care a făcut studii şi la specializarea Consultanţă în Management şi Educaţia Adulţilor. În prezent, lucrează în calitate de consultant-formator pentru Compania de Consultanţă SKS (Taşkent).*

Stoycheva, Violeta, *ţine cursul Metodologia Predării Istoriei la Facultatea de Istorie a Universităţii „Sf. Chiril şi Metodie”, Veliko Tîrnovo. Este expert în domeniul învăţământului la Centrul European de Informare din Veliko Tîrnovo. Violeta este, de asemenea, autor şi coautor al manualelor de istorie şi ghidurilor pentru profesori pentru diferite niveluri de predare a istoriei în şcoală. Violeta este autor a peste 50 de publicaţii în domeniile didacticii şi metodologiei predării istoriei, egalităţii de gen, istoriei orale şi sfera vieţii de zi cu zi din timpul socialismului, educaţiei nonviolente, educaţiei civice etc. Din mai 2005, Violeta a contribuit intens cu expertiza sa la dezvoltarea Proiectului de Istorie a dvv internaţional în ESE.*

CZU 374.7: 94 (100) I-87

© Editura *Epigraf,* 2011 Traducător*: Cristina Duca*
Redactor*: Ala Bujor* Machetare*: Anatol Timotin*

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii din RM

Istorie şi identitate: Relaţii cu privire la Reţeaua de istorie a organizaţiei dvv internaţional / coord, ed.: Matthias Klingenberg; trad. Cristina Duca.

— Ch.: Epigraf, 2011 (F.E.-P. „Tipogr. Centrală”). – 168 p.

Tit. orig.: History and Identity: Insights into the dvv internaţional History Network.

— Apare cu sprijinul financiar al Min. Federal German pentru Cooperare Econ. şi Dezvoltare (BMZ). – 1.000 ex.

ISBN 978 – 9975 – 109 – 73 – 4
374.7: 94 (100)
1 – 87
ISBN 978 – 9975 – 109 – 73 – 4.